

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_204403

UNIVERSAL
LIBRARY

ఆంధ్ర గ్రంథ రత్నాకరము, ౬ వ రత్నము.

భిష్మ.

నాటక రచనా ధురంధనులుగు

శ్రీ డి. వేంకటేశ్వరయ్య

ఎం. కాళి గ్రంథమునకు

అనువాదము,

జంధ్యాల శివన్న శాస్త్రిగారు

ప్రకాశకులు

ఆంధ్ర గ్రంథ రత్నాకర

కార్యాలయము,

గుడివాడ.

1926.

— 0 —

కాపీరైట్ నిబంధన.

చందాదార్లకు 1—0—0]

[ఇతరులకు రు 1—4—0

- ౧౪ ,, ఉప్పలపాటి నాగయ్యగారు, గురజ
 ౧౫ ,, జొన్నలగడ్డ శ్రీరామచంద్రయ్యగారు, గుడివాడ.
 ౧౬ ,, రాళ్ళభండి కుటుంబరావుగారు, బల్లిపర్రు.
 ౧౭ ,, చాసగల వెంకటాద్రిగారు, కోడూరు.
 ౧౮ ,, గూడవల్లి గోపాలశృష్ణయ్య అండ్ బ్రదర్సు
 ౧౯ ,, శిష్టా లక్ష్మీపతిసోమయాజులుగారు
 ౨౦ ,, డా. సి. కే. దుర్గాప్రసాదరావుగారు గుడివాడ.

పోషకులు.

- ౧ ,, సింధూరు వరాహలక్ష్మీస్వామిసంహంగారు
 ౨ ,, సింగలి కుటుంబరావుగారు, లింగాం.
 ౩ ,, కూచిభట్ల వెంకటాచలపతిశాస్త్రిగారు కొర్నిపాడు.
 ౪ ,, గో. భా. రామచంద్రరావు నోగూరు, ఉపవభద్ర
 ౫ ,, యలమంచలి నాగయ్యగారు, నాజెల్ల
 ౬ ,, శిరిపురపు వెంకటరత్నంగారు, ఎలమర్రు.
 ౭ ,, కోనేరు నారాయణరావుగారు బార్లపూడి
 ౮ ,, అట్లూరు వెంకటపతిగారు, చవుటపల్లి.
 ౯ ,, పాటిబండ్ల సీతారామయ్యగారు, ఆరుకొలను.
 ౧౦ ,, సీతారాజు హనుమంతరావుగారు, జవ్వనపూడి.
 ౧౧ ,, కూరాడ వెంకటాచలంగారు, కూరాడ.
 ౧౨ ,, మొవ్వ భూషయ్యగారు, ముకునూరు
 ౧౩ ,, వ్యవసాయ గంగయ్యగారు, పోలుకొండ.
 ౧౪ ,, శివలెంక నల్లకాద్దవరావుగారు, పెనరపల్లి.
 ౧౫ ,, చెలసాని వెంకటరత్నంగారు, చిరుచింతల.
 ౧౬ ,, వల్లభనేని చౌదరయ్యగారు, గొలివేపల్లి.
 ౧౭ ,, వల్లభనేని రామశాస్త్రిగారు, డిటా
 ౧౮ ,, శింగపరపు రామయ్యగారు, కొమరవోలు.
 ౧౯ ,, పొట్లూరి సీతయ్యగారు, డిటా

- ౨౦ ,, ముదుసూరు గురురాజుగారు, గుడివాడ.
 ౨౧ ,, పొట్లూరి వెంకటరత్నంగారు, డిటా
 ౨౨ ,, హరి గుండేరావుగారు, కల్వపాముల.
 ౨౩ ,, మానికొండ కుటుంబరావుగారు, ఉరుటూరు.
 ౨౪ ,, కోవేలమూడి పరంభామయ్యగారు, కోలవెన్ను.
 ౨౫ ,, ఈడుపుగంటి సీతయ్యగారు, నందివాడ.
 ౨౬ ,, కొత్తపల్లి రామకుటుంబయ్యగారు, గుడివాడ.
 ౨౭ ,, బ్రహ్మభొట్ల పట్టాభిరామశర్మగారు, డిటా
 ౨౮ ,, కాజ వెంకట్రామయ్యగారు, పసుమర్రు
 ౨౯ ,, నూకల వీరరాఘవయ్యగారు, కానుమోలు.
 ౩౦ ,, పోతిన శ్రీనివాసరావుగారు, బెజవాడ.
 ౩౧ ,, అడుసుమిల్లి వెంకటకృష్ణయ్యగారు, చిరుచింతల
 ౩౨ ,, ఉప్పులూరి ఆదినారాయణమూర్తిగారు గుడివాడ.
 ౩౩ ,, తిప్పిరేని సుబ్రహ్మణ్యంగారు, డిటా
 ౩౪ ,, పరిమి వెంకటపిచ్చయ్యగారు, వడాలి.
 ౩౫ ,, కొల్లి చినవెంకటరామయ్యగారు, అప్పికట్ల.
 ౩౬ ,, శ్రీమతి వల్లూరిపల్లి శనకదుర్గమ్మగారు, వేల్పూరు.
 ౩౭ మరాఠీ పిడికిటి సూర్యనారాయణగారు, పునాదిపాడు.
 ౩౮ ,, పాలవర్తి వాలేశంగారు పాలపర్రు.
 ౩౯ ,, గూడూరు మల్లికార్జునరావుగారు, వంగూరు.
 ౪౦ ,, కోడూరు రంగయ్యగారు, కోడూరు.
 ౪౧ ,, అడుసుమిల్లి కృష్ణయ్యగారు, డిటా
 ౪౨ ,, కొండపల్లి నారాయణసామి రెడ్డి గారు, జొన్నపాడు.
 ౪౩ ,, కొడాలి వీరభద్రయ్యగారు, చినపాడుపూడి.
 ౪౪ ,, శరెడ్ల రామయ్యగారు, గుడిచాడ.
 ౪౫ ,, గూడపల్లి రామబ్రహ్మగారు, బెజవాడ.

 ఇంతవఱకు చందాసామ్మి బాకీయున్న పోషకులు
 దయచేసి వెంటనే చెల్లింపగల బ్రార్థిలు. నం॥ శివరాత్రి

సంపాదకుడు.

భూమిక.

సుమారు మూడుసంవత్సరములకు పూర్వమే నీనాటకమును బంగళీభాషనుండి తెనిగించి కృష్ణాపత్రికలోఁ బ్రకటింపఁజేసిరి. కొన్ని నాటకసమాజములవారు దీనిని గ్రంథరూపమునఁ బ్రకటింపుఁడని కోరుటయు నింతదనుక ఆంధ్రగ్రంథ రత్నాకరమువారు ద్వితీంద్రుని చారిత్రికనాటకములనే ప్రచురింపుచు నిపుడు ఆతని పౌరాణిక నాటకములలో నగ్రగణ్యమగు నీ భీష్మ, ను బ్రకటింపవలెనని తలంచుటయు నేతద్దండ ప్రకాశమునకు హేతువులయ్యెను.

చరిత్రానుసరణము నాటకమునకుఁ బ్రధానముగాదను సంశయము సంస్కృతాలంకారికులును ఒప్పుకొనిరి. చరిత్రవిరుద్ధవిషయములు సంస్కృతనాటకమునందు పెక్కుగలవు, కావ్యస్వాభావికతకునందు పర్యాప్తమగు స్థానముగలదు. అనైసరికమగు గుణైకవర్ణనముకన్న మానవసహజమగు దౌర్బల్యముతోడి క్రమవికాసజీవితమే ఆదర్శవాత్రముల చరిత్రము నుజ్జ్వలముఁజేయునని ద్వితీంద్రులతలంపు. (కాళిదాసభవభూతులు చూడుడు.) తక్కునాటకములందువలె ద్వితీంద్రుఁడు ఈ నాటకమందును తనసహజ ప్రతిభాలబ్ధమగు స్వాతంత్ర్యమును పూర్తిగ నుపయోగించెను. సత్యవతి తనకన్యావస్థలో ధర్మభ్రష్టయగుటయు ఋషివరముచే ననంతయావనయగుటయు భారతప్రసిద్ధములే. దాని నాఘరముగఁగొని ద్వితీంద్రుఁడు మానవసహజములగు నాపెయ్యతానవతనములను చిత్రించెను. భీష్మ పతనవార్తవిని నిమేషములో ఆపె వృద్ధయగుటయు ద్వితీంద్రుని సృష్టియే. ఇట్లే భీష్ముని యాదర్శమును అత్యున్నతముగఁజేయుటకు కవి కల్పనను స్వీకరించెను. భీష్ముని యాదర్శమునింతకంటె నుజ్జ్వలముచేయుటకు మఱియొకరికి సాధ్యముగాదు. ఇట్టి యాదర్శనాటకములఁ బ్రయోగించి ఆంధ్రనాట్యరంగమునున్నత దశకుఁ దెచ్చుట నాటకాభిమానుల కర్తవ్యము. ఈనాటకము ప్రదర్శించుటకు పెద్దదని భావించువారు కిధాంశమునకు బాధలేని కొన్నిదృశ్యములను తగ్గించి మొదటియండి 'చతుర్థాంకమందలి చతుర్థదృశ్యము వఱకును, ఆయంకాంతగుండలి అంబాభీష్ముల భాషణములను గ్రహించి నాటకమును ముగింపవచ్చును జంభాలి శివగృహప్రి.

స మ ర్ప ణ ము.

సీ॥ జన్మమాదిగ బ్రహ్మచర్యవ్రతంబును
నిష్కలంకమ్ముగా నుపనెవడు
దీనజనోద్ధార దీక్షితుడై తన
సర్వస్వమర్పింప జాలెనవడు
తాన పూచిన మహత్కార్యమ్ము నుపేయి
దన్కదృఢాత్ముడై దనరునెవడు
జగదీశుపూజ, ప్రజాహితసేవయు
సమమని యొకభంగి నలుపునెవడు
గీ॥ అమలహృదయుడు నాదుశ్రేయోభిలాషి
రమ్య నిజవంశ కైరవారామచంద్రు
డయిన గూడూరి రామచంద్రార్యవర్యు
పాణిఁగోరుహముల సర్పణముసేతు॥
జంధ్యాల శివన్నకాప్రి.

పాత్ర సూచిక,

—♦ పురుషులు. ♦—

శంతనుడు — హస్తి నాపురమురాజు.

భిష్ముడు
చిత్రాంగదుడు
నిచిత్రవీర్యుడు

} శంతనుని పుత్రులు

మాధవుడు — శంతనుని సర్వసఖుడు

శాలువుడు — సాధరాజు

న్యాసుడు, దాశరాజు, మంత్రి, కాశీరాజు, పాండవులు
కొరవపక్షమువారు, శివుడు, శ్రీకృష్ణుడు, పరశురాముడు.

—♦ స్త్రీలు. ♦—

అంబ

అంబిక
అంబాలిక

} కాశీరాజు కూతుళ్ళు

గాంధారి — కొరవుల తల్లి

కుంతి — పాండవులతల్లి

సునంధ, దాశరాజు, వేశ్యులు, మొదలగువారు.

భీష్మ.

ప్రథమాంకము.

ప్రథమ దృశ్యము.

స్థానము - వ్యాసుని ఆశ్రమోద్యానము, సమయము—ప్రభాతము.
[వ్యాస భీష్మ లు సౌవేళము]

వ్యాస—

భూమి - ఏకతాళము

నీను, హినును, ద్విమృతము నిరుపమ, ము||నీమ||
ప్రేమ నీహును— ప్రేమ నీధామము దేవా
ప్రేమ మంత్రసింగి— ప్రేమలక్ష్మ్యభూతి పూత||నీమ||
మనుజులహిత గాధనము చేయఁగ
శనదుసుఖము గలదాన మొనఁ గులయ
నిను గనుంకొనంగ మార్గ మిచ్చుదే
నిలలొక— భరణ శీక— రా||నీమ||

వత్స! సర్వరహస్యము చాచి నగాధము.

భీష్మ— వ్యాసా! నేను దాని నెచ్చట నన్వేషింపను?

వ్యాస— సామ్రాజ్యముండే మన్వేషింపుము

భీష్మ— నేను దాని నెవ్విధమునఁ బరీక్షించును?

వ్యాస— వత్స! సమాహితమనస్కుడవై చెవియొగ్గి వినుము.
నుమధురమును, అపొద్దితమును, ధృతియును, గాధము
నగు నాగింభిరగీతము నీహృదయమందే వినఁబడును.

భీష్మ— ఎచ్చట?— ఎరుయు వినఁబడుట లేదు వ్యాసా!

వ్యాస— తప్పక వినఁబడును. నేను నీకు దివ్యజ్ఞానము నిచ్చితిని.
దేవవ్రత! ఈమాట వినుము. హృదయవీణాతంత్రీపై

- ౧౪ ,, ఉప్పలపాటి నాగయ్యగారు, గురజ
 ౧౫ ,, జొన్నలగడ్డ శ్రీరామచంద్రయ్యగారు, గుడివాడ.
 ౧౬ ,, రాళ్ళభండి కుటుంబరావుగారు, బల్లిపర్రు.
 ౧౭ ,, చాపనాల వెంకటాద్రిగారు, కోడూరు.
 ౧౮ ,, గూడవల్లి గోపాలకృష్ణయ్య అండ్ బ్రదర్స్
 ౧౯ ,, శిష్టా లక్ష్మీపతిసోమయాజులుగారు
 ౨౦ ,, డా. సి. కే. దుర్గాప్రసాదరావుగారు గుడివాడ.

పోషకులు.

- ౧ ,, సందూరు వరాహలక్ష్మీస్వామిసంహంగారు
 ౨ ,, సింగలి కుటుంబరావుగారు, లింగాల.
 ౩ ,, కూచిభట్ల వెంకటాచలపతిశాస్త్రిగారు కొర్నిపాడు.
 ౪ ,, గో. భా. రామచంద్రరావు నాగగారు, ఉలవభద్ర
 ౫ ,, యలమంచలి నాగయ్యగారు, నాజెల్ల
 ౬ ,, శిరిపురపు వెంకటరత్నంగారు, ఎలమర్రు.
 ౭ ,, కోనేరు నారాయణరావుగారు బార్లపూడి
 ౮ ,, అల్లూరు వెంకటపతిగారు, చవుటపల్లి.
 ౯ ,, పాటిబండ్ల సీతారామయ్యగారు, ఆరుకొలను.
 ౧౦ ,, సీతంరాజు హనుమంతరావుగారు, జవ్వనపూడి.
 ౧౧ ,, కూరాడ వెంకటాచలంగారు, కూరాడ.
 ౧౨ ,, మొవ్వ భూషయ్యగారు, మునునూరు
 ౧౩ ,, వర్మతనేని గంగయ్యగారు, పోలుకొండ
 ౧౪ ,, శివలెంక వల్లికార్జునరావుగారు. పెనరమిల్లి.
 ౧౫ ,, చెలసాని వెంకటాశ్వుంగారు, చిరుచింతల.
 ౧౬ ,, వల్లభనేని చౌదరయ్యగారు, గొలివేపల్లి.
 ౧౭ ,, వల్లభనేని రామశాస్త్రిగారు, డిటా
 ౧౮ ,, శింగవరపు రామయ్యగారు, కొమరవోలు.
 ౧౯ ,, పొట్లూరి సీతయ్యగారు, డిటా

శ్రీమూ దేవప్రతా!

భీష్మ— విదితమగుచు

వ్యాస— సుసంస్కృతమును జపింపుము. క్రమముగా సింహాద్రి, మంత్రము స్పష్టముగ వినబడుచు, ప్రపంచమునది సంగీతమునియు నీ మహానాదముననుసరించి సంగీతమును గ్రహించును. ఈ సామగ్రాంతము వేణునాదమున గ్రహించునట్లు శంఖనాదముగఁ బరిణమించి సమాప్తిమును సంతము జపింపుము.

భిష్మ—చింతనము నువ్వో!

మ॥ *లుచాచ్చు పై పథానిధికము, సత్కల్యాణసంపాదకం

ಬಾಂಧವರಾದ ಸಿ. ಎಸ್. ರಾಯ ಮತ್ತು ನೆ. ಶ್ಯಾಮಲಾಕ್ಷ್ಮಿ

నిలు నా ప్రియము ప్రియంగి నే మహర్షి శిష్యసంతాన వ

తన శక్తి యోగముల కొరకున్న దీనింపుమా!

వ్యాస— అయ్యో వినివుచున్నాను. నీవు, శుభ్రవృత్తకృత్యుఁ

ప్రకాశం, అధ్యక్షులు, డి. ఆశ్రమం లోనికి బో

4, (ఇది నిషేధించబడు)

ద్వి త్తయ శై ము

స్థానము— గిన్ని వాక్కిరి మన చుడరేవు గాయంకాలము

[దాశరాజస్వయం - సత్సవో (ఓగోటరుగుమ.)

సత్య—

చ॥ ఇనుఁ నె నాద్ది స్రుంకులిఁ కేగెను, పోషితుచ్చిభిత్తిపై

దనరెడు బాంధవం ప్రేమ విధింబున నీల భక్తి ముగించు ౧౨

మృత్యునఁ బోయి నూపురిక్కలఁగి ములఁ గను లెక్క కుమిఱుచుచు నిజో

పనతసిత్తప్రభ - గురువంశమున నీ యుమచుండె నియ్యకన్

అవని నెఱచి నా కానాటి శోభాపూర్వకము నాయం

కాలము శ్లోతికవచు చున్నది య గానాజలమున నేనాం

టిమ్మె వాన నడపుచుంటిని చామనచాయగల ద్వీరకాయ

మాకో కోకమునిపించుడు వడ్డననిబ్రజి సుందరీ! నన్నావ
లిద సె శక్తులు. ప్రతిఫలముగ నాశీర్వాదము గొనుము
అని ఆయన నొసిన గడ్డపు వెండ్రుకలు గాలికి కదలు
చును. ఆయన స్వరము పోలిగను, దీపముగనుండెను
అంత వేళ నానయ బద్ధుడు బట్టించి యమ్ముని నాగు నె
క్కిరియకొంటిని. యముగాజుమున నాన నడచుమండెను
నే. స్పృశుతచే నదీజలము నెల్లబింబితమగు సంధ్యా
రంగున జూచుచును, తరిళి తరింగ సంగీతము వినుచును
ఉంటిని ఇంతలో నాముప్పిరికి శేయితగులుచే నా గూ
ఁగ్రోన్విష్టము భగ్నిమయ్యెను శరువాత నొక —

(సభ ప్రవేశము)

౧ న — ఇమగోగమ్మా! మస్కెగింధి యిచ్చటనేయున్నది

౨ న — ఎరు యంటరిక నేయున్నది

౩ — రమ్మ సరీ యిటికిఁ జోము

౪ న — రమ్మ పోదము

సత్య — వేరు చచ్చుచున్నాను. మీరు పొండు.

౧ న — సరళిగియమి! నిన్నొక్కతరు ఇచ్చటరు విడచిపోదుమా?

సత్య — (కోపన తో) నేను చెప్పుచున్నాను మీరు పొండు.

౨ న — ఏల యిట్లు కోపగించెదవు సభ? మేమేమి తప్పుచేసితిమి?

సత్య — (కోపన తో) మీ శేమియుఁ బప్పు చేయలేదు. సఖ
లారా! నాయీశ్రోధమును తమింపుడు. (చేతులొగ్గుచు.)

౩ న — రాజకమారీ! అది యేమిసవి?

సత్య — సజముగ నన్ను తమింపుడు.

౪ న — చుగచిది. తమించితిమి! ఇంటికి రమ్మ

సత్య — మీరు నన్ను ప్రేమించుచుంటిరా?

౧ న — (స'వ్వి) ప్రేమింపుచుంటిమా? ఎవ్వరిన్నారు?

౨ న — ప్రేమింపుచుంటిమా? గేరు — వట్టిది

౩ న — ప్రేమింపుచుంటిమో లేదో యని అడుగుచుంటివా?

సత్య— నిజముగఁ బ్రేమింపుచోఁ బాపినియగు నీధీవరకన్యను
ఏవగింపుఁడు.

౧స— ఏమి అట్లనెడవు?

సత్య—మీ రేమేని యెఱుఁగుదురా నే నెవ్వలెనో?

౨స—ఎఱుఁగుదుము. సత్యవోవి.

సత్య—ఇంక నేమేని యెఱుఁగుదురా?

౩స—దాశ రాజకన్యపు, అనంతయావనపు.

సత్య—ఇంక నేమిచ?

౪స—ఇంతయే. ఇంక మేమేమియు నెఱుఁగము

సత్య—అయితే మీ కేమియు తెలియదు. ఇంక తెలియఁబోదు.

పొండు ప్రియములారా! అందఱు నింటికింబోదు. నేను

రాను

౧స—ఏమి?

సత్య—నేను చెప్పను

౨స—ఏమి?

సత్య—ఈ 'ఏమి' కి సరియైనజబాబు ఎన్నటికిని బొందఁజాలదు.
పొండు. ఇంటికి పొండు నేను రాచు నా కిల్లువాకిలి యేమియు
లేవు (ఏడ్చుచు)

౧స—ఏలయేడ్చెదవు సఖి?

సత్య—లేదు లేదు మీరు పొండు.

౨స—ఏమి సమాచారము?

(సత్యవతి యూరకొనును.)

౩స—మత్స్యగంధీ! ఊరకొంటివి ఏమి ఆలోచించుచుంటివి?

సత్య—ఏమియు లేదు.

౪స—చెప్పవా?

సత్య—ఏమి ఆలోచించుచుంటివో నాకే తెలియదు.

౩స—చెప్పవ్రగాదు సఖి?

౪స—నీ వెప్పుడు సుందరప్రభాతసమయమున దూరమున గనుచుట్టు

అయ్యో! అయ్యో! కమల కల నుదాసీనకృష్టితో తెప్పయార్పక
 అల నేను చూచుచున్నాను. నెల నేనీ కన్యనుండి వెచ్చని
 కల నేను కనలుబిక్కిలువలె సహచుభూతితో వెడ
 కల నేను కన్యను చూచి ఏకో చెప్పుచుచెప్పుచు మోగి
 కల నేను తీసే గుటచే చెప్పున వీణయూ నట్టులాగిపోదువు.
 నీవే కల నేను కన్య గాంచుచుందుచు సఖి!
 నీవు కల నేను?

సఖి—నీ కల నేను—నీవు లేదు మీరింటికే బాంబు

గీ! తిని గొర్రెపు పరిశితు చేతి

కీ! నన్నుగాని జనా కెందు

బీబీము దిక్కునాభానభావికమ్ము

నంధారవ మమ్ము దా నగుచునుండు||

సఖి! నా నన్నుదార్చు నాకు ఎక్కడ? ఎప్పుడు? ఏమి లేదు
 (కానీ) శంకరుడు ధనుర్బాణధరుడై నచ్చి దూ
 కల నేను చిత్తము జూచుచువినుచుండును సత్యనది
 మ్రోగా సఖులతోడోవును. శంతనాడు నిలచియుండును.)

(ఇట్లు బద్ధవాంఛుప్రవేశింతురు)

గబె—ఈ రూల గెం బాగోలేదురా!

అబె—ఁం బాగోగా.

గబె—పదా ఇంటికేయెల్లాము.

అబె—పదా.

గబె—అరే ఇప్పుడు రేతిరా పొగలా?

అబె—రేతిరే.

గబె—అయితే నీడి లేదాం?

అబె—సూట్టాలా నెల మొడిసింది.

గబె—సరేకాని సంక్రమి సూత్రే బయ మేత్తుందే?

మొండిపడిపడుతుండాడు

అబె—నిబద్ధంగానే ఈయనొక సూత్రట్టు లేదు

౧ బె—సంగుకొడ్డేమంచోకో నూగుకో సెప్పు?

అ బె—యూరుడే

౧ బె—పోఅన్లే

అ బె—యూం?

౧ బె—ఎందుకోడే మంచోకు

అ బె—ఎందుకో సెప్పు?

౧ బె—ఎంగుకంటే సూదుడు లేకపోతే కపంచకంలంతా సీకడిగా
యిండ్లో నుగ్గిడే మాపటేలు యెలుగిచ్చేది.

అ బె—యిళి నూగుకో?

౧ బె—ఆడేంటో పగటేల యెల్తురిత్తాడాయెను పగటేల
నూగుకో అక్కరేదసలు

అ బె—యిప్పు బాగా ఆలోసించావురా

౧ బె—మొత్తం ఆలోసించి ఆలోసించే నేనింత సిక్కిమోయాను.
(చాడు అసలు స్థూలకాయుడు)

అ బె—అది ఆపాడతునేవుందిలే.

౧ బె—అరే అదేంటిరా?

అ బె—ఏదో?

౧ బె—[శంకరునిఁ జూపించి] అదుగో! అదుగో!

అ బె—మడిసేరా.

౧ బె—మడిసేరా

అ బె—మడిసేగాని బతికినోడా సచ్చినోడా?

౧ బె—సచ్చినోడేరా

అ బె—ఎట్టాగో సెప్పు?

౧ బె—అదేం కదలడం లేండే. బతికినోడైతే కదలదూ?

అ బె—సచ్చినోడు తాడిసెట్టాలే నిలమడి వుంటాడేం?

౧ బె—నిజమేరో. ఇది పెద్దసిక్కి.

అ బె—సిక్కిన్నసిక్కి సాల పెద్దసిక్కి. ఇది ఇయ్యాలొదలదు.

౧ బె—ఇది వొదిలేది కాదు. ఈమడికి బతికుంటే కదలకుండా

ఎట్టుం టాడు?

అబె—ఎవళ్ళైనా కగలొద్దని వొట్టెట్టారేమో?

గబె.... సచ్చిమోతే నిలాగ్గామాత్రం ఎట్టాచిలనుచుతాడు? ఇట్లాంటి దెక్కడ నూడలా.

అబె—నూసినట్టు నాకూ గోపకం లేదు.

గబె—ఈసందేగ మెట్టా మోతుంది?

అబె—ఊహా మోయేతట్టులేదు.

గబె—అయితేనూడూ ఆణ్ణే అడిగినూదారే?

అబె—(ఆలోచించి) ఆ ఇది కూస్త బాగుంది

గబె—ఓదా. అడుగుదాము (ఇద్దఱు శంతనువద్దకు బోయెదరు)

అబె—ఏహే! ఏహే!

గబె—ఓ పెద్దమడిసోయ్! మాటాడ్డే!

అబె—సచ్చాడప్లేవుందిరా!

గబె—పోనీ నేను సచ్చిమయ్యానని ఆమాట సెప్పరాదూ? ఈ పాటికి నిచ్చింతగా మనం ఇంటి కెళ్ళిమోదుంగా!

అబె—అదే యేం తేల్లా. పదా ఇంటికిమోదాం.

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు)

శం—ప్రావృడాగమమున నినుమడించిన నర్నాదానది ఇరుప్రక్కల నొరయుచు గడువేగమున బ్రవహించుచున్నది. పూర్ణచంద్రుడు దయించినాడు. కలుషు వికసించినవి ఏమియు గొఱతలేదు. ఇదియంతయు సీరూపరాశియొక్క పూర్ణసన్నాహము. ఈరూపవర్ణనమున భాష అశక్తయై మానము నహించినది. ఈరూపమపూర్వము. ఇదియొకస్వర్గీయజ్యోతి. విశ్వమయొక్క విస్ఫలయము. ఇంతిదనుక నేను తన్నయుండనగుటచే నేమియునాలోచింప జాలకపోయితిని. ఇప్పుడు మరల నాలోచనశక్తి వచ్చుచున్నది. ఈసుందర్శియెవరు? ఎవరికన్య? ఈమెయిలెక్కడ? ఈవైపుగా వెళ్ళినది. ఈమెయుండు జాడ నెవ్వరు సెప్పదురు.

సీ! దినదినమ్మును దలుంగనిమెలు, నెవఁగు ను

మఱికా వ్రీకృతిసౌప్తనపుకల్పి

అంటినఁ గందెను నతికోమలత యొప్పు

గొజ్జఁగి మొగ్గిలముజ్జితనము

మల్లెపూమాక్రమ మునియేతంచు వ

సంతవాతములశాజన్యగరిను

తగు నలంకారపరన్యాసము, మి

గఱచు కవిబ్రహ్మకృతసృష్టి

గీ! కలఁగఁజేసి సుఖాంతమై శసకు మధుర

బంధురస్వప్న మట్టుల బామువపు డ

ఖండితేదనఁగూర్చు నీకలిక గనిన

నెండుమా కేటాఁగో చిగుళ్ళెత్తుచుండ!

మాధవుడు—(ప్రవేశించి) రమ్మ! నేను జెప్పెదను. ఇదియేమి శం

కె గొంకెమగుచో గానేచుచున్నది

శంత—ఏమి?

మాధ—ఇంక నేమిన్నది? మూర్ఖ! నేనుమాట్లాడునదికి నీవు

ఏమిగుఁచడినట్టు లులిగి నడితివి

శంత—లేకులేదు. మిత్రమా! ఏమి కుమారము?

మాధ—మృగము వాటిపోయినది

శంత—పోనిమ్ము కాని — అపూర్వసుందరి.

మాధ—ఎవరు?

శంత—ఒకయువతి. ఇంగనుక నేను నిశ్చలముగనుండి—

మాధ—ఓహో! తెలిసినది, మదనబాణమునకు లక్ష్యమైతివి.

శంత—అబ్బా!

మాధ—పాపము చాల గొప్పబాధ! చాలగొప్పబాధ! ప్రాణము

లు పోవుచున్నది. అంతేకాదు?

శంత—వయస్య!

మాధ—కాని ఆమె భీవరకన్య

శంత—నీవుచూచితివా?

మాధ—చూచితిని.

శంత—మరల నొకమాటు చూపింపగలవా?

మాధ—చూచి ఏమి చేసెదవు?

శంత—నే నామెచు బాగుగఁ జూడలేదు మఱియొకమాటు చూచెదను.

మాధ—హందిది. తెలసినది గమ్ము ఈదారిని నడుపుము,
(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు)

తృతీయ దృశ్యము

స్థానము—దాశరాజు గృహము సమయము—ప్రాతఃకాలము
(దాశరాజు అతివసముతోఁ దిరుగుచుండును. ఆతని మంత్రికూడ నతనివెంట తిరుగుచుండును.)

దాశ—ఇగా నాకు కోపంపచ్చింది—సాలా కోపంపచ్చింది. రాణి
కోక్కరికే దుబ్బుగ్గిపుట్టలా. ఇంటిల్లి పాతికిచ్చి ఊహూ!
నేను రేపే రాజ్యం ఇడిసిమోతాను

మంత్రి—సర్తినామి—

దాశ—నాకీ 'సిక్తంసామి' అక్కర్లా పని వావాలి. పని సేయలేక
మోహే తోకమడతెట్టు

మంత్రి—సితం పడినేస్తాను. ఐతే—

దాశ—ఐతేలేదు. కైతేలేదు అంజరి నోటంబడి ఇదేమాట ఐతే
ఐతే ఈలయితేలో ఏమంత ఇసేసిగం వుండో నాకేం డె
లియలా నేను—లేదు నేను సచ్చిమోతాను,

(దాశరాజురాశి ప్రవేశించును)

రాణి—సత్తేనావరాదూ. సావడంలంటే అంత సులకంగావుండేం!
పతిరోజూ సత్తాసత్తానని బెదిరితావు. మళ్ళీ వొకనాడూ స
చ్చేదిలేదు. ఆపదేచ్చేంటో నాయెదుటనావు, ఊ నావూ.
సావవేం? నావూ.

దాశ — అయితే సావరుంటా? హా?

రాణి — నావమ కదేటి. సావూ

దాశ — ఇదుగో మంతిరి! సావనా?

మంత్రీ — ఇట్టా పూజేనా సేతారా?

దాశ — అవును వోజేనా సేతారా? విన్నావా రాణీ! మంతిరి
వొద్దు అంటున్నాను లేకమోతే ఇయ్యాల తప్పక సాచ్చి
మొయ్యే వోణే

రాణి ... యాంటి? (మంత్రీగో) యాంటికి నువ్వు వద్దంటుండావు
ఎవ్వడవు వద్దంటా? నేను రాణి అగ్గాపిస్తుండాను.
నామాటకు ఎక్కుమా? పో నిన్ను పసిలోనుంది తీసేశాను.

దాశ — అయ్యో! మంతిరి లేకమోతే రాజైకారం జరిగేదెట్టా?

రాణి . అగ్గో నీదమూ పెద్దరాజైం బెస్తలోళ్లకు పెద్దాతేనే రాజై
నావే? రాజైమంట! వోకవూరూ ఎట్టో సాహంబాఘం.
అదేకా సీరాజైం? ఎట్టోకూ సెర్లొకూ వోలేసి నేవలుపట్ట
డం ఇదేకా నీరాజకారం? రాజకారం ఎట్టాజరుగుతోంద
ని బోర్తుండా? నా జరిపిస్తావు నువ్వు సచ్చిమో.

దాశ ... నువ్వు సెప్పే సచ్చిమోతానా? రాణీ! ఇంటోకివా.

రాణి — ఓరీ నాబాబ్బగ్గం సాచ్చినాడా! మంత్రీకి నీగొప్పతనం చూ
పిస్తుండావే? సత్తానని బెదిరిత్తుండావా! నేనురాణిని, నా
కూలకెదులేదు

దాశ .. భీ సిగ్గుమాలిందానా — రాణి!

రాణి . ఏదా ఇంకోకి వదా లేకమోతే —

దాశ — లే మోతే యాంచేస్తా?

రాణి ... నీపిరికటటి నాలుగుటికి గెంటుతాను.

దాశ — నీపిరికటటి గెంటుతావా?

రాణి .... నీపిరికటటి గోట్టి గోరీగెంటుతాను.

దాశ ... బలే! ఏదేశం రాజైనా రాజును నీపురుకట్టతో గోట్టి గెం
టడం ఏరైనా యిన్నారా? మంతిరి నువ్విన్నావు?

మంత్రి...లేదు సాహెబ్!

రాణి—ఇప్పుడు మాత్రాపులే. (నిష్క్రమించును.)

మంత్రి....మీరు పారిపోండిదొర! ఇదేసమయం. రాణి మాంచి కోరికమీద వుండి. ముందేపారిపోండి.

దాశ.. ఏమీ? నేనురాజుని అడదాని కెరసి పారిమోతానా? ఎ నడురా అక్కడ? నాఇల్లంబులు ఇట్టా తీస్కురా

మంత్రి ఏమీ సేయలేదు నామాటిని పారిపోండి.

దాశ—అట్లాగా.

మంత్రి—నాను సెపుతుండారు పారిపోండి.

దాశ...మంచిది నువ్వు సెపుతుండారు. నువ్వు నామందిరివి. సమా ట యి టాను (వెళ్ళిపోవుచు)

(శంతకుడు మాధవుడు ప్రవేశించెనరు.)

మాధ—బహుశః ఈయనయే దాశరాజు — ఇక్కడి రాజుగారు మీరేనా?

దాశ—నేనుకాకమోతే నీవారాజునా? నూడు — కబురంపకుండా లోనికెదుకొచ్చాగు? పైగా మీరేనా రాజుని అడుగుతు డారు? నావద్ద కొచ్చేవోళ్ళు ఏం చేస్తారో మీకు తెల్పునా?

మాధ—లేదండీ! మేమెలాగము

దాశ.. ఆళ్ళు ముందిస్తిగా మామందిరి మేనత్తకొంకు నజరా నా పంపుతారు

మాధ. చిత్తము మేనత్తకొడుకునకా!—

దాశ—గరిమిలాస మామందిరి పిన్నమ్మ కొడుక్కుదెగ్గరిగా నేతు లుకోడించి నిలబడుతారు.

మాధ...బాబో యితమగ్యాదా!

దాశ—నాను ౭ జును. యాం నుందిరీ?

మంత్రి—సిత్తం పబో!

మాధ—ఇది యెవ్వకొప్పుకొనరు?

దాశ—నప్పుకుంటుండారా?

మాధ. — 'రే వత్సకొనుచున్నా' ..

దాశ—ఈ సరేకు అద్దంయాంటి మంటి?

మంత్రి—ఈ సరేకు అద్దం నాకు కాగా తెలియలా.

దాశ—యమయ్యో! మాకాడ సరేలు గిరేలు గాగవు నాను రాకను. సెప్పండి యాంసెపుతానో.

మాధ—నేను చెప్పునదియేమన నాప్రియమిత్రుడు—ఇదుగో ఈ యన—అనిగా మన్నధు డీమనను కాణములతో గొట్టెను అగుచే ఈయన కొట్ట కొను చి నెడి

దాశ . మన్నధుడోరయ్య? మంగిరీ ఆడెవడు? ఆడు కాపం ఈ పద్మడిసిని బాణమెట్టి ఎందుకొట్టాడు? ఆణి పట్టుకులా క్కురా నే నీయవారం ఆలోచిస్తాను. కాణమెట్టి ఎందు కొట్టాడో?

మాధ—మనకొకప్పి ఉన్నది విన్నావని నామేనా?

దాశ—అ యిది

మాధ—నాప్రియమిత్రుడు డామెను చూచెను అదియే ఈయన చేసి పట్టు దీనికై మన్నధు డెయను కాణములతో గొట్టెను. మహారాజా! తా మివ్యవహరించు నిచా యిది

దాశ—ఇప్పుడు యిచారిస్తాను. నాప్పిను సూత్రే గిగి కాణములతో కొట్టినోణి ఆడెంకొట్టాలి? మంత్రి!

మంత్రి—అబ్బంగానే మారాజా!

దాశ—మన్నధు డిట్టా బాణాలేగుకు మూతిరుకు ఉండే?

మాధ—అత్తము మహారాజా! అతని కియేమని

దాశ—అదే?

మాధ—అదియే, ఎవ్వరి మొగమేమి ఉండె మంగముగా నున్న పో, అంగసౌప్తవము చక్కగనన్నచో వాగ్విరణశాస్త్రప్రకారము వారు స్త్రీలింగప్రకరణములో జేరుచో, పీరు—అనిగా వీరి ఆకలిదప్పికలుండచు గాత్రవికటత్వము. పగలుగాత్రీ వీనన విసరుచుండవలయు ప్రాణము ముక్కిరివి

క్లిరి చుచును ప్రతిక్షణము ఆకాశపాలు పడుచుందురు

దాశ—చూంటికి?

మాధ—మన్మథుఁడు బాణములు వేయుచు.

దాశ—దొడ్డదే మంతిరీ దీనికి చూంటి నీసలహా?

మంత్రి—సింహ మిక్కే బాగాతోస్తే అనే.

మాధ—మీమంత్రి చాలచతురుఁడుగఁ గనుపట్టుచున్నాఁడు ఇం
కెంతయుమంత్రి గలుగుభాగ్య మేరాజు కేని యున్నదో
లేదో తెలియదు బుద్ధికి సాక్షాత్తు పునావు?

దాశ—ఈయనకు సాలా ఏమి వున్నాఁడులేగుండి.

మాధ—కనుక నే యింకబుద్ధి

దాశ—మంతిరీ ఆమన్మథుణ్ణి కట్టి తీసుకునిగా, నేనిచారిస్తాను.

మాధ—మన్మథుని నెవఁడు వట్టఁ జాలఁడు. ఇదియే గొప్పచిహ్నము

దాశ....వట్టఁ జాలరా?

మాధ—అవును

దాశ—అయితే మరేమి?

మాధ—తాము తినుపిల్లదానిని ఈయన కచ్చి పెండ్లి నేయుచో ఈ
మాటు ఈయనకు మన్మథభాగి తిప్పును.

దాశ....పెళ్ళి!

మాధ—అయిన పెండ్లి అక్కటయేలేదు నాని ఈయనకెక్కడిదు
రభ్యసమో తెలియదు. ఈవిషయములో ఈయనయందు
కొంచెము కలిత్వము నకు న పెండ్లి నేయుట మిక్కిలి మేనా

దాశ—మంత్రి?

మంత్రి—మీమంత్రునికి మారాజుగారి కూతుర్నొచ్చి పెళ్ళి నే
యాలా?

మాధ.. ఆ అదే. మీరుబాగుగ తెలిసికొంటిరి.

మంత్రి. అయితే ఇప్పుడు మీమంత్రుడొచ్చి ప్రశ్న

(దాశరాజు తలయూగించుచు మనస్సులో మంత్రిబుద్ధిని
పొగడును.)

మాధ—మీప్రశ్న కిస్పదే నే సత్తర మిచ్చుచున్నాను. మా మిత్రుడు హస్తినాపురమునకు రాజు

సంతరి—(అశ్చర్యముతో) అశ్చినాపురంమారాజా?

మాధ . చిత్తము.

సంతరి . సంతనుమాగాజా?

మాధ అవును

సంతరి—(దాశరాజుతో) 'చిమ్మసనం దిగండి, చిమ్మసనం దిగండి

దాశ—యూంటికి? చిమ్మసనంగిగడ? యూంటికి?

సంతరి ముందు దిగండి తదాశ సెప్పుతా. లేకమోతే—

దాశ—లేకమోతే యూం?

సంతరి . లేకమోతే మరరాజెం సోయిందేముక.

దాశ—అలా అలా లేకమోతే రాజెం సోయిందా? (కొంచెములేచి)
లేకమోతే రాజెం సోయిందా?

సంతరి—అవును

(దాశరాజు సింహాసనమునుండి లేచి నిలబడును.)

సంతరి—మాగా 'హస్తినాపుర మాగా' ఇయూల మేం తరించాం మీగీ చిమ్మసనంటాద కూకోండి

దాశ (అశ్చర్యముతో) ఆ అదేది?

సంతరి .. అసనరములేదు దాశరాజా! మీరు సింహాసనముమీద కూర్చుంటు

దాశ—(తత్తిరవటుతో) మంత్రీ—

సంతరి .. కూకోండి. మారాజుగా 'సె' విత్తుండారు. నీతులు జోడించి మరీ కూకోండి.

(దాశరాజు అటులే చేయుచు

మాధ .... ఇంకమాప్రారన—

దాశ—మంత్రీ!— (సంతరి దాశరాజుచేతిలో నేదియోచెప్పును)

దాశ—అట్లుగే మారాజా! నే నిప్పుడే వస్తాను.

(దాశరాజు మంత్రితో నిష్క్రమించును.)

మాధ. దాశరాజు తనభార్యతో నాలోచించుటకు వెళ్ళినట్లున్నది
సుహారాజా! ఈయనాగరికుని జూచికూడ మీరింక నీత
నిట్లను పెండ్లియాడఁగోరుచుంటిరా!

శంత — అయితే నాకీసుందరి ధీవరికన్యగాదని తెలిసినది.

మాధ — ఈతఁడు పెంచినానవ్యయేకదా? ఈయనని యొక్కనేగదా
అను శిక్షవడసినది?

శంత — ఒకానొకఁబుష్పవరముచే నామె అనంతయావనియు బుద్ధి
మతియు నయ్యెనని వింటిని

మాధ — అది ఇది నిజమేకాని దీనికి గొప్పగాధగూడ నున్నదని విం
టిని ఇట్టి యజ్ఞాతకులశీలను పెండ్లియాడుట అంత యచిత
ములేదు

శంత — మిత్రమా! నాకిదియంతయు విచారించుట కవకాశములే
దు. నా కామె కావలయును.

(దాశరాజు మంత్రితో బ్రవేశించును.)

మాధ — రాణి యేమి నిర్ణయించినది?

దాశ — రాణెందుకూ?

మంత్రి .. మారాజుగారికి మొగిసగఁగానె వ్రందా!

మాధ. . . శిన్నని

మంత్రి — అదే,

మాధ... అకీ అనఁగా?

మంత్రి . మారాజా! అదే,

దాశ అది అదే.

మాధ . సుహారాజా! అయితే పెండ్లిసేయుట మీకిష్టములేదా?

దాశ — అదే,

మాధ... అయితే యిష్టములేదా?

దాశ — అదే — యాం మంత్రి?

మంత్రి — అదే

నాశ—అదే.

మంత్ర—అదే.

మాధ—ఇష్టమా కాదా?

దాశ—ప్ర

మంత్ర—అదే

మాధ—ఒక టేజి నా బీయూఁసు.

ਦਾ ੫-੭-੬੫

మాధు—‘అదే’ అనుటయేనా మీయం శ్లోత్తరము?

దాశ—మూర్తీ) (మంత్ర) దాశ గజచెవిలో నేదో చెప్పుచు)

దాశ—ఇనంటి. పానబోయినానో లేదున్నానో, నాకూ తురిబిడ్డే నీ
నగర రాజుకావాలని నాకోప్పు దీనికి మా రాజొప్పుకుం
టాగా? ముఖంమాట మంతిరీ! ఇప్పుడెప్పు.

మంత్రి—మారా జూ! మారా జూ! గాని పతిగ్గ యాంటి అంటే పతివోరి
అనంతం కుప్పికి పట్టివోన అట్టివాపురానికి కాజు కావా
నాన దీని మీరొప్పుకంటారా?

శంత—లేకు—అదియెట్లు? నాకు జ్యేష్ఠపుత్రుడు గలడు.

దాశ—అయి యే ఇంక ఈపెప్పి కౌదు నులబంమాట మంతిరీ!
ఇప్పి సెస్సు

హంస్రి— 10 శిశుమారాజు! యివాగం కాదు.

శంకర—ఇదియే మౌనీరసంకల్పము?

దాశ—ఆఁ ఇదియే హా—ఏమిమ, త్రి—ధిరచంక—ఇప్పుడన్న
మంత్రి యా టి?

మాధ—సంకల్పము రండు మహారాజా! ఇంక నేమి మూలోచించు చున్నాడు?

శంకర—వాశరాజా! మీరు చచ్చకు విద్యుద్ధముగా మీకన్యను పెండ్లిచూ
కటలేకు. అవివాహితయగుకన్యపైత డిక్రీ కథకారముగలదు
దానిరాజా ! సుంక వెళ్ళుచున్నాము. నమ్ముమిత్రమా
(దొంగునిపిమ్మిమిత్రుడు.)

దాశ—మంటిరీ?

మంటి—సిగ్గు.

దాశ—నన్ను తీస్తున్నవెళ్ళి సక్కమీరపరుండమెట్టు లేకమోతే—

మంటి—లేకమోతే?

దాశ—లేకమోతే యిక్కడే ఉన్న కరుసుకుమోతాయేమో
(మంటి తీసికొనిపోవుచు)

చర్యార్థ ప్రశస్తి

హాస్యనాటకరాజహాస్యము చరిత్రాశ్రయము.

(భీష్ము డొంగిరిగా నొకర్థంభమునానుకొని నిలబడుచు)

భీష్ము—

మ॥ ధర్మకార్యమును గాంచి జేయుటకు నార్హమునైనచు
సరధర్మంబగు, మూలమున దే తలంపన్ : 'వృక్షా' కీ
ధర్మంబునకు విచారించి వ్యాసముని హస్తంబున గూర్చి మే
తటి నానందమునందు బాంధవ్యభావము గావించెడున్॥

అప్పుడుగ సంగీతము శ్రవణముగా నాహ్వానమును శక్తి
మంతముగఁ జేయుచు సదీకలస్వనము నిర్మలగంభీరనాదరూ
పమును ధరించినట్లు చినచు మిన్నది

(తనలోఁ దాను వాగుకొనుచు మాధవుడు ప్రవేశించుచు.)

మాధ—నిలే, మంఠలి పిల్లితలగొరగటయన నిదియే ఆమె సుంద
రియగునో నీతి మ్మేను నోయిచది?

భీష్ము—బాబు! మీలో నే మీరు ప్రేమించుచున్నారు

మాధ—(విస్మయ) ఆమెకై నీవు నిద్రాహారములేక తదేకభావన
ముతో తొండవలె నెండి : ఇంతకు కారణము ఆమె
సుందరి ఓగూ! ఆమె సుందరియగుచో నీసామ్యముపోయి
నది?

భీష్ము—ఎన్నగా సుందరి?

మాధ—నాటరుండి వాడిపోవుమంటివి.

భీష్మ—ఎవ్వరు?

మాధ—ఇంక నెవ్వరు, మీతండ్రి—అదుగో జెప్పకే చెప్పితిని.

భీష్మ—బాబూ! నాయనగారి కేమి?

మాధ—చెప్పెదను. ఎంతవఱకు అణచియుంచెనను? అగ్ని యెంతవఱకు అణగియుండును? రాజ్యమున అల్లకల్లోలము కొంపలో నల్లకల్లోలము చలికొలములో నాడు బైటఁ బడంగుటచేతను, చంద్రునిచంద మాచుటచేతను, నితూర్పు విడుచుటచేతను—జనకు క్షయరోగమువచ్చిన ఇంతకు గారణము ఆమెమొగము చక్కనిది ఇ-క—ఇక చెప్పట మొదలు?

భీష్మ—బాబూ చెప్పుడు. నాయనగారి కీరక యేలకల్గెను? మీరెందుకొకరు?

మాధ—అవును. అంతయు నెఱుఁగుదును.

భీష్మ—అందు—అప్పుడు. నేను వానినినడిగిన వారు నాకేమి యుండెప్పుటలేదు.

మాధ, అదియొకరికి బక్కపెట్టిన హస్తినాపురమునకు రాజాభిషేక నిత్యవర్తి—కాక మానము బక్కపెట్టిన ఆదర్శితచే నున్నందున.

భీష్మ.. ఏమియున్నో చెప్పుడు నాయనగారు ఆరోజున కారోజు విన్నవించుచే గృహి చను నేల యిటుల వానిపోవుచున్నాడు?

భీష్మ—అది గారణ మానందము.

భీష్మ, ఏమిట?

మాధ—అం నాకు? ఒక ఎన్నగానిపిల్ల. ఆమె అగుటకు మందరియే, గా ఆమె కుమారులు చేయించు కొట్టును ఆమెను అట్లు మూలవలెనది రాజునకు చచ్చియెత్తివది.

భీష్మ ... అందులో నాయన గారు ఆమెను పెండ్లి యేల మూడలేదు?

గీ! వేళ్ళ దేవప్రతాపము చిలచి తొలుత,
నేమిలేదని తుదకు బూరించు చుడిని
జనకునిచిత్తవిభ్రమమునకు హేతు
వరయ నేనట నాకన్న నధముడున్నా?॥

హతండ్రి! నీమనోరథమును ఇంతసనుక నా కేలచెప్పక
దాచితివి? దేవప్రతాపము పితృతుష్టికై సర్వముచేయుటకు న
మధ్యుడని యెఱుంగవా? ఈయధమపుత్తునిపై నీ కింత
మమకారమా!— మంచిది. నీయాయగాధప్రేమమునకు
నే ననర్హుడఁగానని చూపించెదను. నీసుఖమునకై నాప్రా
ణమర్పించెదను.

(ప్రసానము.)

(అకాశమున గౌరీశంకరులు ప్రవేశించెదరు.)

శంక.... నేడు మానవజాతియొక్క ఇతిహాసములో నూతనాధ్యాయము ప్రారంభమైనది పార్వతీ! చూడుము ఆచెట్టుకింద
చింతామగ్నుడై కూర్చునియున్న గౌరవర్ణుడును. దీర్ఘకాయుడునగు సుందరయువకుడు ప్రపంచమునకు గంభీర
మగు నొకనూతనసంగీతము వినిపించును. ఆసంగీతమునిం
తవలకు నెన్నడు నెన్నడును వినలేదు.

గౌరీ... ఏమిసంగీతము ప్రాణేశ్వరా?

శంక.... నావీర్యత్యాగసంగీతము ఈత్యాగము శుష్కతపస్య, శాస్త్ర
విచారము, ధర్మప్రచారములందే కట్టుపడియుండలేదు. ఈ
త్యాగము కర్మమార్గమునుండి లోకహితమునకు వ్యాపించి
నది ప్రేమసీ! ఈపిల్లవాడు త్యాగమంత్రమును వేదవాక్య
ముచేగాక జీవితసర్వస్వనుండలి యాదరిణముచే లోకము
నకు వినిపించును.

గౌరీ — ఈయువకుడు? వీనిపేరు?

శంక — దేవప్రతాపము.

గౌరీ — వీనితండ్రియెవరు?

శంక — శంతనమహారాజు.

కారి . నీనిత్యి?

శంక — నీనవతియగుగంగ.

పంచమదృశ్యము.

దాశరాజగృహము — ప్రభాతము.

(దాశరాజు, మంత్రి, భీష్ముఁడు నిలచియుండురు.)

దాశ — ఈయనేనా అతినాపురం రాజుకొడుకు?

మంత్రి — అవును. ఈనే అతినాపురం యువరాజు.

దాశ — (భీష్మునితో) నీపేరే టయ్య?

భీష్మ — దేవప్రతుఁడు.

దాశ — బలేపేరు. ఈడకెందుకొచ్చావు?

భీష్మ — ఆత్మసమర్పణముచేయుటకు?

దాశ — ఏం సేయడానికి?

భీష్మ — ఆత్మసమర్పణముచేయుటకు

దాశ — అంటే యాంటిమంతిరీ?

మంత్రి — యువరాజుగారూ! మీకోరిక వాడుకబాసలోసెప్పండి.

మీరేంకోరుతుండారు?

భీష్మ — దాశరాజుకన్యయ.

దాశ — అయితే ఇప్పుడేంకోసేయడాని కొచ్చానన్నావుకా నంట

య్యా? (మంత్రి) రాజుచెవిలో నేనో చెప్పుచు.)

దాశ — ఇదివాడుక బాసలోసెప్పరాదూ? నీకింకా పెళ్ళికాలేదూ?

భీష్మ — నేనుఅవివాహితుఁడను

మంత్రి — అంటే మీకు పెళ్ళికాలేదన్నమాటేకాదూ?

భీష్మ — అవును.

దాశ — మంతిరీ! — (మంత్రితో నాలోచించి) నువ్వు పెళ్ళికిలే

మామ్మాయిపిల్లాడే రాజుతాడుగాదూ?

భీష్మ — మీరు పొరపడుచున్నారు దాశరాజా! నేను మీపిల్లను

స్వయముగా పెండ్లి యాడుతలంపుతో రాలేదు. నేనామెను

తల్లిగా వరించుటకు వచ్చితిని

దాశ—సుభీ ఇంకోమాటా? మంత్రి! నువ్వు ఈయనతో మాట్లాడు. నాకీసమాట బొత్తుగా తెలియడంలా.

మంత్రి—యువరాజా! దయచేసి చెప్పవలసింది వాడుక బాసలో నెప్పండి తల్లిగావరించుటకు వచ్చితి నంటే యాంటి అద్దం?

భీష్మ—కేసు దాశరాజకన్యను నాయనగారికి పట్టమహిషినిగాఁ బ్రార్థించుటకు వచ్చితిని

దాశ ఈయన స్కోడో పిచ్చాడల్లేవుండాడు. మంత్రి!—

మంత్రి...అయితే సూడండియూరాజా! సంతనమారాజుకున్నా, సత్తెచ్చుకున్నా పెళ్ళివిషయంలో వోమాటు వట్టిపనింగం జరిగిందే?

భీష్మ—అది నేనెఱుంగును.

మంత్రి. అయితే మరేంటి?

భీష్మ...నే నాన్యధ ప్రస్తావమునే మరలఁ గొనివచ్చితిని. నాయన గారీపిల్లకుపుట్టినవానికి రాజ్యమియ్యనొల్లక వెళ్ళిరికాదు?

మంత్రి—ఆ అంతే క్షుడు జరిగింది.

భీష్మ—వారు నాకంత ముననే ఒప్పుకొనలేదు. మహారాజునకు నేనేకపుత్రుడను

మంత్రి. ఆమాట యిన్నాం యువరాజా.

భీష్మ...నే నిప్పు డాప్రస్తావము నొప్పుకొనుచున్నాను.

మంత్రి—అయితే మరి సంతనమారాజు వొప్పుకోలేదుగా?

భీష్మ—ఆయన దేమున్నది? రాజ్యముపై హక్కునాది నాహక్కును వదలుకొనుచున్నాను.

మంత్రి.. (ఆశ్చర్యముతో) మీరు రాజ్యంపై హక్కు వదలుకొంటున్నారా?

భీష్మ—అవును వదలుకొనుచున్నాను.

మంత్రి—మిస్సబుద్ధిగో?

భీష్మ ...ఆ నాస్వబుద్ధితో.

దాశ—పిచ్చోడు. వట్టి పిచ్చోడు.

మంత్రి—అచ్చర్యం!

భీష్మ—ప్రపంచములో నేమియు నాశ్చర్యములేదు మంత్రి! ఎవ్వని కేది యసాధ్యమో వాని కది యాశ్చర్యముగానుండును. ఒకనికి దస్సాధనుగుపని మఱియొకరికి సులభముగ నుండును నేడొకనికి కఠినముగనున్న పని రేపు సులభముగఁగూడ నుండవచ్చును. గనుక నే ప్రపంచమున నేమియు నాశ్చర్యములేదు.

మంత్రి—మీరు మీరాజైహక్కు వదలుకుంటుండారా?

భీష్మ...ఆ వదలుకొనుచుంటిని.

మంత్రి.. బాగా ఆలోసించుకుండారా యువరాజా? గుప్పిట్లోవున్న రాజానికి—ఏరాజైకోసరం సభ్యజాతులు పోట్లాడుకొంటారో, మడిసి మడిసిని సంపుతాడో, అన్నతమ్ములు ఒకళ్ళుచుట్టళ్ళు సంపుకుటారో, కొడుకు తండ్రికి యిరోది అవుతాడో, మీరాజాజ్ఞానికి ఆశవాక్కు వదలు కుంటుండారా? మళ్ళీ యింకోమాలి బాగా ఆలోసించుకోండి.

భీష్మ—గుప్పిటనున్న దుమ్మువలె వదలుచుంటిని.

మంత్రి....యాంటికి?

భీష్మ...తండ్రిగారి సంతుష్టికై.

మంత్రి—ఇప్పుడేనా?

భీష్మ...ఇప్పుడే.

దాశ—అబ్బాయీ! నీకేదో మతిబృదు కలిగింది.

భీష్మ...లేదు. దాశరాజా! నాకు మతిభయ కలుగలేదు, నన్నుచేరి యీంపఁజేయుదు. నేడునాకంటె స్వస్థచిత్తుఁడును. స్థిరసంకల్పుఁడునగు మానవుఁడు ప్రపంచమున లేడు.

దాశ—చువ్వు నిజంగా రాజైం విడిసిపెడుతున్నావా?

భీష్మ...నిజముగ విడిచిపెట్టుచుంటిని.

దాశ—సంధం శాస్తుండావా?

భీష్మ—చేయుచుంటిని. ఇది తుల్యియశపథము.

(దాశరాజు మంత్రి)గో నాలోదించును.)

దాశ—మరిదిది. ఇహ పెల్లినేయడానికి నాకేం బాధలేదు.

దాశరాజురాణి—(ప్రవేశించి) బాదవుంది

దాశ—యాంటి రాణి?

రాణి—మాట్లాడమోకు. నేను రాణి నాకు బాదవుందంటున్నాను.

భీష్మ—ఏమి?

రాణి—నువ్వు రాక్షసికి తగూతీస్కురావునరే, నీతర్వాత నీపిల్లలు
తగూతెస్తే?

దాశ—ఇదీ నిబద్ధమే.

భీష్మ—లవును. వారు తేవచ్చును కాని దానికి నే నేమి చే
యదును?

రాణి—నువ్వు నేయతల్సుకుంటే నేయొచ్చు నువ్వు పెళ్ళాడకమోతే
ఈగడబిడవుండదు—ఏమమంత్రి?

మంత్రి—రాణిసెప్పింది బాగోంది. పెళ్ళిలేకమోతే పిల్లలుపుట్ట
రుగా.

భీష్మ—వివాహంకల్పముగూడ విడువవలయునా?

మంత్రి—ఇదితప్పుతే రెండోవుపాయం లేదు.

భీష్మ—(తనలో) ఇన్నిరోజులనుండి తలపోసిన నా యభిలాషను,
ఏకాంతలాలితయగు నాయాశనుగూడ తుదకుఁ ద్యజింపవల
యునా? ఇది చాలకష్టమైనత్యాగము! దీనిపై పిండతర్పణ
ములు లేక అనంతకాలము పున్నామనరకమునఁబడి కొట్టు
కొనవలయును!—ఇది చాలకఠినము! చాలకఠినము!

సీ! అలిధికభ్యాగతి కన్నోదకము లిచ్చి

ధర జీవితముఁ బరార్థమ్ముఁజేయు

జవరాలినహజ్రపేమవిశిష్టమైన యా

త్కార్యమున్నునకు మౌగ్యముగొలుపు

పసికందువు, మిసిపనసుబుగ్గల ముద్దు

లిడువట్లఁ జింతలనెల్లఁ బాల్చి
పితృదేవతర్షి దేవశల ఋణమ్మును

దీర్చ సాధనమయి తేజరిల్లు

గీ॥ అదియు నిదియన నేల గృహస్థమార్గ

మవనిఁ గల్యాణముల కెల్ల నాలవాల

హార! దీనినిఁ దృణియించుటనఁగ నింక

వేఱయున్నదె ప్రాణము ల్విడుటగాక॥

నీ॥ శారదచంద్రికాస్ఫాగరాశ్రులకు నే

ర్నటదిన యల్లకార్యక్రమమ్ము

నీలజలమ్ముల కేళకూఢులకును

నొసగినవాగ్దానవిసరములను

ఆమని ననమల్లికామనోజ్ఞము వన

మ్మున కానగట్టిన ముడిపములన్న

తొలకరిమబ్బులతొలిగిరితములకై

కట్టిన కల్పనాగారమలను

గీ॥ భవ్యహేమంతిశ్చింగారభవనములను

గుడువయుంచిన వెలలేనిగొప్పధనము,

అక్కటా! చేతులారగ నొక్కమాటు

విస్ఫులిమహాబ్ధి నీయెడవిడిచిపెట్టు॥

గీ॥ పెద్దకాలమ్ముఁ గల్పనాబ్ధిని మధింపఁ

బుట్టిన యనేక సందేహములను బెక్కు

క్షణ్ణల సమస్యలను నివారణముసేయ

వేచియుంటిని నిక నవి వీడుపెట్టు?

ఇదిచాలకష్టసాధ్యము!

మృత్రి—అయితే హిరిందు కొప్పుకోరా?

భీష్మ....(తనలో) చాల కఠినము—కానినాత్యాగమహావ్రతముకు

ప్రథమపరీక్షాసంఘాతముననే చూర్ణమగునా? నేనుమను

ష్యుడనుగానా?

చాళ... ఐతే నీకొప్పుదలలేదా?

భీష్మ... (మోకరిలబడి చేతులుపైకెత్తి) ఓన్వర్గీయదేవతలారా ము! బలహీనుండను, నుచ్చుండన్, గువిషయవ్యాపారలోలుండ, దు
గ్గలితస్వార్థపరత్వహస్తయుగభేలతా-వ్యసాంచాలికా
కలనోపేతుండ, నిస్సహాయుండ సనుకా గావకా గృపకా బూసలే
ఛలశూన్యంబొనరించి యాత్మకు మహాశక్తిం బ్రసాదించలే!

ఓదేవతలారా! దుర్బలుండను, అశక్తుండనగు నాకు బలమొ
సంగుండు. నాయీహృదయవాసనను నిర్దయభావముతోఁ
జూజముసేయుండు. నాయహంకారము నెల్లతొలగింపుండు.
రాస్వార్థమునంతయు భస్మముసేయుండు, శామర్థ్యమును
(హృదయమును) గాఢాథకారముచే గప్పుండు. వానిపై
కేమాశ్రమును బ్రకాశము రానీయవలదు. ఓదేవతలారా!
నాకుశక్తిరొసంగుండు.

బా గే శ్వరి = కురు జం పె.

సురిలా! కర్తవ్య - శూన్యగడ నే నైతిఁ
గరుణ ఎకోకమునఁ - గావుడీ నన్ను
బలిశంస స్వార్థమ్ము - బలిమిమై ననుబట్టి
కలుషితవృద్ధయని - గాజేయసమకట్టె
హృదయచార్బల్యమ్ము - నెడబాధి మజ్జాన
మొదినఁ బగీక్షలో - నుత్తీర్ణుఁ జేయుండు || సుత ||

తాణి పిచ్చోడు! ఫిచ్చోడు!

మంత్రి—యువరాజా! నిచ్చయం చేసుకున్నారా?

భీష్మ... (లేచి) దాశరాజా! నాగూక్షణికమగు చార్బల్యమును న్ను
మింపుండు. మంత్రి! నిశ్చయించుకొంటిని, వివాహసంకల్ప
మునుగూడ విడిచితిని.

తాణి—ఎక్కటికి పెల్లినేసుకోవా?

భీష్మ... చేసికొనను,

మంత్రి—ఇ దియేసచ్చయమా?

భీష్మ—ఇదియే నిశ్చయము.

మ॥ నిజకర్తవ్యపదారవిందములపై నే నైహికాముష్మిక
ద్విజగమ్ముల్ త్యజించి నేడుమొదలైతిఁ సత్యసన్యాసిన
కృజ మవాసనయుం దొలంగె నద, శంకాచ్ఛిత్తి నాకయ్యె, న
ద్విజయంబున్ సమకూరె స్వార్థపరతావిచ్ఛిత్తిమై నీయెడఁగ
ఝంఝామారుణమెల్ల శాంతించినది పైన కేవలము శాంత
మగు సీతాకాశమున్నది. క్రింద దానిపాదములపై గంభీరసా
గరము గర్జించుచున్నది.

రాణి...సపదం నేస్తుండావా?

భీష్మ—నాయీశకథమ నకు దేవతల్లెలు నాత్తులు.

గీ॥ గగనమండలమెల్ల ప్రక్కలగుఁగాక
కువలయము రసాలమునఁ గ్రుంగుఁగాక
ఏడుసంద్రమ్ములొకపరి నింకుఁగాక
పట్టినప్రతిజ్ఞ విడఁచు దేవప్రతుండు॥

రాణి...మంత్రీ! నేను సెప్పలా బట్టిపిచ్చిపిల్లోడు.

భీష్మ...నేనుపిచ్చివాడనుగాను. నేనునాతండ్రినిఁ బ్రసన్నునిఁజేసి స
మస్త దేవతలకు సంతృప్తులఁజేసితిని
పితా ధర్మః పితా స్వర్గః పితాహి పరమం తపః
పితరి ప్రీతి మానన్న ప్రీయతే సర్వదేవతాః

మత్త దృశ్యము

హస్తినాపురరాజభవనము — ప్రభాతము.

(శంతను మాధవులప్రవేశము)

శంత—నాకుగా దేవప్రతుండు సన్యాసిలయ్యెనా?

మాధ—అవును.

శంత. ఆశ్చర్యము!

మాధ—నిజముగ నాశ్చర్యము.

శంత...నాపుత్రుడింత ఉన్నతహృదయుడా? పుత్రగర్వముచేనే.

డు నాహృదయ ముప్పొంగుచున్నది.

మాధ....నీకై నీవు గర్వపడట కేమియు లేదు.

శంత—నాకుగా నాపుత్రుడు బ్రహ్మచారియయ్యెనా?

మాధ—మహారాజా! మీ రీసత్యపాశమునుండి పుత్రునివిడిపింపుడు.

శంత—ఎట్లు?

మాధ—మీ రీధీవరికన్యను పెండ్లియాడకుడు.

శంత—ఆమె ధర్మభగ్నిప్రకావలసినప్పుడు.

మాధ...ఎందుకు? ఆమె స్వబుద్ధిచే మిమ్ములను బతిగా వరించలేదుగదా?

శంత.... దేవప్రతునకుఁ గష్టముగనందును

మాధ—ఏమియు నుండదు. మీ రీముసలితనమున మందరియగు నాజవరాలిని గృహించి యేమి చేసెదరు? మీ రీతలపు మారుడు.

శంత—నాకీ నృద్ధాప్యములో నొక స్త్రీయుండుట యేలాగో తప్పదు మంచానఁగుంచానఁబడిన నాకుఁకదా మోహము చేసెదరు?

మాధ—నాసదాసీదరు లెంతో కలరు.

శంత—వ రియుపచారమునఁ బ్రేమభావముండదు.

మాధ.. ఇంక నామెనచ్చి మీపై ప్రేమతో నుండునని మీ రనుకొనును టిరా? మీ రున్నట్లు. ఇంకనామె ఋషి వరముచే ననంతయావనయని వింటిని. ఇంక నీపాత్రేమియు నతుకదు

శంత—ఎందుకుఁగాదు? సాక్షాత్తు శంకరుడే—

మాధ—మహారాజా! ఇచ్చకనుకూలముగ యుక్తులెన్నియేనిదొరకును. మీకీవివాహము వద్దు. దీనిచేసర్వనాశనమగును

శంత...మిత్రమో! నీవురావిదూషకుడవు. మంత్రివిగావు.

మాధ...మహారాజానకు ఇచ్చావిరుద్ధముగా సఫలయ్యి చెప్పగల మంత్రి ప్రపంచమునఁ బుట్టలేదు. విదూషకుఁడు విదూషకుఁ

జే మహారాజా! మీగు తగ్గిత పస్తాయించెదరు.
 శంత...పస్తాయించవలసియున్నచో పస్తాయించెదను.
 మాధ...అయితే పొందు. మీకై సర్వనాశనద్వారము తెఱచియే
 యున్నది పొందు. (కోపముతోఁ బోవును)
 శంత—ఏమినుందరి! అపూర్వసుందరి! నాగుప్పిటలోనికి వచ్చిన నా
 నిని విడిచెదనా? మాధవా! నీవు నీరసబ్రాహ్మణుడవు నీకే
 మితెలియుచు—

(భీష్ముడు ప్రవేశించుచు.)

శంత—ప్రియకుమారా! నీవునాకై ఆజన్మ బ్రహ్మచర్యమూనితివా?
 భీష్మ—నాయుఁగారికోరికయే నాకోరిక.

కా! గార్హస్థ్యము పితృణమక్తికని వక్కాణించు శాస్త్రుక్కు. అ
 గార్హస్థ్యము తలంగియుక పితృఋణాభ్యాకంబుబంధమ్ముత్యా
 గార్హస్థానాడ నింతకంటెవలెనే లేకున్న నామేనిలక
 గర్హయోగ్యముగాదె పితృభిమతాకాంతో విధానమ్మునకా॥

శంత . నీమూభీష్మకైతిజ్ఞకుమెచ్చి దేవతలు నీపేరుభీష్ముడనియుం
 చిరి. వత్సా! నేనుచు నీయపూర్వ పితృభక్తికిఁ బురస్కారము
 గ న్వచ్చందమరణము నొసఁగుచున్నాను.

కా! కలకు ధరిత్రపై జనకుకార్యము నొదలఁదాల్చి చేయు పు
 త్రులు పలుమంది, కాని పితృతుష్టికి జీవితమెల్ల హోమముకా
 నలిపిన గొప్పత్యాగి భువనమ్ముల వేటొకఁడుండఁబోవఁ గు
 జ్వలచరితమ్మునకా భరతవంశము దన్నితివయ్య పుత్రకా!

భీష్మ—పితృ దేవుని యాశీర్వాదము శిరోధార్యము. (త్రస్తానము.)
 (రెండవవైపునుండి చింతితభావముతో శంతనుఁబోవుచు)

సప్తమ స్కంధము.

కాశీరాజప్రమదావనము — ప్రభాతము.

(రాజపుత్రికయగులంబ ఒకచెట్టుక్రింద నిలఁబడియుండును)

లంబ—ఈసమయమునఁ గేవలమౌతఁడైన స్మరణకు వచ్చుచున్నాఁ

దు. చల్లని యీమట్టినీడను, ఈగంగ యొడ్డున వల్లవిత్ప్రకృతితోభిసంబగు వసంతోత్సవమున నాతనిమందరసౌహృదముఖము స్మృతికివచ్చుచున్నది, ఓవిశ్వసౌందర్యసారమా! ఈకుంజవనమువందే నిశ్శబ్దమగు నీయేకాంతస్థానముననే తొలుదొల్ల నాకనలముందు ప్రభాతమాయునివలె నుదయించితివి. పసిమివన్నెమిసికిఁదోడుగ నీయొడలునఁ గాఁపుట్టము గ్రాలుచుండెను నీలనేత్రములతో నీవు నావంకఁతెప్పయూర్పక చూచితివి. నేనులికిపడి నీవెవరవు పన్నానీ! అని అడిగితిని. నీనిమ్మదృష్టిని నమ్రముగు నీయుత్తరమును నేనింతదనుక మరవలేదు. నీవు మండరీ! నేనునీరూపభిక్షకుఁడ నని యంటివి నీవుధరతఖండమునకుఁ గాఁబోవు చక్రవర్తివని గెువ్వరెఱుంగుదురు?—అశ్చర్యము! నాకెప్పుడును మనములో శంకయేకలుగ లేదు. ఆశాంతమకుమారమూర్తి, సామ్యమగు నాస్థిరాననము. విస్మయభరితమగు నాదృష్టి, ఆమంధరగమనము. ఆగంభీరస్వరము. అనీటు సామాయ్యలకు సభవమా' చంద్రుఁడెన్నఁడేని పృథ్విపై నుదయించునా?

౪. ఆమందస్మితమందరాననము నాయోదార్యశాంతిచ్చటా ప్రేమావిష్కృతమై కన్నుగన యావిఖ్యాతగాంధీర్యమా శ్యామామండలవాంఛనీయమగు సర్వాంగీణసౌందర్య మారా! మన్నాననమిల్ల కొల్లగొన నేకాలోకమాత్రంబునన!

గీ. కరమునశ్రరాసనమ్ము వెన్నను నిషంగ
మాన్యమున ముద్రపన్నత యలర దూపు
చాల్చు వీరశృంగార శాంతములరాసి
నాఁగ, దేవద్రతుఁడు మనోజ్ఞతవహించు!

హిం. డో. ర = ఆ ది లా శ ము,

ముకుమా. రో. కారు. డే సమర - శూరు. డే
అకల్లంకధీరు. డే గు - గా కరు. డే శ్రీకరు. డే । ముకు।
అకమనీయుని భక్తునఁజేర్చెను

ప్రాకటభాగ్యము నాకెపు డబ్బునో

ఓకడుణాకరి - యోజగన్నాయక

నాకోక్కెదీర్పుమ - నీకు వందనముల కనర్పించెద |మకు

(సభీష్టయ ప్రవేశము.)

గన...నీవిచ్చటనుఁటివా?

అస—నిన్నిచ్చట వెరకి వెదకి విసిగివేసాఁతిమి.

అంబ—ఏమి నాతో నేమిపని?

గన—ఒకసంగతియున్నది.

అంబ. ఏమిసంగతి?

అస—విన్నచోనానందించెదవు.

అంబ—అయితే చెప్పుము.

గన...ఎందుకు జెప్పెదము?

అస—ముందు మాకేమి యిచ్చెదవోచెప్పు.

అంబ—వస్తువునుబట్టి ధరపెట్టెదరు.

గ, అస—అయితే చెప్పుదమా?

అంబ—చెప్పుడు

గన—సంగతి ఏమనఁగా—మీరయన—

అస—చాలు. నేడింతవఱకే ఇంకచెప్పకుము.

అంబ—ఆయన యెవరు?

గన—చెప్పుదునా?

అస—ఓహీ! మెల్లమెల్లగా—వినిన సఖకి మూర్ఛవచ్చురు.

అంబ—వినెదను, ఎవ్వరు?

గన—నీవ్రా కేశ్వరుఁడు

అ—హస్తినాపురయువరాజు—

గన—ఆయనవచ్చి మమ్ము రాజకుమారి యొక్కడ అని అడిగిరి

అస....ప్రమదోద్యానమున నున్నదని మేము చెప్పితిమి.

గన—తర్వాత నీప్రియుఁడు మావంకచూచి ఆమెతోనేషు కొం

చెము మాటాడఁ దలఁచితిని చెప్పుడు అనెను.

అన—తర్వాత మేము తిరిగివచ్చితిమి.

౧...అయితే ఇంక నాలస్యమెందుకు? మేము మంగళాచరణమాచరించుదుమా?

అన ...నుంచిని, (ఇప్రలుపాడుదురు.)

స్మృత్యగీతము.

ఋతురాజం బహుదంచె వసంతము

ద్యుతి : తుల్య వహియించెన్

వితతన శికామధురీగావములు

విపిణముల వ్యాపించెన్

మృదులమగంధకళాపాతములు

పాగరిశృంగారచెన్

మూదితకోకిలాకలకూటములు

ముఖరీతిమై వనిఁ దోచెన్

తడివికేల ధరియింపు సీలని

స్త్రుము చాల్చుము సుమమాలగ

నడువు విరహిణీసఖ! వేగము కుం

జగ్మనామ్మన కీవేళెన్

మూచిమంచి కమసుమ్ములు గోసి ర

చించెద గులరుల సెజ్జెన్

కొంచుపడకు హృదయేశుఁడు నేడకు

దెంచి మించు నీపజ్జెన్

అంబ—వారు వచ్చుచున్నట్లులున్నారు.

౧న....వారె.

అంబ—ఎక్కడ? కాదు. వారుకాదు.

అన...ఎక్కడ?

అంబ—అయితే ఈనడధ్వని యెవరిది?

౧న...ఈనడధ్వని యెక్కడ?

అంబ. జ్ఞానవత్సములమర్మరధ్వని.

అస.. నిజముగా మాకేస్వనియు వినిపించలేదు సత్య!

అంబ—నాగుండె దడదడ కొట్టుకొనునది

గస...కాచచ్చురు

అస.. అవును,

గస . సఖి! ఎంతచెము నూర్పుగిక్కువలక జూడుము, పూర్ణ సత్య
కగుం యెటు విరూపమున్నాడో!

అస . ఈవేళ పూర్ణముమా?

గస—అవును నేను పూర్ణము.

అస—చల్లగాలి వీచుచున్నది

అంబ—కాని నాయెడలియం దుష్టంకము ప్రసరించుచున్నది.

తన సచలకలె వచ్చట?

గస—వాని వలెదనిచెయి?

అస—ప్రేమియు ప్రేమికయు సంయోగసమయమున తమవెంట
నెచ్చలులు ముచుట కష్టపడరు

గస ఇట్లవశకుండుటయేకాదు, వారినొకటిడగా దలంచెరకు వారు
తనుసుఖము నసహరి చెదరనునట్లు తలచెరకు రమ్మ
సోరీసోయగము సత్యవ్యయము నిష్క్రమించును)

అంబ—నాప కము లేల యిట్లు నణకుచున్నవి? నే నేమియు పసి
కూకను కాదుగదా. నేడు నాహృదయము భయసంశయ
ములచే నేల కొట్టుకొనుచున్నది,

(అలక్ష్మితభావముతో భీష్ముడు ప్రవేశించును)

భీష్మ—ఇటుగో ఆమె యచ్చటనే యున్నది. ఉణమాత్రీ మీను
వల్ల ప్రతిమను జూచెరకు మరల సమయ విస్మృతిజలమున
విడిచెరకు ఆహా! ఎట్టిపూర్వగతిమ! సీనిర్మలాకాశమున
వెలుగు ౨వయా లేక దూరి సుతముగు సముద్రసంగీత
మా! ఈమె గావిమవలయును! స్వర్గీయ దేవతలారా! ఈహృద
యమునకు బలమిగునుండేహ ద్వేషిధ్యములచేగొట్టుకొను
ఈవ్యాకులచిత్తమును శాంతిపఱచుడు దేవతలారా! నన్నీ

యన్నిచగీప్రలో నున్నీ కునిజేయుడు. నాయహృతారమును

చూచును సేయుడు. నాప్రగోభనమును పిరికిసేయుడు.

(అబవద్దకుబోయి మెల్లగా) దేవి! కేడు నీయొక్క వచ్చితిని

అంబ—రమ్మ దేవప్రణామం తరుక నిచ్చట నిన్నేతలపోయి

చూకిని నీరాకనే నిరీక్షించుచుంటిని రమ్మ ప్రియతమా!

భీష్మ—దేవి! నేను నీభీక్షుకుడు నీయొక్క వచ్చినాడు.

అంబ—దేవా! నీ వెట్టిభీక్షుకడను, కేసు నీకేసు భిక్ష పెట్టెను?

ఇప్పుడు నామొక్క నింకేమున్నది? ఉన్నదేమో నీచరణము

లయం దర్పించితిని—ఇంక నేమియు లేదు నీయీశుందర

సౌమ్యముఖము నేనాడు గూచితిని నాడే నాసర్వస్వము

నీ కర్పించితిని. నీచరణములయందు దీరూపము, ఈజవ్వనము

ఈహృదయము—

భీష్మ—అంబ—

అంబ—సర్వము నర్పించివేసితిని నాటనండి సర్వము మఱచితిని.

కేవలము నిన్నే స్మరి పుచుంటిని నిన్ను స్మరింపుచునే

న్నియో ద్ధీపదాఘవాసరములను దీర్ఘనిశ్వాసముల చే

మోక్షము నత్కుష్టములుగఁ జేరిని ఎన్నియో ద్ధీర్ఘనిశ్వితి

లయం ధికారమునకు నాయశ్రుజలముచే నభిషేకముచేసి

తిని.

భీష్మ—కాని బుచ్చి పది మంత్రయు మఱచిపోయి ఇంక—

ఇంక—దేవి! నన్ను తీమించుము

అంబ... ఇది మోక్షమునా?

భీష్మ—దేవి! నేను నీప్రేమసన్యాసియగు దేవప్రణామ మరచి

పోయి ఒకనాడు నీకు ఆతురుడును. సశంకుడు, కంపిత

హృదయుడు శుష్కాధరుడునై మెడయెత్తుకొని నమ్రభా

నమున నీచరణములముందునిలువబడెను. ఒకనాడు తన

రూపమొదిరి కున సన్నపూరించెను. అప్పుడతడు తుది

తనకు శృంగారము, తప్పుడునగు నీయొక్క ప్రేమకుడు.

అగ్నిహోత్రులవలెను, యుంధూవాతమువలెను కాలరాహువు
వలెను భయంకరమగు సావర్థమే యప్పు డత్కధర్మము
నేడు నీ వాదేవప్రతుని మఱచిపొమ్మ వానిసాసమున నే
డీనుతిశనన్యాసియగు దేవప్రతుని కన్నెట్టిమాగుము.
సన్న్యత్యాగమే వీరిధర్మము. జీవితమువరకుసాధనముచేయు
టయి వీనిసని. సన్యాసమే వీనిప్రతిమ. వీనిప్రేమ వాసనచే
న ద్వేలముగాదు. కామముచే నుగ్రముగాదు. స్వార్థముచే
సంధముగాదు. కామస్పర్శముచే నసవిత్రముగాదు. సుఖలా
లసత్వముచే తీవ్రముగాదు. వీనిప్రేమ యున్మత్తము ను
దారిము. వీనిప్రేమ ఆకాశమువలె వ్యాప్తియు, సముద్రము
వలె స్వచ్ఛము, సృష్టినలె సహనశీలము ప్రభాతసూర్యుని
వలె ప్రకాశమానము. మాతృస్నేహమువలె శాంతియు, నిర
పేక్షము, నిర్మలము, నిర్బాధము దేవి! నీ ఉదవన్ప్రతునిఁ
జూడము. నీసాసములయం దితఁడు ప్రేమభిక్షునిఁ గాడు.

అంబ.. నా కేరియు శాలియుటలేదు నేను మేల్కొనియేయుంటి
నా? నీ వేమి చెప్పుచుంటివో నాకేరియు తెలియుట
లేదు శంతనుకమారా! నీవు నన్ను పెండ్లియాడుటకు గా
లేదా?

భీష్మ—బాగుగా నెఱిగితివి.

అంబ—మఱి యేలవచ్చితివి?

భీష్మ—ఈడన్నాంతరమువఱకు నీతో నావీడ్కోల నెఱిగించుటకు
వచ్చితిని.

అంబ—నీడ్కోలా?

భీష్మ—అవును. జన్నాంతమువఱకును.

మ॥ నిరతానందసముజ్జ్వలమ్మును, శరన్నీరేజవత్రాక్షసుం
దరమున్, మందవిముగ్ధహాసకిణిదారంబు, నిర్వాప్తజప్రే
మరసావిష్కృతమున్, మనోభ్రమ, త్రపామాన్యంబు రాకానిశా
కరతుల్యంబగు నీముఖంబు నిక నేఁగాంచక జూమి కొవలీ!

దేవీ!

గీ॥ సమధికా వేశమున నింజి సరిశమలయి
సమ్రతయు హ్యలశయు గొనంగుసూప
మించి ప్రేమామృతంబు ప్పొందనీకు
పలుకు లేక విసజుమ్మి యుత్సాహభాషి॥

అంబ—ఏమి దేవతా! నేడేల యిట్టి దారుణ వచనములు పలుకుచుంటిని?

సీ॥ కరములనొగ్గి మోకరిల గూర్చుని రూప
భీక్షుకుండ నటన్న విన్నపంబు
పలుకు పల్కున వ్యంగ్యభావంబు గల్పించి
రసమ్మప్పడగ వాగ్గ్రచనసేత
పెరక న్నయని సుంత వెలువక ప్రేమన
రిసకుదొడంగిన నాటిచొరవ
ముందుకేగుచు నెపమ్మన వెన్నకుజూచి
నగుమోము పంకించునాటివదుపు

గీ॥ అన్నియును నింతలో మాయమయ్యెనొక్క
నాదుప్రేమను వీక్షింపఁగాఁ నలంచి
బొల్లుకైతల నీగతి నల్లదొక్క
చాలు దేవప్రతా! నీదుజాణతనము॥

గీ॥ నాదుజీవితసర్వధనమ్ము నీదు
నంఘ్రిలకుఁ జేసియుంటిని సర్పణమ్ము
ధర్మపన్నాలు సెప్పెదు తలఁపవిత
వలచినపడంతిఁ దలఁగుట పాడియగున॥

భీష్మ—ప్రాభాతిక సావర్ణికిరణోజ్జ్వలమగు నొకమేఘప్రాసాద మా
కాశమున లీనమయ్యెను ఒకర్పుంకారము వెడలుటకుమున్నే
నిలచిపోయెను ఒకనువర్ణస్వప్నము తునియల్లె నీపాదముల
కిందఁ బడినది.

అంబ—ఏమి! ఏమి ప్రియతమా?

భీష్మ నీకును నాకును మధ్య నొకయన్నిసముద్రము బాబ్బొల్లు
అంబ... ఏమి చెప్పుము! చెప్పుము! (చున్నది.)

భీష్మ—సోదరీ! నేను శాశ్వతబ్రహ్మచర్యవ్రతంబును బునితిని.
అంబ ఎంకకు?

భీష్మ. మానాయనగారిసంతుష్టికై నేను పత్తిజ్జ వట్టితిని ఇంక నా
కీజములలో విహమున కథాకారములేదు

అంబ... నిర్దియఁడా ఇప్పుడు నన్ను ప్రేమించుటలేని నిజమే
చెప్పువు.

భీష్మ... ప్రేమించుచున్నాను చా! ప్రేమించుచున్నాను. నాప్రా
ణములకంటె నెక్కువగ ప్రేమించుచున్నాను కాని కర్తవ్య
ముకంటె నెక్కువగ కాదు. ఇంక చు వీడ్కొనువుము.

అంబ—దేవవ్రతా! (ఏడ్చిసాగును)

భీష్మ—జేవీ!

ఉ! నీవయనాంబుపూరమున నీరజలోచన! నాయతీతసా

ఖ్యానుభవంపుసంస్కృతియు, నైహికమున్, భరమున్, సరాగళం
బానలచిత్త శాంతియును నన్నియఁ గొట్టుకపోవుగాక స,

మృణి తమాచు నానృతిసమాత్ర మచంచలమై తిన్నపుతన్||

జేవీ! యుత్తరంగితమగు నీయశ్రుధారాసముద్రమున సర్వ
స్వమునష్టమగుఁగాక, కొట్టుకొనిపోవుఁగాక, నాకర్తవ్యముమా
త్రము సర్వతమువలె గర్వముచే చంద్రయైత్తుకొని నిలబడి
యుండుఁగాక. ప్రాణ ధికప్రియవలసోదరీ! ఇంక నాకుపోవు
టకు ననుజ్ఞయిమ్ము

అంబ—వద్దు—వద్దు—వెళ్ళవద్దు,

భీష్మ—దేవవ్రతా! దృఢచిత్తుడవు గమ్ము, సోదరీ! వెళ్ళుచున్నాను.

అంబ... ప్రియతమా! వెళ్ళవద్దు.

భీష్మ—

మ! కనుదోయిన్ దెలువేయుమాస్కినిగడున్ గాథాంధకారమ్మువ
రెవను, గన్నట్టుటలేదు నాకిప్పుడు చారిన్ జూపు కర్తవ్యమా!

ఘనమా నీవికటానిలంబున నలంఘ్యంబౌచు నీ బిల్లు తె
ల్లుచుగా కార, పాటిపొమ్మిక మతిన్ గోల్పోక జేవవలె!
దేవీ! ఇదియే నీకడ సాదిచూపు.

అంబ—వెళ్ళవద్దు, వెళ్ళవద్దు

భీష్మ... సోదరీ! వెళ్ళుచున్నాను.

అంబ—నేను ప్రార్థించుచున్నాను వెళ్ళవద్దు.

భీష్మ—కాదు సోదరీ! వెళ్ళనిమ్ము వెళ్ళుచున్నాను.

అంబ—నీకాళ్ళపై బడుచున్నాను.

భీష్మ—నామాట వినుము వెళ్ళుచున్నాను.

అంబ—హృదయేశ్వరా! (ప్రసరించుటకు ముందుకు బోవును.)

భీష్మ—లేదు వెళ్ళుచున్నాను (ప్రస్థానము)

(అంబ మూర్ఛితయై క్రిందబడును.)

చీమ.

ద్వితీయాంకము.

క్రథామధ్యశ్యము.

శంతనుని పరకట్టిలు — రాత్రి

(శంతనుని కూర్చుండియు సత్యవతి నిశ్చలబడియు నుండును)

శంత—ఇకఁబడి వర్షములనండి తడేక'ష్టగా విషయభోగముల నొందుచుంటి అయినను తఁవిదీటులేదు ఇగువదోష్టనండి నీవు నాత్మపితనేత్రములలో యావనామృతమును బోయు చుటివి కాని పాత్ర మేమాత్రమును తరుగక సుధాపూర్ణముగ నున్నది

సత్య...మహారాజా! కాటికికాన్లుసాచితివి. ఇంక యసీతృష్ట దీరలేదా? అగుచో నీవాయమృతము నింకను ద్రావుము, ఇంకను ద్రావుము, మృత్యుపర్యంతము త్రావుము. ఇంక నెన్నిరో రోజులు! బ్రతికియన్నంతకంతకత్రావుము.

శంత...పేయనీ! నిజము చెప్పితివి ఇంక నెన్నిరోజులు జీవించెదను. ఆనాటికానాఁడు జీవనసోపానములనుండి అతిత్వరితముగ క్రిందకు దొరలుచుంటిని జీవనహృదముయొక్క అంతస్తలము చాల చేరువకన్నదని నేనెఱుఁగుదును ఇంక నెన్నిరోజులు! సత్యవతీ! నీవు నిజము చెప్పితివి. ఇంక నెన్నిరోజులు!

సత్య...జీవించినన్నిరోజులు సుఖముగ త్రాగుము.

శంత—సుఖముగనా! సుఖముగఁగాదు పేయనీ! నీసౌందర్య మమృతముగాదు. అది గాటమైనమద్యము

గీ! కోలుకొలఁదిని చిత్తంబు గొల్లకొట్టి

అంధకారంబు గన్నుల నావరింపఁ

జెలఁగి జనులఁ గర్తవ్య వర్జితులఁ జేయు

మద్యమట్టుల సౌందర్యమదము జగతి!

సత్య—అట్టిచో దాని నేల త్రాగెదవు?

శంత—అలవాటునుబట్టి ప్రేయసీ! జరులు మగ్య మేల త్రాగెదరు? ఇదుగో సూతుము, ని స్త్రీ ప్రేయసీయని పిలుచుటయు అలవాటునుబట్టియే

సత్య—ని స్త్రీ ప్రేయసంబోధనము గోగునదెనరు?

శంత—నీవు గోరుటలేదని నే నెఱుఁగుదును. ప్రేయసీ! కాని యేమిచేయుదను, అది యొకఅలవాటుపోయినది ఈనీయతిసుందరమగు రూపమును, నీయనంతసూననమును విషమని యెఱింగియు దానిని నేను గోలుచున్నాను. ఈసుందరదేహము నాదికానిని యెఱింగియు. ఈహృదయసూననమును పాపాణవృత్తిమ నాతురతచేఁ గొగిలించుచుంటిని,

సత్య—మహారాజా! నన్ను వృధాగానిఁదించుచుంటివి.

ఉ॥ ఎంతటిలాలునానగు పసీ! మగవా రిల నీశుసృష్టిలోఁ

గాంతములైనవస్తువుల గాంచిన సీశ్వరభక్తి హెచ్చు దామెంతయుఁ బూజ్యభావన విహించుట న్యాయ్యముగాక యిట్టిదుష్పించిన లూనగా నెటులఁ జెల్లు నొ గాంత వివేకసూన్యలే!

గీ॥ సహజసుందరచస్తుల సహజప్రేమ

ధనము నెచ్చించి కొరుట యుక్తముగాక

బలము ప్రేమ్యమును స్నేహ బలివిఁ బడయు

తెంతటియమానుషులుగా నెంచవలయు॥

గీ॥ వింది మోహంధులై క్రించుమీరు గనక

యెట్టికర్మ కే కొడికట్టునుందు

అక్కరలుదీలుపెచ్చుటనరయచలయు

నీమహాత్ములనై గాశ్యహృదయములను॥

మీపుగుషజాతి చాల కఠినమును, మనుకారసూన్యము నై

యన్నది. మీ రెవరు నేని మొకసుందరిని జూచుచో అం

ధలానానశ్చలై దాస్యై సమగ్రైవదు తల్లియొడినుండి

దా, ని లొగికొనుచున్నట్లు మీరు నిగ్నిట్లును. కామవ

శులై దానిని కుత్సితదృష్టితోఁ జూచుచు పైఁగా అది మిమ్ము
ప్రేమింపవలయునని యాసించెదరు. మీరింతనుండరులును
గుణవంతులును—ఇంక మీముందు స్త్రీజాతికి హృదయ
ము, ఇచ్చ, స్వాతంత్ర్యము లేనే లేవు. ఆడుది మీకు కొని
తెచ్చుకొనినదాసి. ఆడుది మీకు రమణిగాదు, కామిని.
మీరు ప్రభువులు. స్త్రీ మీకు భార్య. భరింపఁదగినది నీవై
శ్వర్యబలముచే నాశరీరమును గొంటివి. కాని నా హృదయ
మును గొనలేదు.

శంత....పతివత్సనంబాధము పూర్వజన్మసిద్ధమని నే నెఱుఁగుదును
ఇది కల్పితముగాదు. శాస్త్రవచనము.

సత్య—అయితే నీవు పూర్వజన్మమునుండియే యాభార్యశతము
ను నీకాళ్ళ కంటఁగట్టుకొంటివా? మహారాజా! నీ వీజన్మ
ములో పాపముఁజేసి ముందు జన్మములో పశువుగనో వృక్ష
ముగనో జన్మించినచో అప్పుడును నీ కీవందలకొలది భా
ర్యులందురా? కాదుకాదు మహారాజా! విధాత నిశ్చయము
గా జన్మజన్మాంతరములందును పురుషులకు బానిసలగాఁ జే
యుటకే స్త్రీజాతిని సృజింపలేదు శాస్త్రవచన మనుచుంటి
వా? శాస్త్రమెవరు నిర్మించినది మహారాజా! పురుషులే
తమసుఖమునకై, తమశాంతికై, తమస్వతంత్రతకై, తమవీ
లునకై శాస్త్రముల రచించిరి. శాస్త్రకారులు స్త్రీలేయగు
చో శాస్త్రవిధానము మఱియొకవిధముగ నుండెడిది— ఈక్రీ
తశరీరమును గ్రహించి సంతృప్తుఁడవు గమ్ము. నీవీహృదయ
మును బొంగలేదు. ఇంక నెన్నటికిని బొందవు.

శంత—ప్రేయసీ! ఎఱుఁగుదును. నైమిశ్యతనహించు నీయధరమం
దును, శీతలమగు నీదృష్టిపాతమునందును, అనిచ్ఛాకృతంబు
ను నిర్జీవమునగు నీశిథిలాలింగవమునందును, నా కది బాగు
గా అనుభవమైవది. నే నెఱుఁగుదును. లక్కటా! మొదటనే
యెఱిగియున్నచో—

సత్య—ఎఱుగుటకు నీ వెన్నఁడేని ప్రయత్నించితివా మహారాజా? ఉన్నత్తాహంకారమును, అంధవాసనయు నీ న్నింతగా వశపఱచుకొనుటచే నీవెప్పుడును నే నెవ్వఁడనో, నాస్వభావమున నేమి లోపమున్నదో, నే నెన్నఁడేని యెవ్వరికేని నాహృదయ మర్పించితినోలేదో, నే నెవ్వనికేని యుపభుక్త నైతినోలేదో అని నీవు విచారించి తెలిసికొనలేదు ఈయపూర్వగూఢమును చూచీచూచుటతోడనే మనస్సు నిలుపుకొనలేకపోతివి. ఉన్నత్తుడవు, అధీరుడవు, అంధుడవు, కామదానుడవు—అసలు మీపురుషునియే యిట్టిదికదా! ఛీ! ఈ జాతి కనేకధిక్కారములు.

శంత...సత్యవతి! నీవు చెప్పినది సత్యము. కట్టువైనను యధార్థము ప్రేయసీ! ఏమిచేయుదును? మందు రోగికి మధురముగనుండుదుగదా! ధనముచేయవలయు గొనపచ్చునుకాని ప్రేమ కొనబడదు నీదోష మేమియులేదు. దోషమునాదే.

సత్య...ఇప్పటికి తెలసినది.

శంత—నేను పొరబడితిని

సత్య....ఇంక నేమి దానిఫల మనుభవించుచుంటివి. నే నేమి సేయుదును? నన్ననిన లాభము లేదు

శంత...(విచారముతో) ఎఱిగియున్న చో—

సత్య...ఎఱిగియున్నచోనా? ఇప్పటికిని నీ వేమియు నెఱుంగవనియే నాకు విచారము.

శంత...ఎఱుగుదును.

సత్య—ఏమియు నెఱుంగవు నీ విదియే యెఱుగుదువు—నేను భీష్మవరకన్యను. ఋషివరముచే రూపవతిని. అనంతయాసనను నీ విదియే యెఱుగుదువు—నీవలన నాకు ఇద్దఱు పుత్రులుగలిగిరి అంధకారబంధురమగు నాపూర్వచరిత్రము నీవేమి యెఱుగుదువు? అది యెఱిగినచో మంటలోబడిన యాకువలె మలమలమాడి మసియయ్యెడివాడవు.

శంశ—అదియేమి ప్రేయస! ఆయపూర్వచరిత్రమేమి?

సత్య—ఎఱిగి యేమి చేసెదవు? దాని నెఱుంగుటకు నీ వెన్నడు ను దలఁపవద్దు. ఈబ్రతికెడు రెండ్రోజులు నాయంధకారములోనే కడపుము నీవు వృద్ధుడవు. ఎఱుంగవలదు.

శంత—ఏమైనగా? మృగ! నే నెఱుంగ గోరితిని.

సత్య—కాద కాదు. నేను చెప్పజాలను మహారాజా! నే నెప్పుడో వి ఈమాట చెప్పవలయుననిననాలుక రాదు. ఒకవేళ వచ్చిన ను భయము చే నిష్ప్రభమగు నాయంధరము ఎచ్చి వెంటనే నోగు మూయును. కలముందు సందకారమే కనుపట్టును. ప్రపంచములో నొక్కయూర్తనాదముదక్క వేతేమియు నా కువినపించదు మహారాజా! శాంతింపుము. ఆశ్చర్యములు విని నదోడనే నీపితృకులమంతయు నార్తనాద మొనరించును. నీ మాతృసంశమంతయు నొక్కమాఱుగ గంపించును.

(అరికీఘ్రముగ నిష్క్రమించును.)

శంత—ఆయంధకారమయచుగు నితిహాస మెయ్యది? ఇదిగూఢసంకేతముగ నున్నది ఇంతకన్న స్పష్టముగ వక్కాణించిన బాగుగా నుండెడిది. అహ! నుందరీ! ని వెంతభయానకవు. ఎంతన్నేహకూన్యవు ని మేషమూత్రమున ప్రపంచమునఁ బ్రళయముపుట్టించాలుచువు.

(చిత్రాంగక విచిత్ర నిర్ముఖ ప్రవేశము.)

ఇద్దఱు...నాయనగారూ! నాయనగారూ! ఈవేళ—

శంత—పోండు, నన్ను విసిరించకుండు (ఇద్దఱు పోవుదాడు) వీరెవ్వరు? వీరు నాపుత్రులా? ఇది యేమి! ప్రపంచమంతయు పొగమంచుగప్పింపటా లున్నది.

(మాధవుఁడు ప్రవేశించును.)

శంత—ఎవ్వరు? మాధవా! నీవు చెప్పినది సత్యము.

మాధ—ఏమియది మహారాజా?

శంత—చెప్పు. దాని నుచ్చరింపను, చెప్పిన దో నీవునువిజభావము

తో నాడు నేను చెప్పలేదా అందువు అసలు ఉపదేశమే కట్టువు. అందులో నీ 'నేను చెప్పలేదా' అనునది వజ్రియును కట్టువుగ నుండును. మిత్రమా! నానుపగాధముల నెల్ల మీ మింపుము. కమ్ము, నిన్నొకమాటు కాగిలించుకొందును (కత్తిగిలించుకొనును.)

మాధ—నా కేసుయు తెలియుటలేదు.

శంత—తెలిసి పోయోజనములేదు

మాధ—మహారాజా! నేను కొంచె మస్వస్థతగా నుంటిగా?

శంత—అస్వస్థమా?—అగ్భతము.

మాధ—చూచెదను. (నాడినూచి) ఇరియేమి మహారాజా?

శంత—ఏమి! ఎటులున్నది?

మాధ—మీకు జ్వరముగానున్నది. వైద్యుని పిలుతునా?

శంత...నాయీ వ్యాధిని కుదిరించు వైద్యుడు ముల్లోకములందును లేడు. మానవునియారోగ్యదుర్గమును ముట్టడించిన మృత్యు సేనయోయన జ్వరము, వాతము, విషాదిక, క్షయము న్నగు నెన్నియోరోగములు గలవు. ఇవిగాక మానవుఁ శరీరములో నింక నెన్నియో రోగములు గలవు. వీనిపేళ్ళు ఆ యుద్వేదములో లేవు. వీనికి చికిత్సలేదు ఇవి క్రమక్రమముగ, గానరాకుండ జీవితంపు పునాదులను ద్రవ్యివేయును. మానవనిలలాటమున దీర్ఘ కేళులను గీచును. నేత్రములపై గాఢాంధకారమును గప్పును ఈమాట లటుండనిమ్ము—వినుము. నీవు నా కొకమిత్రుడవేకావు

మాధ...విదూషకుడను.

శంత...నీయిచ్చ వచ్చినటుల నెత్తిగొడుపుము, దుర్భాషలు పలుకుము. తలవంచుకొని అన్నియు నహించెదను. మాధవా! యిప్పుడు నాపార్శ్వన యొకటి యున్నది. నేను చచ్చిపోయి పిమ్మట నీ పీయిద్దటపిల్లలను గనిపెట్టియుండును— కాదు కాదు నీ వేమియుఁ జెప్పకుము. వజ్రియవిషము మిత్రమా!

జేవవ్రతుని నాయొద్దకుఁబంపుము నీ వేమియుచెప్పకుము
మిత్రమా! మఱియొకప్పుడు నీవు చెప్పఁదలచినది చెప్పుదు
పుగాకఇప్పుడు నేనేమియు వినఁజాలను. పొమ్ము మిత్రమా
(సూధపుఁడు నిష్క్రమించును)

శంత...తనపుత్తుని సన్యాసినిఁ జేసి తండ్రి విషయలోలుడగుట
ఈలన్యాయమును. ఈస్వేచ్ఛాచారమును బ్రకృతినహింపఁగి
లదా? ఈకృమవ్యతికృమము పోయినది. ప్రకృతి మరల య
ధాసానమునొందినది.

(శాల్వుఁడు ప్రవేశించును.)

శంత—సాధనరపతియా?

శాల్వు—మహారాజా!—

శంత....ఏమియు చెప్పవలదు. ఇంక—ఇంక—సాధనరపతి!

సుఖముగ నుంటివా?

శాల్వు—నేనా? సుఖముగ నుంటిని.

శంత—సాధరాజా! ఆనందమా?

శాల్వు—ఆనందము.

శంత...నీకు అతిథిసత్కారము యధోచితముగ జరిగినదా?

శాల్వు...బాగుగ జరిగినది.

శంత—సాధరాజా! దానికిఁ బ్రత్యుపకారము బాగుగఁ జేసితివి.
దానికిబదులుగ నొకభిక్షు గోరుచున్నాను.

శాల్వు—ఏమిశంతనూ?

శంత—నాయొడుటనుండి తోలఁ గిపొమ్ము. ఇంకరావలదు. పొమ్ము
పొమ్ము సాధపతి! (శాల్వుఁడు పోవును.)

శంత—తగినశాస్తి జరిగినది. భోగలాలనకు దగినశాస్తి జరిగినది
కన్నకొడుకులు వంచనచేసి, లేదు లేదు— ఏమియు దుఃఖము
లేదు—ఈశ్వరా! నీనియమ మత్యద్భుతము. నిజసుఖమున
వర్జించి పుత్తునికి శుభముగూర్చుట తండ్రికి గర్తవ్యము
కాని నేను పుత్తునిసుఖము — (గద్గదస్వరముతో) లే!

లేదు—ఏమియు దుఃఖములేదు.

(భీష్ముడు ప్రవేశించి నమస్కరించును.)

శంత... దేవప్రతాపచిత్రివా?

భీష్మ... వచ్చితిని నాయనగారూ! మీ దేహ మెటు లున్నది?

శంత—బాగుగ నున్నది. కుమారా! నీవలన నే నొకభిక్ష వసే ట్లించుచున్నాను. నాకు దాని నొసఁగెదవా దేవప్రతాప?

భీష్మ—నాయనగారూ! ఏల యటుల నెదరు? మీయాజ్ఞయగుచో నేను ప్రాణములేని ఈయజ్జులును.

శంత—ప్రియకుమారా! నే నిది యెఱుఁగుదును. మంచిది వినుము—ప్రాణాధికకుమారా! మరణించుటకుమున్ను నిన్నొకపనికై నిష్పంధపెట్టుచున్నాను. నీవు తప్పక వివాహముచేసికొనుము. ఇదియే నానిర్బంధము.

గీ॥ మొనసి జనకునిలాలసాపూర్తియందు
నిహమునెల్లను హుతముగావించిశీవు
జేటుసెప్పక పుత్రకా! పెండ్లియాడి
పరమునేనియు నింకఁ గాపాడికొనుము॥

దేవప్రతాప! ఇవ్విషయమై నీప్రతివాదమును నేను వినుగోరుటలేదు తప్పక వివాహముచేసికొనుము. ఇంక నేమి చెప్పుదును కుమారా?

ఉ॥ కాటికిఁగాభృసాపు ముదికాలమునం దతిలాలసాంధుడై
చేటుకుఁజంక కాత్మజనిజీవితమెల్లను బుగ్గినేసె మో
మోటములేక యీతఁడను భూర్యపకీర్తి వహించినాడ నా
లోటును పైపుకుయ్య మదిలోఁ గృతఁబూనగదయ్యపుత్రకా॥

భీష్మ—నీమి యట్లనెదరు నాయనగారూ?

శంత... వద్దు వద్దు. ఏమియు నడ్డుచెప్పవద్దు, నాహృదయముముక్కలముక్కలగును పొమ్ము దేవప్రతాప! పొమ్ముప్రాణాధికా! మఱియొకమాట. వత్సా! నేను పోయినపీమ్మట నాయన రాధములను సాధ్యమైనంతవఱకు దయతో విచారింపుము.

పోమ్మ నిద్రపోయెరను. తలుపు వేసిపోమ్ము.
(చదవడు)

ద్వి తీ య దృశ్యము
హస్తినాపుర రాజప్రాసాదము వద్ద నిశచిష్ణయిల్లు
ప్రాశక్తకాలము.

(దాశరాజులు అతనిమంత్రియు)

దాశ...అల్లుడియిల్లుగదాయని వచ్చారు కాని ఇక్కడ ఎవడూ
నాలతిగతి కనుక్కోవడం లేదు. ఏం మంత్రి?

మంత్రి...ఏదీ కనుక్కోడం లేదే.

దాశ...అయితే నేనూ వకరాజునేకా?

మంత్రి—ఈరాజ్యహులోని వారెవ్వరూ అదివొప్పుకోడంలేదు.

దాశ...వొప్పుకోవాలి. ఇదికాకుండా నామనుషుడే రాజులాడు,
ఏం మంత్రి?

మంత్రి—అదెట్లాగో రాసిందే.

దాశ...అయితే ఈనంగతి వోరూ ఆలోసించడంలేదు.

మంత్రి...లేదు.

దాశ...ఇది తోసిపుచ్చాలని సూస్తుండారు.

మంత్రి...అట్లాగేవుంది.

దాశ...ఇదికావడానికి ఈలేదు. దీనికోసం పోట్లాడ్తారు.

మంత్రి...వాళ్ళు అసలు వొప్పుకుంటేగదా.

దాశ...వొప్పుకోరా? నేను మారజుగానిమానును. ఇదివొప్పు
కోరూ?

మంత్రి...ఎక్కడ వొప్పుకుంటారు?

దాశ...వొప్పుకునేతట్టు లేదా?

మంత్రి...జ్ఞానము.. లేదు.

దాశ...ఏదీ ఇదేంకొట్టుమాట కాదే. మారాజుమాలమ్మాయిని

యినాగంబడాడు దీన్నిబట్టి మామనుకాకమోతే మరే
మవుతాను?

మంత్రి...ఇది చాల తేలికమాట.

దాశ...అయితే ఇది తెలిసికోడానికిఈశ్చ కింతసే పెందుకుపట్టాలి?

దాశ—ఊ! (వినాసాలు మెలిపెట్టుచు) ఏం 'మంత్రి! నామొహం

పెద్దమడిసి మొహం ఆలే వుందా?

(భృత్యునితో విచిత్రవీర్యుడు ప్రవేశించును.)

దాశ—ఇదుగో ఈడే ఈడే నామరుమడు. రా, బబ్బాయి!

విచిత్ర—ఇతఁ డెవడు?

భృత్య—ఒక అడవి మనుష్యుడు.

దాశ—(కోపముతో) ఏమీ?—అడవి మడిసా?

భృత్య—రండు రాజకమారా! (భృత్యునితో విచిత్రవీర్యుడు
నిష్క్రమించును)

దాశ—(ఆశ్చర్యముతో) ఆ తెలిసింది మంత్రి! బాగాతెలిసింది.

బలేయానం యేశాను. ఏలాభలైకమోయింది.

మంత్రి....మహారాజా! ఇక్కడ మనకే బాగావుండేతట్టు లేదు,

దాశ—వుండేతట్టులేదు?

మంత్రి—లేదు. యెల్లాం వదండి.

దాశ...ఆ! యెల్లామా? యెందుకూ ఎల్లడం?

మంత్రి . లేకమోతే మెడపట్టి గెంటుతారు.

దాశ—ఆ! ఆ! మెడపట్టా? ఏమన్నావూ?

మంత్రి—పెళ్ళానికి జడిసి అల్లుడింటికి పిలవకుండా లగత్తుకొచ్చేవో
శృకు ఇలాంటి మర్యాదే మారాజా!

దాశ—ఇలాంటిమర్యాదేనా?

మంత్రి.. నా కల్లాగే కనబడుతుంది.

దాశ....అల్లాగే కనబడుతుందా?

మంత్రి...వద్ద కేం బాగోలా, మారాజా! వదండి.

దాశ...ఊహూ. నేను యెల్లను. నేను యెల్లను నేను రాజకు మా

నను. నాకు సాటిచ్చి తీరాలి

మంత్రి—సాటి కృపగా గ్రాలసావిడి

దాశ—గుర్రాన విశా?

మంత్రి—పురు,

దాశ...ను 'తీ' మువ్వకం పొరపాటు. నేనురాజును, రాజుగారి
మానును. నాకుంటానికి—

మంత్రి—గ్రా నావిడి.

(భృత్యునితో చిత్రాంగదుడు ప్రవేశించును.)

దాశ.. ఈ నా పెద్దమనుషుడు

భృత్య—సీమరుమడా?

మంత్రి—సంతనమా రాజుగారి పెద్దకొడుకంటారు ఈయనేనా?

భృత్య—అవును. అయితే ఏమి?

దాశ—అయితే నాకు మరుమడే

భృత్య.. నీమరుమడా? ఒక్కోహో!

దాశ—నవ్వతావె దుకు? — మంత్రి!

మంత్రి. సింహాగా అది నాకు తెలియడంలేదు...మీరా
జేనిరు?

దాశ—ఆ మీరాజే.రు?

భృత్య.. సంతనమరాజు

దాశ...నే నాడు మామను. (భృత్యుడు బిగ్గరగా నవ్వును.)

చిత్రాం.. (భృత్యునితో) ఎవ్వరీతడు?

భృత్య.. ఒకపిచ్చివాడు.

చిత్రాం—రాజధానినములో పిచ్చవాడెందుకు? వెళ్ళగొట్టుము

దాశ...ఆ యెట్లా యెట్లాగొడుతావు?

చిత్రాం—(భృత్యునితో) వెళ్ళగొట్టుము. (నిష్క్రమించును)

దాశ....ఎట్టా మంత్రి?

భృత్య—వెళలిపోమ్ము.

దాశ.. ఎందుకు యెలతాను? నేను రాజుకుమారును. రాజువడి?

భృశ్య . వెళ్ళిపోమ్ము లేచో మెకపట్టి గెంటుకము,
 దాశ.... నేను రాజుమానును. నన్ను మెకపట్టిగెంటుతారా? (కా
 ముసంస్పంది) నేను యుగం చేస్తాను. యువం చేస్తాను,
 భృత్య ఓగీ! (కత్తిదూయును)
 దాశ. ఓరిగారా! (వెనుకకు పోవును)
 భృశ్య... వెళ్ళిపోమ్ము (మెకపట్టి చేయివేయును.)
 దాశ ఇరువో యెడతాను.
 మాధ (ప్రవేశించి) ఆ ఇల్లయేమి?
 భృశ్య. . . ముఠాకి గెంటుమిన్నాను
 సింధ... ఎక్కడ?
 భృశ్య . రాజకుమారుని యాగ
 మాధ—కాదు కాదు. ఈయన రాజుగారి మామ
 భృశ్య. . ఆటలానా? నే నొకపిచ్చివాడనుకొంటిని,
 మాధ—పిచ్చివాడనుకో మామ కాగూడదా? రండయ్యా ఏమి
 యు నిరకొనకును
 దాశ... ఏమియు ననుకోవదా? బాగా అరుకుంటాను. నన్ను అక
 మానంచేస్తాడా? నేను ఇక్కడ చేస్తాను. నీకు తెలియదూ నేను
 రాజును—మూర్తి?
 మూర్తి—మహారాజా! పూరకోడి పూరకోంకి.
 దాశ . ఆ మూర్తిలోనా? (మూర్తి సంజ్ఞ చేయును,) మంచిది. ఈ
 తే . భిష్మున్నాను. రాజుగారేడి?
 మాధ. ఆయన చాల జబ్బుగానున్నారు. వారు ఎవ్వరికిని దర్శన
 మిచ్చు స్థితిలో లేరు.
 దాశ... అయితే అంజీకృత నాకు వుంటానికీ గుఱ్ఱాలనావిడి యిస్తా
 రా? నేను రాజుగారి మామనని యెటుగరా?
 మాధ... పొరపాటునది మీసండుటకు నేను చూపెదను రండు.
 దాశ—ఎక్కడ?
 మాధ—పిచ్చిఆసుపత్రిలో.

దాశ—పిద్వి ఆసుపత్రిలో నెందుకు?

మూధ...మీరును రాజుగారి క్రొత్త వేటగుట్టమును పక్కసారే రాజద్వారమున అనుగుష్టించిరి. మిమ్ము పిద్విఆసుపత్రిలోను గుట్టమును గుట్టాలసావిడిలోను ఉంచవలసినదని నేనాజ్ఞాపించితిని. నాకరులు పొరపాటున మిమ్ముగుట్టాలసావిడిలోను, గుట్టమును పిద్విఆసుపత్రిలోను ఉంచిరి—సేవకా! నీ ఏయవను పిద్విఆసుపత్రిలోనుంచిరమ్ము.

దాశ—నన్నా?

మూధ... (సేవకుతో) తీసికొనిపోమ్ము. (ప్రస్థానము.)

మంత్రి...పదండి మారాజా! ఏమీ మాటాడకండి.

దాశ—ఎందుకు?

మంత్రి...పద్ధతి యేమీ బాగోలేదు.

దాశ...బాగోలేదా? (దాశరాజు రాణిప్రవేశించును.)

రాణి...ఇట్లున్నో ఇక్కడికి వచ్చావా?

దాశ...ఓరిబాబో! (వణకును.)

రాణి—ఇక్కడికి ఫారిపోయొచ్చావా? దిక్కుమాలినోజా! నే అనుదకున్నట్టే చేశావు పద. యింటికి పద.

దాశ.... నేనురాను. ఎందుకొస్తాను?— మంత్రి!

మంత్రి...మారాజా! యింటికి పదండి. ఏమనకండి. ఇక్కడి మర్యాదమాశారుగా.

దాశ...ఏమైనాసరే నేను ఇంటికిరాను.

రాణి—రావా? (చెవిపట్టుకొనును.)

దాశ...పూరుకో పూరుకో. వస్తున్నా పద.

రాణి...పద. (అందఱు పోవుదురు.)

శృతి య దృశ్యము

హస్తి నాపురమున రాజగృహము—రాత్రి
(విచారముతో భీష్ముడు తిరుగుచుండును.)

భీష్మ...ఔరా!

మ! వికటారావములగ నృగాలములు కృద్విగ్ బట్టివిట్టెచుఁ బా
యక కన్నట్టెను ధూనుకేతువు సతం బాగ్నీయకోణమ్మునగా
బ్రుకటంబయ్యెడు నింటికొప్పుల రటధ్వంతౌవకుల్, ఘోరదు
శృకునంబుల్ బలువయ్యె భావ్యశుభవిస్తారంబు నూచింపుచుగా
అకటా! ఈదుశృకునంబులకు గతం బేమైయుండును? మేళ
రాజ చాలకాలమునుండి కాతరభావముతో రోగశయ్యపై
బడియుండిరి. వారిస్థితి యేమియు బాగుగలేదు. ఏమి కా
నున్నదో తెలియుటలేదు హాజగదీశ్వరా! నాయనగారిని
రక్షింపుము. వలయుచో నాపాణములు గొనుము. .

(చిత్తాంగదవిచిత్రప్రవృత్తులపరీక్షము.) (ప్రస్థానము)

చిత్తాంగ—అన్నయ్య యేడీ?

విచిత్ర—ఇచ్చటనే యుండవలయును

చిత్తాంగ...నాయనగారియొద్దకు వెళ్ళినట్లున్నాడు. ఆయన యెప్పు
డును నాయనగారి తలయంపిదిక్కుక కూర్చుండియుండును

విచిత్ర—అప్పుడప్పు డిచ్చటికే వచ్చుచుండును.

చిత్తాంగ...ఆయన చాలరోజులనుండి విచారగ్రస్తృడుగఁ గన్నట్లు
చున్నాఁడు.

విచిత్ర—మనతో నిప్పు డంతగా ప్రేమాలాపము లాడుటలేదు.

చిత్తాంగ...ఆయనకు తీరిక యెక్కడ?

విచిత్ర—నీవు అన్నను ప్రేమించెదవా?

చిత్తాంగ—ప్రేమించెనను.

విచిత్ర...చాల?

చిత్తాంగ—ఘాల.

విచిత్ర...నావలె.

చిత్రా—...నీకంటె నెక్కున.

విదిశ—ఉఁహూ నట్టిది

చిత్రా—...రమ్ము. ఆయనయొక్క ఉపన్యాసాడో యాతము. (ప్రసానము)
[విచారముతో సత్యపతి ఖివేళించును]

సత్య—చాల మంచినరము, మహారీ! ఈ అంతయావనము మున
లితనమచుపసుపావిడిలో యానజ్జీవము కట్టబడియుండును.
అయినను నీ వేమి చేయుదువు? నేను విలాసలాటనచే చూ
ధురాలనైతిని. నేనే స్వయంగా నీవరమును గోరితెచ్చు
కొంటిని అనంత యావనమన ననంత సంభోగమచు
కొంటిని కాని యీవరము మృగశృష్టవలె సంభోగాభిలా
షచు ఉత్తేజితముచేయుచున్నదేకాని దాని కెప్పుడను తృ
ప్తిగూర్చుటలేదు. ఇది యకృష్టరేఖవలె నాలలాటమున
ప్రాయఁబడినది నన్నిది బానిసగాఁ జేసికొనినది రోగకీ
టాణువులవలె నారక్తమునఁ గలసి యొడలెల్ల వ్యాపించి
నది. మహారీ! నీవరము నీవే తీసికొనుము నన్ను స్వయం
త్రును జేయుము

మాధవుడు—(ప్రవేశించి) తథాస్తు రాణీ! నీ వీక్షణమునుండి స్వ
తంత్రవైవిధి నీయనంతయావనముచు నిరాతంకముగ నచు
భవించుము మహారాజు స్వర్గస్తులైరి.

సత్య—ఏమి! మహారాజు స్వర్గస్తులైరి?

మాధ—అవును, ఇంకననంతయావనముచు భోగింపుము. వీడవదిలి
పోయినది. పతిభాతుకీ! విచారించుచుంటివా?

సత్య—నేనా?

మాధ—అవును నీవే

సత్య—నేను పతిహత్య చేసితినా?

మాధ—తనచేతతో నెవ్వనేని కత్తిపెట్టి నరకుటయు, అమాయకు
నకు విషమిశ్రితమగు మద్యము నొసఁగుటయునే హత్య
గాదు మమతాశూన్యమగు వ్యవహార మాయువు పట్టునకు

కత్తికన్న నెక్కువ గాయము తగిలించును. భయానకముగా
కృతఘ్నుల పాముకంటె గట్టగ కాటువేయును. సీపు నిం
ద్యగుగు స్వేచ్ఛాచారముచేతను దుష్కర్తనముఘోషు బలిహ
త్య సేసితిని, చాపిరీ —

సత్య—వృద్ధ! దూషకా! ఏమి అస బద్ధలౌపము లాడుచుంటివి?
నీవు వృద్ధుడవుగాన హస్తినాపురమురాణి నిన్ను క్షమించు
చున్నది. పొన్ను.

మాధ—పిశాచినీ! కులటా! (ప్రస్థానము.)

సత్య—మాధవా! ఇంత సాహసమా! నీయదరిపాటు చూచెదను.
'పిశాచినీ' కులటా! ఇదియే నిజమగుచో నిం దాక్షేపణ మే
మున్నది? స్వాధ్ధాంధుడగు పురుషుడు మొగమునముకుతలు
పడినచు, బుగ్గలు సొట్టివోయినను, పళ్ళూడి పోయినను, రో
గగ్రస్తుడై యింద్రియములు పటుప్రతప్తినను, జరాజీర్ణుడైన
ను, నవశూచనవవ్యగ్రాలింగవమును, ఉష్ణచుంబనమును గో
రుచో లది నాదోషమా? అగుగాక. మహారాజా మృతు
డయ్యెను. ఇప్పుడేమేమరాధీశనుగాను. నేడునాయుచ్చవచ్చిన
పనిసేయగలను. స్వశీంత్రను ఆహా! ఏమియుల్లాసము! పగడి
ర్చుకొందును భోగ మొందెనను. సంకోచమేల? బాల్యము
న ధర్మము విడిచితిని. నేను ధీవరకన్యను. అనంతయావనను
(అలక్షితభావముతో శాల్వడు ప్రవేశించును)

శాల్వు...రాణి!

సత్య...(ఉలికిపడి) సౌభరాజా!

శాల్వు...మహారాజా చచ్చిపోయినాడు.

సత్య...వింటిని.

శాల్వు....ఇక—

సత్య....ఏమందువు?

శాల్వు....ఇక మహారాజు స్వతంత్రురాలు.

సత్య...అవును. ఎఱుగుదును.

శాల్వ...అయితే—(ముందుకుఁబోవుచు)

సత్య...ఆగుము లంపటా!— నేను హస్తినాపుర మహారాజునని
మరవకుము.

శాల్వ—హస్తినాపురమహారాజీ! ఇంక నీచలమెందుకు?

చ! తరుణిరొ! నీవెఱుంగనియుదంత మొకింతయులేదు. హస్తినా
పురమున నీదుపాదములమోలను చూపముఫీక్షగోరి నే
జరిపితి నింశకాలమును, సౌభన లేండు యధార్వాభిక్ష నా
దరణము నేయఁగాఁ గడు స్వతంత్రత గల్గెనుగాదె నేటికి!

శా! ఆరాకాశశిబింబతుల్యమగునాస్యం బాశరన్నీరజా
కారంబౌకనుదోయి, యాభుజలతల్ కామ్యాఖిలైశ్వర్యన
తార్సరంబైనయనంతయావనము, నాసౌందర్యసామ్రాజ్యసహ
రారావ్యర్థములయ్యె నిందనుక వృద్ధాభోగపాత్రంబులై॥

చ! కడచినదానికి వగవగాఁ బనిలేదికఁ నిప్పుడేని యీ
శుఁడు గరుణక వహించి గతిసూపెను విన్నునస్యత్రుఁడేసియో
పడతిరొ! జాలమేల యింక భవ్యహిరణ్మయచంద్రశాలలక
గడుపుము దక్కుకాలము నఖండసుఖంబుల నన్ను నేలుచున్!
నెలకుపైగావచ్చి నేను హస్తినాపుర ప్రాసాదమున అతిథిరూ
పమున నిలచియుంటిని. నేను నీరూపభిక్షుకుడనని నీవెఱుఁ
గుదువు. నేడు నీవు బంధవిముక్తవైతివి.

సత్య.. ఆలోచించుటకు సమయమిమ్ము.

శాల్వ.. ఆలోచించునచుయము పోయినది.

సత్య—(విచారముతో) నీ వీ శాపగూఢముగు వర మేలయిచ్చి
తివి?—వద్దు వద్దు, పొమ్ము. నీదేశమునకుఁ బొమ్ము.

శాల్వ...ప్రేయసీ!

గీ॥ ఏల నుతోచ మింక యోజించుకొనుము

మిక్కుటపుదుఃఖము విచార మొక్కవంక

స్వేచ్ఛయును జన్మసార్థక్య మింద్రవైభ

వమ్ము సౌఖ్యోన్నతియు నొక్కచుక్క గలవు!

సత్య—జాగ్రత్త! రవులుకొనుచున్న లాలసానలమును ముటి
యును మండిపడబోకుము. ఇది అగ్నిపర్వతము, పొమ్ము.
తొలగి పొమ్ము. ఈహృదయములో శృంఖలానిబద్ధమైయు
‘స్నేహ’కాదు కేసరికి కోపము కలిగింపకుము.)

శాల్య.... (చేయి సట్టుకొనుచు)

సత్య—పొమ్ము. నీయీకానుస్పర్శయు నాయొడలిసంతయు గో
మోచితము చేయుచున్నది. పొమ్ము. (చేయి విడిచిపెంచు
కొనును)

శాల్య... ఏమిరూపము! (వెనుకకు కొలఁగొనుచు)

సత్య—పద్దు. పద్దు. ప్రియతమా! మునిగిపోవుదోవను ఈజల
మండే మునిగిపోదును. నిప్పును గాలియు సోకజాలవు. ఇంక
నాజీవితము భస్మమగుఁగాక. ఈశూన్యజీవితమునుబ్రోయిం
ధకార మానరీచుఁగాక ‘అయ ధకారము’ నేడు మహా
శూన్యమున దిరుగు జ్వాలామయులగు రోద్రు పృథ్వీదేవును
బలె అభిశేష్టలగు ఆశ్వుల రోద్రుని బ్రదికముచేయుఁగాక.
రన్నాప్రియతమా! (చేయి సట్టుకొనుచు.)

(భీష్మగ్రుడు ప్రవేశింపును)

భీష్మ—ఆగుచు రమణీ.... ఔరా! ఎంతనైచ్యము! ఏమభిమాన
కము! ఏమి బీభత్సము! ఇదియు ‘వర్జితమున’ నుండు
నా?... నయానుయా! ఇదియు నీసృష్టియేనా? అహా! శాం
తిప్రసమగు ‘నీశరచ్చంద్రికను,’ ‘ఫలప్రసవ’ భరితయగు
నీసృష్టియే, ‘తార కా’ ఖచితమగు నీనిలాకాశమును,
నిర్మలజల పూరితములగు నీ నదులను. ఈవస్తువులమధుర
సంగీతమును, సుఖంధబంధురమగు నీమండమాదురుతమును
సృజించినవానిసృష్టియేనా యిది? స్నేహమహా! రమణీ! తుద
కిదికూక చేయఁగలవా? సోదరీప్రేమచాచారకంబగు హృద
యంబున—కన్యాస్నేహమగంధిమగు హృదయంబున—
కృమానుగతవనితా ప్రేమాలింగవతరంగితంబగు హృద

యంగులన — మాతృనుష్ఠిగ్ధప్రియూషధారాస్యావకంబగు
హృదయమున ఈఘోరభావనలుగూడ జనించునా? ప్రే
మగంగాళివాహము వెల్లివిరియుచోట — ఆత్మసమర్పణ
ప్రభాభాసితంబగు చోట — నిదియును సంభవమా? — ఓసీ
పాపినీ! ఇంకను జనకునిజన మట్లే పడియున్నది. ఇంకను దా
నికి దహనంబునామము జరుగలేదు ఇంకను జనకుని తంతి
మోక్షవిశ్వాసములచే రాజగృహముందలి గాలివెచ్చునీయు
న్నది ఇంకను నాయనగారియాత్మ నిన్ను జాటుకొనియేయు
న్నది. పాపినీ, బాగ్యిత్త. పితృస్మారకచిహ్నంబగునక్షత్రంబు
విత్రితీర్థమును గలుపితముచేయకుము. — (శాల్వనితో)
మహారాజా! నే డీకలంకపుంజమును నీ నెత్తురుతో కడిగెద
ను. ల వటా! కత్తిపట్టుము. (తనకత్తిదూయును.)

సత్య... దేవప్రీతా —

భీష్మ — నోరెత్తుకుము పాపినీ! నేను నేను అంధుడనగుచున్నాను
ఏమి చేయుచుంటివో తెలియదు. (శాల్వనితో) దుర్మార్గు
దా! కత్తితీర్థముము. లేనిచో నిప్పుడే ఈ యింటిలోనుండి వెడ

నత్య — దేవప్రీతా! ఆజ్ఞ నొనఁగుటకు నివేద్యుడవు? (లిపొమ్ము.

భీష్మ... నేను భీష్ముడను.

సత్య... దేవప్రీతా! వెంటనే ఈ యిల్లు విడిచి పొమ్ము నేను మాస్తి
నాపురమహారాజుని, ఆజ్ఞాపించుచుంటిని.

భీష్మ.... పోయెదను. కాని పోవుటకుముందు ఈదారిలోనికుక్కను
తొలిపొయెదను. (శాల్వనితో) కత్తిదీయుము.

శాల్వ... నేను పోవుచున్నాను. (ప్రహరము.)

భీష్మ.... పొమ్ము మరల నెప్పుడేని హస్తినాపురమున సదుగుపెట్టి
నచో శాల్వనికబంధమే యింటికితిరిగిపోవును ఇది నిశ్చయ
మని యెఱుంగుము. జేయును మహారాజా! నేను పోవుచుం
టని (ప్రహరము)

[సత్యసతీ కోపముతో పెదవికొగుచు పోవును.]

చతుర్థగృహము

గంధర్వరాజగు చిత్రాంగదుని ప్రమోదవనము...రాత్రి
(చిత్రాంగదుఁడును. అతనిమిత్రుఁడు చిత్రసేనుఁడును. సభ్యులును
గూర్చుండియుండురు నాట్యాంగన లెదురుగ నిలఁబడియుం
డురు.)

చిత్రసే...మిత్రమా! వింటివా? మహాప్రతాపశాలియగు హస్తినా
పురముమహారాజు చనిపోయెను. ఆయనరాణి అపూర్వసుం
దరియు అనంతయావనయునట.

చిత్రాంగ—అనంతయావనమా?

చిత్రసే—నీవు వినలేదా మిత్రమా? ఆమె మహర్షి వరముచే ననం
తయావన యయ్యెను.

చిత్రాంగ...చిత్రసేనా! ఎవ్వ రాఱుమి?

చిత్రసే—కాశరమహర్షి?

చిత్రాంగ...శంతనుమహారాజు చనిపోయెనా! ఆయనకు పుత్రులు
న్నారా?

చిత్రసే—ఆఁ. దేవప్రతుఁడు పెద్దకుమారుఁడు, ఆయనను భీష్ముఁ
డఁడును. ప్రస చములో నెవ్వఁడును భీష్ము. జయింపలేదు.

చిత్రాంగ. .ప్రసంచములో భీష్ముని నెవ్వఁడును జయింపలేనా?

చిత్రసే—కాని ఆయన యిప్పుడు సన్యాసి అయ్యెఁడు.

చిత్రాంగ ..ఎందుకు?

చిత్రసే—తెలియదు.

చిత్రాంగ...అయితేహస్తినాపురసింహాసనమిప్పుడు ఖాళీగానున్నదా?

చిత్రసే...లేదు. అనంతయావనయగు రాణి పెద్దకొడుకు ఇప్పుడు
రాజ్యమున కధికారి.

చిత్రాంగ...అతనిపేరు?

చిత్రసే—చిత్రాంగదుఁడు.

చిత్రాంగ—ఏమంటివి?

చిత్రసే...చిత్రాంగదుఁడు.

చిత్రాం...అయితే నాపేరేనా? చిత్రసేనా?—

చిత్ర—ఇందు విచిత్ర మేమున్నది?

చిత్రాం—అయన పేరు చిత్రాంగదుడా! నిజమేనా మిత్రమా?

చిత్ర—ముమ్మాటికి నిజము. వాపేరు చిత్రసేనుడెట్లో ఆయన పేరునట్లే నిజముగ చిత్రాంగదుడు.

చిత్రాం...అతనిపైకి దాడివెడలము—సేనాపతీ!

(సేనాపతీ ప్రవేశించును.)

చిత్రాం—సేనాపతీ! హస్తినాపురము రాజు పేరుగూడ చిత్రాంగదుడేనట. వానినిచట్టి తీసికొనిరమ్ము

చిత్రసే—ఎందుకు మిత్రమా?

చిత్రాం...వానియాప మెట్లుండునో చూచెద.

చిత్రసే—ఎందుకు?

చిత్రాం... ఊరకయే. తమాషాకు.

చిత్రసే... ఇంతిపిచ్చవాడవేమి చిత్రాంగదా?

చిత్రాం—ఏమంటివి?

చిత్రసే...ఇంత పిచ్చవాడవేమి యని.

చిత్రాం—తరువాత?

చిత్రసే...తరువాత నేమున్నది?

చిత్రాం... ఏమిటి పేరుపెట్టి నన్ను పిలిచితివి?

చిత్ర—నీపేరుతోనే, చిత్రాంగదా యా!

చిత్రాం—లేమ్మ. ఇటురా. నిన్ను కౌగిలిండుకొందును (లేచును) చిత్ర. (చిత్రాంగదుడు కౌగిలిండుకొనిన పిన్నులు) ఇదియెందుకు?

చిత్రాం—నీవు నాపేరు చిత్రాంగదుడని జ్ఞాపకము చేసితిని. మిత్రమా! వినుము, ప్రకంచమున కంతకు నేనొక్కడనే చిత్రాంగదెడలు, ఎవ్వడేని ఈపేరు పెట్టుకొనినచో అది దొంగతనము. వాడు నాకు శత్రువు—సేనాపతీ!

సేనా...మహారాజా!

చిత్రాం. .హస్తినాపురరాజు నాకు ప్రధానశత్రువు యుద్ధమునకు

సన్నాహము చేయుము.

సేనా—చిత్తము స్వామి! (స్పృహనము)

చిత్రీసే—చిత్రాంగదా! నీమెకడు చెడిపోయినది. చిత్రాంగడు

డనుపేరు గలవారెల్లఱు నీకు శత్రువులా?

చిత్రాం—అవశ్యము, వాడు తనపేరు తీసివేసికొనినచో నాకేమి
యు వైరముండదు వాడు నాకు పరమమిత్రుడు, బంధు
ప్ర.పాడండి 'ఈప్రళయములో నేనొక్కడనేచిత్రాంగడు
డను. ప్రియమిత్రమా! గ్లాసులో మద్యముపోసియుమ్ము.

వేశ్యలనృత్యగీతము.

ఇది హరనమ యమమ్మా - మదిరపాత్ర మిటు తెమ్మా
పొదలె దృపానల మార్పుమిక నా - యెకయధీరమమ్మా
ఉష్టరిక్తమది పాతె ధమనికల - నొలసె మహాత్సాహంబున్
తృష్ణదీర్ఘమీ మధువోసంగి పూ - రింపుముశాంతిసుఖంబున్
వీవెనఁగూర్పుము మందసుగంధిలె - విశతవాయుసంచారంబున్
గావింపుము మృదంగవల్లకీ - కలితలలితగానంబున్
పాడు మంగనామణిరో మధుర - స్వరమునదిక్కులు మ్రోయన్
ఆడుము చూపుచు హావిభాసము లనంగుడింకన స్నేయన్ ।

కంచనవృక్షము

వ్యాసునియాశ్రమము—ప్రభాతము

(వ్యాసభీష్ములప్రవేశము)

వ్యాస...

గీ! సుఖముసుఖమో యశుచు మనుజుఁడు నిరంత
రమ్ము పెరుగులాడుచు మహాశ్రమముఁ బూతు
వ్యసనములను నాహార విహారములచు
శయనమున, బహుమూల్యవస్తువులు దానిఁ

జాలవెనకేయుఁ బడయగాఁ జాలఁడెందు
నతిసహజమును గను ననాయాసలభ్య
మైన యాసుఖంబును నెందు నరయఁడె
కరతలాను కంఠము గ్రాల నన్ది॥

భీష్మ—ఎట్లు?

వ్యాస—విధములగు సుఖసానుగులు నావద్ద లేవు. కాని నా
యచసరములను, నాయభావములను నేను తగ్గించుకొనఁగ
లను, లాభము సులభము గాదు. కాని హాని సుల
భము ఇగ నో చూడును. ఈసామాన్యముగు పర్ణితిర
మున నేరుందును ఈయ్యగచ్ఛములను నేలఁ బఱచుకొం
దును. తనవల్కలములఁ గట్టికొందును. భోజనమునకు
కంఠమూలములు గొవు, తాగుటకు కొండచాగులసేరు గ
లదు ధనహీనుఁడనయ్యును నాసుఖసామగ్రి కేమి కొదువ?
బీదబాగ్దాహుడనయ్యును నేనీ స్థితిరమున చక్కవర్తిసి.

భీష్మ—మహానీ! మీకు చచ్చినవల్లలకు. గూడ చక్కనర్తులు, పర్ణ
కుంఠరమునఁ గూర్చుండి మీకు భరితఖంఠమునంతయు తా
సిండుచున్నాడు కనుక నే హస్తనాపురమునకుయువరాజును,
వీరులను, పురురానునిశిష్యుఁడనగు భీష్ముఁడు మీజాన
దావరిచునఁ గృపాభిక్షుకుఁడై యున్నాఁడు

వ్యాస...నీ విషయ తగ్గినదా దేనవృత్తా?

భీష్మ...మహాత్మా! జ్ఞానవిపాక యెన్నఁడేవి తీటునా?

వ్యాస—దేనవృత్తా! నిపు విషయాము చేసితివి ఔపధము నేమి
చుము.

భీష్మ...అదియేమి మహానీ!

వ్యాస.. జానవిచారము నేముట త్రితీయధర్మముగాదు. యుద్ధక్షే
త్రమే త్రితీయని కర్మక్షేత్రము పొమ్ము ఆలోచింపకుము
ఆపనిచేయుము ఆలోచనకు నేచున్నాను. పొమ్ము. ఇంటికే
బొమ్ము. (వృత్తాచము)

(మాధవుడు ప్రవేశించును.)

భీష్మ... ఇదుగో బాబు ఇచ్చటికేవచ్చిరి, బాబూ! (దగ్గరకువెళ్ళును.)
మాధ... నాయనా దేవప్రతా! క్రొగిలించుకొని, ఇంక జీవించి
యంటివా?

భీష్మ.... బాబూ! నాయచ్చలేక నాకు మరణము కలుగదుకాన నేను
జీవించుచుంటిని నా సోదరలగు చిత్రాంగ దవిత్ ప్రవీర్యులు
నేనుమా?

మాధ— ఇంతవఱకు బాగుగనే యున్నారు, కాని నేను తిరిగివెళ్ళి
వారిని చూచెదనో లేనో యని సందియము.

భీష్మ— దియేమి బాబూ!

మాధ— గంధర్వరాజగు చిత్రాంగదుడు మనరాజ్యముపై దండె
త్తినచ్చినాడు. రమ్ము. దేవప్రతా! రాజ్యమునకు మరలి
రమ్ము.

భీష్మ— అది యెట్లు బాబూ? హస్తినాపురమున అడుగు పెట్టటకు
నా కధికారములేదు రాణి నాకు దేశబహిష్కారము విధిం
చినది.

మాధ... రాణి యెవరు? శంతనుని యనంశరము రాజ్యమున కధి
కారిని నీవే. రమ్ము దేవప్రతా! రమ్ము, రాజదండము గ్ర
హింపుము. సింహాసనము స్వాధీనము చేసికొనుము. రామ
చంద్రుని వలె రాజ్యము వలించుము.

భీష్మ— కాదు బాబూ! నేను యావజ్జీవము రాజ్యాధికారము వదలు
కొంటిని.

వ్యాస— (ప్రవేశించి) పొమ్ము దేవప్రతా! రాజ్య రక్షణము నే
యుము ఆర్తుల నుద్ధరించుము, శత్రురాజులు మదోద్ధతులై
దేశము నాక్రమించినపు క్షత్రియుడు కరుణమునాసికొని
నిద్రించుట యుచితమా? క్షత్రియులు తమధర్మములను విడి
చిననాడు ఈసుప్రభారతవర్షము రసాతలమునకుఁబోవును

ఉ॥ దేశమే పూజ్యదైవతము దేశమే స్వర్గము మోక్షము భుజి
దేశమే ప్రాణమార్గమును ద్వేయముగేను నామధర్మముల్
దేశమే క్షత్రియుండు జగత్తి జనియించు స్యదేశరక్షణో
దేశమునన్, దదుర్ధరా దీక్షనె యర్పణసేయు ప్రాణముల్॥

కా॥ మహా సామాన్యవిశేషభేదమున ధర్మముల్ ద్విధాభూతులు
మహితప్రజ్ఞ బుధుల్ జూచుభవసంకర్తి జగన్మంగళో
న్యహాకాక్షి విభజించి, రార్ద్రజ సంతానమ్ము నాత్మీయదే
శహి ప్రాణము క్షత్రజాతికి విశేషంబైన ధర్మబగు॥

దేవవ్రతా యాలసింక దేశరక్షణమున సప్రమత్తుడవు
గమ్ము

భీష్మ.. మహాశీ! తను మూఞ్చు శిరసావహించెనను. ననుసాక
రము

వ్యాస.... తాపసశీః ప్రభావమున నీవిఘ్నములన్నియు నొలగి
పోవును పొమ్ము భీష్మా!

(మూఢపుడును భీష్ముడును కొంచెము ముందుకుఁబోవుదురు)

మూఢ—(నిలబడి) ఇదియేమి దేవవ్రతా! ఇదియేమి దేవవ్రతా!
ఇదియేమి? అకసమెల్లెడ కాలుచుబ్బులు గ్రమ్ముటచే దిశ
లంధకార బాధురములయ్యెను. మెరయుచున్నవి.
పచండవౌతము విచుచున్నది. ఉరుము లురుముచున్నవి.

భీష్మ—(రూరమునఁజూచి) ఇదియేమి! ఏమియుగమువల్లల లేదు—
మహాశీ!

వ్యాస.. భయములేదు దేవవ్రతా! బ్రాహ్మణునిపని బ్రాహ్మణుడు
చేయును మబ్బులెగిరిపోవును ప్రచండవౌతము శాంతించు
ను అంధకారము పటాపంచలగును. (మెరల వెల్తురు వ
చ్చుచు)

భీష్మ.. (మూరమునఁజూచి) ఒక అనుల్లంఘనీయమగు పర్వతమ
హస్తి నాపురమార్గము నవరోధించుచున్నది.

వ్యాస... వ్యాసునియందు లేపోమహిమయున్నచో నీకొండయిప్పు

పిండియగును (పర్యవేక్షకులు బ్రహ్మగారు) పొమ్ము దేవవ్రతా!
ఏమియుభయములేదు [మాధవభీష్ములు నిష్క్రమింతురు]
(శారీశంకరులప) నేతము)

శంక—పార్వతీ! తనశక్తి మానితివా? (ముందుకు వోయి)
నత్సాచ్యనా!

వ్యాస—ఎవరు మీరు?

శంక. శంకరుడను. నీశక్తికి మెచ్చితిని నీపుతలచివరముకోరుము.

వ్యాస—నేను నాతపోబలముచే మానవజాతికి హితమునరింతు
నుగాక. ఈ పరమముగ్రహంపుడు.

శంక...తథాస్తు నీకీర్తి శాశ్వతముగ విరాజిల్లుగాక (అదక్షా
నిష్క్రమింతురు)

వృత్తశ్లోకము

కాశీ గాజుపాదాననము—సాయంకాలము

(అంబిక, అంబాలిక పాడుదురు.)

గీతము

ధనశ్రమేఘావళులవే నం - ధ్యానభాంచితములు చెలి
భువ. శోభాజయపతాకం - సోల్కి భాసితమిది బలి
మనము పోవుద మెగిరి యచ్చర - మగునలుండు పురమ్మునన్
ఘనవర్మన సాచి తెక్కలు - గాలివెంట రయమ్మునన్
గనుమ మానుషలోక మెట్టిదా - కనుమ చుహియెట్టియెకో
మరుజీవిత మింక జ్ఞంతా . మాత్రమే నీరసమెకో
ఫలములే దిటు లెపుడు చింతా . భరమునం గుండుట నకీ
అలరి భోగమిలొందుటే హిత - మనధా బ్రహ్మకేటికి

అంబి...మంచీక్రింద

అంబా...చాల చక్కనిక్రింద

అంబి—మనమంతటమనకు కీర్తనప్రవాసమేపాటి—

అంబా—మనమే యానందించుచుంటిమి

అంబి—ఇట్టికీర్తనలు చాల అరుదు. (రాగముతో)

ధవళ మేఘావళులవే

అంబా... (ఆరాగముతోనే) సగర్వాప్రభాచితములు చెలీ

అంబి—కవితాభావములు నాకు బాగుగఁ దోచుచుండును.

అంబా... ప్రాస యెప్పుడును నాజిహ్వగ్రమున నుండును ఇక్కడ
చూపుము—చెలీ బలీ అనుప్రాసను భావము పోకుండ కూర్చుట యెంతకష్టము!

అంబి....మన మక్కసెల్లెండ్ర) మిద్దతిము మందిజతగా గూడితిమి.

అంబా—రెండురత్నములు

అంబి—మన పెద్దక్క మఱియొకమాదిరిది పాటచుపాడలేదు—

అంబా... కవిత్యమును అల్లలేదు.

అంబి... ఎప్పుడును విచారించుచుండును

అంబా—ఇంతవఱకు పెండ్లికాలేదుకాదు. ఎందుకని.

అంబి—సరే, పెద్దక్క ఇంతవఱకు పెండ్లియే చేసికొనలేదు?

అంబా—నేనును సరిగా నిదియే ఆలోచించుచుంటిని.

అంబి... సోదరీ! నీవు పెండ్లిచేసికొనెదవా?

అంబా—ఎందుకు చేసికొనను?

అంబి—నీమగఁ డెట్టివాడో ఎఱుగుదువా?

అంబా—నీవే చెప్పుము, ఎట్టివాడో?

అంబి—ఎఱుగుదువా నామగఁ డెట్టివాడో? — ఉండును. కొంచెము కన్నులుమూసికొని వరునిధ్యానం చేదను.

(కూర్చుండి కన్నులుమూసికొనుచు)

అంబా—నేను అట్లేధ్యానించెదను. (కన్నులుమూసికొనికూర్చుంటును)

అంబి.... నేను నీమగనిని చూచుచుంటిని.

అంబా—చూచుచుంటివా? సరే. ఎట్టివాడూ?

అంబి—బుల్లముక్కు—

అంభా...బోసినోరు

అంబి—సొట్టమ కుక్క

అంబా....చప్పిడిదవడలు

అంబ .. తెగినచెవులు

అంబా...తలకు తెవులు

అంబి...వట్టిమడ్డి

అంబా...వట్టియెడ్డి

అంబి...చదువు రానిమొద్దు

అంబా....రెండుకాళ్ళయెద్దు

అంబి...ఏమిరానిశుంర

అంబా—పనికి రానిపెంట.

అంబి...కాగుబోతు

అంబ...పాటుబోతు.

అంబి.. బడాలు కోరు

అంభా...దగాళోరు

అంబి .. పాచి తిన్న

అంభా . చీరకట్టు

అంబి. ఎవరిదొడ్డము సవతులమైతే

అంభా...బలే బలే ఏమి!

అంబి ఎప్పుడును స్లోలకుకొందుము

అంబా ...మరికలియునుదుము.

అంబి...భగవంతుడట్లచేయుగాక.మనమిద్దఱము సవతులమేయగుదుముగాక.

అంబా...ఇంక బ్రతికియున్నంతకాలమునొక్కచోటనేయుండెదము.

అంబి...(ప్రేమతో) అంబాలికా?

అంబా—అంబికా [కాగిలించుకొనిఒకరిమీకరుముద్దపెట్టుకొందులు]

అంబి...పెద్దక్క అదుగో పెద్దక్క.

అంభా...నునంద కూడవెంటనున్నది.

అంబి....దా సుకొనుము (ఇద్దఱుచెట్టువాటుకుపోయెదరు అంబ ముఱ
మె చెలిక తైయగుచునందయుమాటలాడుచు ప్రవేశింతురు)
సునంద...ఇందుకనియే రాణికి 'రాజుకును' తగాదాగాడన్నది. రా
జుచెప్పుచున్నకొలది రాణి మండిపడుచున్నది రాణిచెప్పు
చున్నకొలది రాజు మండిపడుచున్నాడు.

అంబ నేను పెండ్లిచేసికొననిచో బాధయేమి?
సునంద...నీకు వెళ్ళికొనిచో నీయిద్దఱుచెల్లెంకరిపెళ్ళి యెట్లగును?
నీవును అన్నియు తెలిసినదానవే విసికూనవు గావు
(అంబ ఆలోచించును.)

సునంద—ఇద్దఱుచెల్లెండ్ర పెండ్లికిని ఆటంకముగలిగించి తల్లిదండ్రుల
విచారమునకు కారణమై లోకనింద పాలగుట మంచిదా?

అంబ...లోకనింద యెట్లు?

సునంద—ఈ రాజకన్యను ఒక గాజకుమారుడు పరిత్యజించినది లో
కులు వాకొనెదరు హస్తినాపురయువరాజును ఈకామినినా
ప్రేమపాశమున జక్కి వేటొకనిని పెండ్లియాడలేదని గ
ర్వపడుచు

అంబ....(విచారించి) నీవు చెప్పినది నిజము సునందా' పొమ్ము. అ
మ్మతో నేను పెండ్లిచేసికొందునని చెప్పుము.

సునంద—మంచిది. నీవు కాశీరాజకన్యక కే తగుదువు, నేను వెళ్ళి రా
ణిగారితో జెప్పెదను. (ఘోషానము)

అంబ—ఆ పెండ్లిచేసికొందును. ఎవరిని? దీనికి ఆలోచనయేమి?
ఈ విషయముదాని చచ్చెదను. లేక నీటిలోబడి చచ్చెదను. చ
చ్చుట కెట్లననేమి? పెండ్లిచేసికొందును. అందఱకంటె నే
ను.

నెక్కువయేవగించునాతని పెండ్లియాడెదను. (ఘోషానము.)

(అంబైకాంభాళికలు మెల్లగ బయటికివచ్చెదరు)

అంబి...ఎంటిమి.

అంబా...(పోవుచున్న అంబై పునకు వేలచూపుచు) ఇది

బి—అక్క వెళ్ళిపోయినది.

బా...మరల వెళ్ళకుతిరిగినది—అది ఇప్పుడు పోయినది.

బి ..నేను చెప్పలేను.

బా—నీవు చెప్పినది నిజము.

బి...అక్క పెండ్లిచేసికొనుచు.

బా—అవును

బి ...కాని యెందుకు చేసికొనునో తెలియలేదు.

బా....లేదు. (అంబిక గీతముబాడుచు పచారుచేయుచుండును.

అంబాలిక మధ్యమధ్య అంకుకొనుచు)

బి—(హఠాత్తుగ నాగి) సరే, అడవాంకు పెండ్లి యెండుకు చేసి కొందును?

బా... అందులో నీగడ్డాయిమీసాలుగల మగవాళ్ళు.

బి ..చువము పెండ్లిచేసికొనవద్దు ఏమి సోదరీ?

బా—మంచిది (ఇష్టము పాడుదురు)

గీతము

మలయ కూతురము నెక్కిపోవునము - మనమువియచ్చరపురముకొ
లలిపుష్పసుకరము గోలివి - లానమూనెనము కరముకొ
మృదులకేతకీకుచుచుశయ్య రచి-యింది పోవుదము నిదురకొ
జవలఁ జంద్రకిరణముల స్నానము - నల్లర మర్మిలిగడఁకొ
కవిత చామరమువీచును మనకున్ - గలలఁ బ్రేమమాపించుకొ
ఉవిద లచ్చరలు నెచ్చెలులొదు - దివిజవితతి ప్రేమించుకొ
చారుసాంధ్యమేఘసుకూటులు - శక్తిచాపమును హారంబుకొ
తారాకర్ణిక సెలఁగఁ దాల్చెదము - తమ మనగుంరపంబుకొ
శివితోనభమెక్కిదిగెద మీ - యననిపైకి హర్షముతోన్
గోవుద మంబుధి కేశ్యతోడని - పుగఁ జూడెరమనిలముతోన్

సప్తమదృశ్యము

(యుద్ధసన్నిధ్యలై హస్తినాపురరాజగు చిత్రాంగదుఁడును గంధర్వరాజగు చిత్రాంగదుఁడును కత్తులుదూసి ఓలఁబడుదురు.)
గంధ—బాలకా! తల్లిచనుపాలు పదలుకొని యుద్ధమున కేలవచ్చి
తివి? ఆయుధ మక్కడనుంచుము. నిన్ను జంపనులెమ్ము.
నిన్ను నారథశిఖరమునకు గొలుసుతో నంటగట్టి విజయనగర
వార్ధము నానగరమునకు గొంపోయెదను.

హస్తీ...నా సేనయంతయు నశించినది, అయినను పాణియును పద
నుక ఆయుధము క్రిందఁబెట్టను. మాతల్లిఆశీర్వాదముచే నే
నీయుద్ధములోఁ బావచు. ఆమె తనపాదరజమును నాశిరిము
ననుంచి 'కుమారా! నేను పతివ్రతనగుచోనిపు యుద్ధములో
విజయము పడసి రాగలవు' అని చెప్పెను. ఆయాశీర్వాద
వాక్య మింకను నాకర్ణపుటముల మ్రోగుచున్నది.

గంధ...అయితే ఇంక నే నేమిచేయుదును? యుద్ధము చేయుము
కత్తిపట్టుము. కాచికొనుము.

(ఇద్దఱు పోరాడుదురు. హస్తినాపురరాజు దెబ్బకొలి క్రిందఁ
బడును.)

గంధ...విజయము లభించినది. ఇంక విజయగర్వముతో హస్తినాపు
రమునఁ బ్రవేశించెదను. సేనాపతీ! [[ప్రస్థానము]

[మాధవ భీష్ములు ప్రవేశించెదరు.]

మాధ...మనచిత్రాంగదుఁ డిచ్చటనే యున్నవాడు. పతాన! నే న
నుకొనినంత అయినది. అదుగో చూడుము. చిత్రాంగదుఁడు
నేలపైఁగూలినాడు.

భీష్మ...(ఆతురతతో) పాణి మున్నదా లేదా?

మాధ....(చూచి) చనిపోయినాడు. మంటికుప్పవలె కదలకపడియు
న్నవాడు. శరీరము మంచువలె చల్లగాచున్నది శాస్త్రసహజ
లేదు. కుమారా! చిత్రాంగదా!

భీష్మ...(గద్గదస్వరముతో) బాబూ! ఇది. దుఃఖించు సమయముగాదు,

(గంధర్వరాజు ప్రవేశించును.)

భీష్మ....నీవేనా గంధర్వరాజును వీరచిత్రాంగదుడవు.

గంధ...అవును. నీ వెవడవు?

భీష్మ....నేను భీష్ముడను.

గంధ...పేరువిన్నాను.

భీష్మ—గంధర్వరాజు! నీ వీబాలకునిహత్య యెలచేసితివి.

గంధ—హత్య చేయలేదు ఇతనిని యుద్ధమునఁ జంపితి'.

భీష్మ...యుద్ధమా? దీని యుద్ధమందురా? చంపితి కా
అంటిమట నీకుబాగునున్నదా? మరుష్యులకంటె మీగం
ధర్వులుత్తములు. ఈదుర్బలుల ద్రోహముచేయుట. బలా
త్కామున స్వాతంత్ర్యముపహరించుట. ఈశాంతిభంగము
చేయుట, ఈనర్పము చూపించుట గంధర్వరాజున కుచిత
మా? నీ వీయుద్ధమేల తలపెట్టితివో చెప్పుము

గంధ దిగ్విజయమునకై వెడలితిని ఇదియే ఈయుద్ధమునకు గా
రణము.

భీష్మ ఇది యుద్ధముగాదా. బందిపోటుతనము.

గంధ—గంధర్వులు నీచమరుష్యజాతితో మాటాడదు.

భీష్మ...పోనిమ్ము. హత్యచేసెదరా? ఇంక నీవు నీరాజ్యమునకుఁ బొ
మ్ము గంధర్వరాజు!

గంధ ఓరీమనుష్యుడా! అంతకుముందు హస్తినాపురసింహాసన మధి
ష్ఠిం చెనను. శంతననిరాణిలనంతయావనయని వింటిని. అసం
గతి యేమో చూచెదను. ఒకవేళ—

భీష్మ....జాగ్రత్త. మహారాజునిగూర్చి మర్భాషలాపితివేనఁబ్రక్కండ
మున ఇంక నీనామరూపములుండవు. నిఘనములో నీతల తెగి
నేలపైఁ బొర్లాడును.

గంధ....ఓరీ! పాగరుపోతుకుఁజూడఁగోహస్తి నాపురమునకుదాఁచివిషప్రము

భీష్మ—హస్తి నాపురముసాచ్చుటకు నీకధికారములేదు.

గంధ...నన్నెవ్వఁ డెడ్డ పెట్టును?

భీష్మ....నేను....భీష్ముడు.

గంధ...తొలగిపోమ్ము హస్తినాపురికి దారిఁడవును.

భీష్మ....నామాటవిని కుశలముగ తిరిగి నీరాజ్యమునకుఁబోమ్ము. భీష్ముఁడు బ్రతికియుండగా శత్రుఁడు హస్తినాపురమున నుండు పెట్టలేడు.

గంధ—అయితే యుద్ధముచేయుము.

భీష్మ. . యుద్ధమెవరితో? (చేతులుమెలివెట్టి కత్తిలాగిపారివేయును.) పోమ్ము. నీరాజ్యమునకుఁబోమ్ము. నామాటవిరుము. దర్బలులజోలి కెప్పుడును పోవలదు. గర్వపడవలదు, నీ వింత గొప్పవాడవైనను ప్రపంచమున నీకంటెను గొప్పవారు గలరు. లేకున్నను నీస్వేచ్ఛాచారమును నీయన్యాయమును జిక్కిత్రుఁపింపఁజాలదు నీవును ఈబ్రహ్మాండనియమమునకు ంధుఁడవే. (గంధర్వరాజు కృష్ణానము)

భీష్మ వ్యాసమహర్షీ! నీవుచెప్పినది నిజము. క్షత్రియునిధర్మము యుద్ధముగాని శాస్త్రచర్చగాదు, నేను మూఁడుదు. అభిమానమునఁబడి క్షత్రియధర్మమువిడిచినేనే యీసర్వనాశనమును నేరీతిని. స్వర్గీయదేవతలూ! క్షమింపుఁడు.

మాధ.. చిత్రాంగదా! చిత్రాంగదా! రక్తపిక్తముఖముతోనీదుమ్ముల బడియుంటివి వత్సా! పాణాధికా!

భీష్మ....వత్సా!

గీ. బాలుడవెయ్యూ ధర్మసంశీలుడవయి

క్షత్రియోచితకార్యమ్ము నలిపివీపు

సహజకర్తవ్యపగుడైన క్షత్రియునకు

బిదుకుటయు జచ్చుటయు దేశరక్షకౌటకా॥

ఇదియే క్షత్రియవీరనికర్తవ్యము. ధర్మము. ఇదియే నీకు శోభావహము. నేను అంతఃపరముననున్విత్యనే పొందెనను ఇట్లే ద్విధుడను బహిరంగముననీలాకాశముక్రింద సమర

క్షేత్రమున నాయంతిమశయ్య ఇట్లే పటిచియుండుగాక. ఎ
దుట మరణరక్తసాగరము పొంగుచు గర్జించుచుండునుగాక.
నలుదెసలను సమరకోలాహలము వ్యాపించియుండునుగాక.
(తేరవాలును.)

శుద్ధపత్రిక.

పుట	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
6	27	పడిపడు	పడు
8	18	నర్నదా	నర్నదా
10	26	నదేచ్చేంటో	నచ్చేదేంటో
13	8	చున్నాడు	చున్నాడు
18	15	హృదము	హృదయము
29	20	చుటిరా	చుంటిరా
30	13	లేకున్న	కాకున్న
50	15	వెదుకు	వెందుకు
52	17	వకున్నట్టే	కున్నట్టే
66	4	ప్రభాచిత	ప్రభాచిత

భీష్మ.

తృతీయాంకము.

పృథమదృశ్యము

గంగాతీరమున కాశీరాజ ఉద్యానము — నాయంకాలము.

(ఖడ్గహస్తంధై భీష్ముడు నిలబడియుండును.)

భీష్మ.... గీ! అదియె యీ పూవు పొదరిండు లదియె మధుర

కలరవాన్విత పూతగంగానవంతి

అదియె యీ శాంతసంధ్య మందాసలమ్ము

నటుల దావులఁజుమ్ముచు నరుగుదెంచు!

సరిగా ఇదియే చోటు. ఈ సంధ్యాసమయముననే విరాటరాజు

క్రిందనే—నాటిదిశమది. మధ్య నిరవదినంపత్సరములయం

తర మున్నది. గంగాతీరమున, ఈ చెట్టుక్రింద కూర్చుండి కొం

చెము విశ్రమించెదను. (పృథ్వీరాజు.)

మాధ—(ప్రవేశించి) దేవన్రతుఁ డిచ్చటకువచ్చిన నాటమంశియు

నింతచింతాక్రాంతుఁడగుటకుఁగతంబేమి? నాతోడను సరిగా

మాటాడుటలేదు. ఏమో ఎవ్వతెలుంగుదుకు? అదుగో శాస్త్రు

కొమ్మకు కరవాలముతగిలించి నేలపైబడుకొని తెప్పయ్యా

క యావైపునకు చూచుచున్నాడు. ఉహూ! ఆతఁనిచట

నొంటరిగ నుండనీయరు. (పృథ్వీరాజు)

(అంబిక అంబాలిక ప్రవేశింతురు)

అంబి... ఎంతమాచినను తుదకు వీరు మనకు పెండ్లిసేయక వదలు

నట్లులేదు.

అంబా... మనకు పెండ్లిసేయనిచో వీరికి నిశ్చిష్టునట్లు లేదు.

అంబి.... మనకుమాత్రం విందు బాధయేమున్నది? ఏమి సోదరీ?

అంబా—అవును. మనకు పెండ్లియీదుకూడ వచ్చినది.

అంబి...అవును అదియు నిజమే.

అంబా దీనినే స్వయంవరమందురు

అంబి—స్వయముగ వరుని వరించుటచే స్వయంవరమందురు.

అంబా .అన్నయ్యా!

అంబి ఏమి'ఏమి'

అంబా—రాజులంపలు వచ్చిరా!

అంబి—అప్పుడే వచ్చిరి. రాత్రి ఎప్పుడుగడచునాయని మాచుచు
న్నాగు

అంబా—వారికి రాత్రి నిద్రయే పట్టనట్లున్నది

అంబి—కోరుతెలిచుకొని తూర్పుగా మాచుచున్నారు.

అంబా .నుంచిది. పెద్దక్కకుఁగూడ అప్పుడే స్వయంవరమగును
గాదు?

అంబి—ఎందుకుఁగాదు?

అంబా...కాని ఆమెయూను చాల ముదిరినది

అంబి అయితే మావులకు ముదిరినట్లుండును

అంబా పైగా నువ్వంటే చిన్నదిగాఁ గనుపట్టును.

అంబి కాయబడి నగుటచే నట్లుండును.

అంబా—కాని నాయనగాఁగ ఎట్లా వానివస్తుయదాదిపెండ్లిచేసెదరు.

అంబి—చేయనిచ్చునీకేమి? నీ పేరాజులలో నెవ్వరినేని చూచితివా?

అంబా—చూడకేమి?

అంబి ఎవ్వరేని నీకు వచ్చిరా?

అంబా—నచ్చకేమి?

అంబి—ఎవ్వరు?

అంబా ...విందువా? (చెవిలో చెప్పుచు)

అంబి—పో సిగ్గుమాలినదానా!

అంబా—పో కలహముఖ! (ఇద్దఱు బిగ్గిలుగా నవ్విదురు)

అంబి...అదగో పెద్దక్క. పెద్దక్క ఆడుగో

అంబా.... పెద్దక్కయ్యా?

అంబి...ఇంక మనలఁ జూడలేదు.

అంబా...తనలో తానేనియో వాగుకొనుచున్నది.

అంబి...ఊరకో,

అంబా...అబ్బా! (ఇద్దఱును దాగియుందురు.)

(అంబ విచారముతో బ్రేవేశించుచు.)

అంబ...చిత్రిచిత్రిములగు కుతాకిలచే కత్తనమెల్ల అలంకరింపఁబడినది. సింహద్వారమువద్ద సన్నాయి ఆనందగీతములు వర్షించుచున్నది. మాంగలికవాద్యధ్వజులు సందుసందులచుమాటు మ్రోగుచున్నది. కాని యీవీతపతాక నారక్తముచే రంజితమయినట్లు లున్నది. మఱియు నాద్వారమువద్ద మ్రోగు సన్నాయివాద్యము నాబలిదానవాద్యముగ నున్నది. గుండెకొట్టుకొనుచున్నది. కుడికన్నెదరుచున్నది. ఈకుంజవనములో నెవ్వరు? (నవ్వి) అంబిక. అంబాలిక ఇద్దఱును రెండుశావురములువలె నిర్భయముగ నాడుకొనుచున్నారు. (కృష్ణానము)

అంబి—వింటివా?

అంబా...ఏమి?

అంబి...అక్క మనలను శావురములఁ జేసినది.

అంబా...మంచికనిచేసినది (అంబిక, అంబాలిక కలసిపాడుదురు.

గీతము

హృదియమువిశ్వక్రిమశూన్యమేన్ - వృథాయూజన్మమువృథజీవనము
 యెగొనూడుమీ యెల్లదెసల వ్యాపించె బ్రేమమే హితసాధనము
 కనులదరువుల, లతలఁబుష్పముల, బ్రకృతియొక్క ఛేదనలుచున్నది
 కనుమనె బహువర్ణముల బహువిధ - గంధములఁబ్రసరింపుచున్నది
 తొక్క-పెట్టెటలు కంక్కమించుటలు - చిక్కులుపడుట చింతలుట

వారిపని

హృదయగన్నలుమూసి వంశికా - మధురగీతములువిచుట వీరిపని
 హృదయాలింపనితడవాదములు - కలుమరుకీయుచుచుట వారిపని

మనసునిచ్చుటలు, కవులించుటలు - మందహాసములునేత వీరిపని
 అంకితప్రకారములొనర్చుటకు - నన్నపానములుగొనుట వారిపని
 చీకచింతలెడఁజూసికనులుమూసి - సోకుగమధువుగొల్పిటలు వీరిపని
 ఎడవానలను ముగియమోడుల - మోడుటమాడుటబాధపడుటయది
 పండువెన్నెలలమలయవాతముల - బద్ధవయెక్కివిహరించుటయి
 య్యది.

అంబి.. అరే ఎవ్వరీయన?

అంబా...ఆ ఎవ్వరీయన?

అంబి ఈయన యెక్కడనోవచ్చి అంతయు పాడుచేసినాడు.

అంబా....భీ!

అంబి..ఈమాటు పాటిపోవలదు.

అంబా.. ఊహూ ఈమాటుఆపద నెడర్కొండము.

అంబి.. ఊరకో.

అంబా....ఊరకో.

(ఊరముతో భీష్ముడు ప్రవేశించును.)

అంబి...ఏనైపునకును చూడటలేదు

అంబా...నదియో ఆలోచించుచున్నాడు.

అంబి.. ప్రేమపాశమున చిక్కుకొనిపట్టున్నాడు.

అంబా—అసగురుమా?

అంబి....(ముందుకుబోయి) చెప్పెద (దగ్గి) ఆరాధా!

(అంబాలింకూడ ముందుకుఁ బోయి వస్తువు భీష్ముఁ దులికి
 పడినిలచిపోవును.)

అంబా—మీరెవ్వరు?

అంబి—మీవరమేమి?

అంబా—మీజాతి?

అంబి—దేశతలా?

అంబా...నాసవులా?

అంబి—గంధర్వులా?

అంబా...కన్నదులా?

అంబి—యక్షులా?

అంబా—రాక్షసులా?

అంబి—లేక—

భీష్మ—(భయపడుచు) నేను— నేను

అంబి—ఓహో! మీరా? మొదటనే తెలిసినది.

అంబా...మీరు చెప్పనక్కఱలేదు. తెలిసినది. మీరేల యిక్కడ
నుంటిరి?

అంబి—ఈనమయమున?

అంబా—ఏమి మీయుద్దేశ్యము

భీష్మ—చిత్తము. నేను—

అంబి—చాలు. మీకల్పితవాక్యము లిచ్చటపనికిరావు.

అంబా—మాకివి నచ్చవు.

అంబి—ముందు మాకీసంగతి చెప్పుడు. మీరేపనిమీద వచ్చితిరి?

అంబా—దారితప్పివచ్చితిరా?

అంబి—ప్రశ్నయిదియే.

అంబా—తేలికప్రశ్న.

భీష్మ...నాకిక్కడ—

అంబి, అంబా—ముందు నాకనుమాట కర్థము సెప్పుడు.

అంబి...(కోధమునటించి) అంబాలికా!

అంబా—(అట్లే) అంబికా!

భీష్మ—నేను— నేను ఎఱుంగను ఈ—

అంబి....ఇది కావచ్చును. ఎఱుంగకయేబోవచ్చును.

భీష్మ...నేననుకొన్నది ఈ—

అంబా...అనుకొనియే యుందురు.

అంబి....సరే, మంచిది. మీరెఱుంగకపోయినపుడు—

అంబా....మీరనుకొనినప్పుడు—

అంబి...అప్పు డింక చెప్పునదియే లేదు

అంబా...కర్తవ్యమే ముగిసినది.

అంబి—ఇప్పుడు ప్రశ్నయేమన, మీరు—

అంబ...అనల ఎవ్వరు?— ఇదియే ప్రశ్న.

భీష్మ—నేనుహస్తినా—

అంబి—మీరు హస్తీ (ఏనుగు) అని ఎవరన్నారు?

అంబా...మీరు హస్తీయుకారు, అశ్వమునుగారు. మాప్రశ్నలుడి.
కాదు.

అంబి...మీరెవ్వరనిప్రశ్న?

అంబా...చులకనిప్రశ్న.

భీష్మ...నేను—

అంబి...అలోచించి జవాబీయి

అంబా....కుప్తముగ.

భీష్మ...నేను భీష్ముడను.

ఇద్దఱు.... అహ్మయ్యో!— (వెనుకకుపోవుదురు.)

అంబి.. మీరు—మీరు—

అంబా—భీష్ములు— వింశమాట.

భీష్మ—ఇందులో వింశయేమున్నది?

అంబి....వింశలేనా?

అంబా...ఓయిబాబో!

భీష్మ...ఇంక మీరెవ్వరో చెప్పుడు.

అంబి...మేమా?...మేమెవ్వరమా?—ఇదుగో (బిగ్గరగానవ్వును)

అంబా—మేమా—ఇదుగో (బిగ్గరగానవ్వును.)

అంబి...మేము మేమే.

అంబా—అంతే.

భీష్మ—మీరు కాశీరాజపుత్రికలా?

అంబి...తెలసి కొన్నారే?

అంబా—బాగుగా తెలసికొన్నారు.

అంబి...భీష్మమహాశయా! మీ రెట్లు తెలసికొంటిరి—

అంబా... మేము కాశీరాజకన్యలమని ?

అంబి చూడగనే తెలియుచున్నదా?

అంబా... మామొగాల వ్రాసియున్నదా?

అంబి—మీరు తెలసికొనినప్పు డింక మేమొప్పుకొనుటయే మంచిది.

అంబా... విజయము.

అంబి—అవును. మేము—

అంబా.... కాశీరాజకన్యలము. ఈమె పెద్దది—

అంబి—ఈమె చిన్నది

అంబా—వయస్సుకాదు పెద్దది జ్ఞానము పెద్దది.

భీష్మ... మీ రామెకు చెల్లెండ్రా?

అంబి—ఆమెకు 'ఎవరికి'

అంబా... ఈ ఆమెకు, లోని ఆమె యెవరు?

భీష్మ... అనగా—

అంబి ... అనగా,, అవసరములేదు, ఆమె, ఎవరు?

అంబా... ఇంకను తెలియలేదా?

అంబి—ఆ తెలసివది

అంబా.... ఆర్యా! మీ రింక చెప్పనక్కరలేదు.

అంబి—మీ రవుడు— (సంకేతము)

అంబా—ఇది చాలమంచిజోడు.

అంబి.. చాలబాగుగనుండును.

అంబా—కాని మీముఖము—

అంబి—చూచెదము. (చూచి)

అంబా... అదే—

అంబి—మీరెక్కడకో మమ్ము సంశయములతో వాడవేసితిరా?

భీష్మ—మీ

అంబి... మీరు భీష్ములు.

అంబా... ఈపేరే చెప్పితిరికాదు?

భీష్మ.. అవునుదేవు!

అంబీ—అదియే.

అంబా—అయితే మమ్ము సంకయములో పడ వేసితిరి.

భీష్మ—ఏమి?

అంబీ....మీముఖము భీష్మనిదిగా లేదు.

అంబా. .బొత్తుగా లేదు.

భీష్మ....మీరెప్పుడేని ఆయనను (భీష్మని) చూచితిరా?

అంబీ ... లేదు. కాని మీముఖముచూచిన మీపేరు చంద్రకాంతుడని తోచుచున్నది.

అంబా.... లేక యిట్టిదే మఱియొకటి యైయుండవచ్చును.

భీష్మ....ఏమి?

అంబీ...ఆ సంగతి తెలియదు. కాని—

అంబా...అటుల తోచుచున్నది,

అంబీ. ..మీముఖము కొంచెము గంభీరమే—

అంబా....కాని భీష్మము (భయంకరము) కాదు

అంబీ...అటువంటిముఖము నెన్నటికిని పెండ్లియాడను.

అంబా—పేరుకూడ కొంచెము నీరసముగనున్నది.

అంబీ...అయితే భీష్మమహాశయా! మేము పోయెదము.

అంబా....మాకు పెండ్లికదా మాకు చాలపని యున్నది. (వెళ్ళబోదును.)

అంబీ—(వెనుకకు తిరిగి) మహాశయా! మీరేమియు ననుకొనవలదు.

అంబా—[వెనుకకు తిరిగి] మాకు నచ్చలేదు. ఏమి చేసెదము.

అంబీ...కాని నూఅక్కతో—

అంబా....అగుచో బాగుగనుండును. జోడుకలసిపోవును. (నవ్వుచుపోదును.)

భీష్మ.. బాలికలిద్దఱును సుందరులును ఆనందమయులును. రెండునడుల యేకాంతసంగమము ఏనియువని లేదు. నవ్వుట, పాడుట, హృదయస్థలమున కేవలము నిర్మలమగునీలిమ విహరించును అనివారితే మను, సంగీతముఖరమును నిర్మలమునగు దానినలిపియు పొంగిపోలియొడ్డుకకు. గొట్టుకొనును ఈచక్కనిసం

పెగదిలుమొగ్గులు రెండును తమసారభములనే మగ్గుము
లైయుండును. ఇంక నేమియు పనిలేదు ఉమాప్రకాశమున
పిల్లతెమ్మెరలయూపులచే నిత్యము నొండొరు లొకరిశరీర
ముపై నొకరు పడుచుందురు. ఒకటిశాంతమగు గిరిని రిర
ముయొక్కమధురధన్వనియు ఒకటి దానిప్రతిధ్వనియు — ఆ
చప్పుడేమి?

[సాయుధులగుభటులతో శాల్వడు ప్రవేశించును.]

శాల్వ...సమాచారము నిజమే. ఇతడే భీష్ముడు. భటులారా! ఈ
యనచు బంధింపుడు.

భీష్మ—(ఆశ్చర్యముతో) ఎవ్వరు? సాధరాజా!

శాల్వ...ముందుకు పొండు. బొమ్మలవలె నిలబడదలై? బంధిం
పుడు. ఈతనియొద్ద నిప్పును ఆయుధములు లేవు. చూచు
టలేదా?

భీష్మ—ఎందుకు సాధరాజా!

శాల్వ...ఇది హస్తినాపురిప్రాసాదముగాదు ఇది బహిరంగస్థలము.
ఇచ్చట నీబలమేమాత్రమో పరీక్షింపబడును.

భీష్మ...ఓహో! తెలసినది. మంచిది. (కత్తి తీయఁజూపును.) ఇదియేమి
కత్తి యచ్చటనే విడిచివచ్చితిని.

శాల్వ...పట్టుడు. కట్టుడు. (భటులు భీష్మునిపై కలియఁబడుదురు.
భీష్ముడు చేతులతో యుద్ధముచేసి ఇద్దఱుముగ్గురుభటులను
బడఁగొట్టి తాను వడును.)

శాల్వ—కట్టుడు [భటులు కట్టుదురు] ఇంకను చూచుటయెందుకు?
చంపుడు. భీష్మా! ముందు హస్తినాపురములోని అవమానము
వకు బదులు పుచ్చుకొనుము. (తన్నును.)

భీష్మ—నాఖడ్గము! నాఖడ్గము!

శాల్వ....ఇదుగో ఇచ్చుచున్నాను. (మరల తన్నును.)

(ఖడ్గము తీసికొని మాధవుడు ప్రవేశించును.)

మాధ...ఇదియేమి! దేవప్రతుడునేలపైబడియున్న వాడు—చుటు

సైనికులు — ప్రక్క సౌభరాజు నిలబడియున్నాడు. ఏమి సమాచరము!

శాల్య.. బ్రాహ్మణ! దూరముగనుండుము.

భీష్మ ... కత్తి బాబూ! నాకత్తి కొంచెమిండు.

శాల్య.. చంపుడు. త్వరగా చంపుడు. (భటులు బల్లెముతో భీష్ముని పొడవజోదురు.)

మాధ.... నిరాయుధుడగు నుకవీరుని హత్య చేయుటకుముందు బ్రహ్మహత్య చేయుడు (భీష్ముని కౌగిలించుకొనును.)

(సైనికులతో దాశరాజు ప్రవేశించును)

దాశ—ఎవడామొగాడు! (బరిసదూసి శాలువునిభటుల కెదురుగ నిలబడును)

శాల్య చంపుడు చంపుడు తక్షణము.

దాశ—నేను నిలబడివుండగానే (భీష్మునితో) నీకేంభయంలేదబ్బాయి! (తనసైనికులతో) అరే కరి!లెత్తండిరా!

శాల్య.... నీవెవడవు?

దాశ... నేను ధీవరరాజును.

శాల్య... బెస్తలనాయకుడవా?

దాశ.... అయితేయేమి? బెస్తలనాయకుడికికూడా తెలుసును కత్తితో నోళ్ళమీదికి కత్తైక్కూడవని.

మాధ... సైబాను ధీవరరాజు!

శాల్య .. తొలగిపోడు.

దాశ.. ఊహూ. అమాటాట్టిది. పానం ఇస్తాగాని బతికుండగా ఈమీద దెబ్బచడనీను. (తనసైనికులతో) ఒరే కరి!లోళ్ళిల్లారా! మీరంతా ఒకబంటిగా నిలముడండి. కాస్తపూడ్చా ఈన యేమాత్రం మొగాడో. (కత్తిత్తిప్పును.)

(ఈసమయమున మాధవుడు భీష్మునికట్లులెంపును. భీష్ముడు కత్తిదీసికొని నిలబడును)

భీష్మ... ఇంక నెవ్వరు నక్క అలేదు రమ్మ సౌభరాజా!

(శాల్వడు భటులతో పారిపోవును.)

దాశ... అసపుడకదుకట్టడా! (తనపైఁకులతో శాల్వునెదుర్కొనుచు)

భీష్మ... యుద్ధము చేయుము తుత్రీయకులాంగారమా!

శాల్వు.... (భీష్మునికాళ్ళకడ కత్తినుంది చేతులుజోడించి మోకరింపడి) దేవవృతా! శ్రమింపుము.

దాశ.... (ఒకతన్నుతన్ని శాల్వుని క్రిందబడఁగొట్టి రొమ్ముపై నెక్కి కూర్చుండును.) ఇదుగో ఛమిస్తున్నాను. బరిసెట్టి ముడవనా? (బరిసెట్టును.)

(శాల్వుడు దీనదృష్టితో భీష్మునివంకజూచును.)

భీష్మ... విడిచిపెట్టుము (శాల్వునితో) నీకత్తితీసికొనుము మహారాజా! (కత్తి ఇచ్చివేయును)

దాశ... చుంచిది. అబ్బాయిసెప్పుతుండాడుగ చుక వొదిలేస్తుండాను. కాని ఈబెస్తలోళ్ళనాయకుణ్ణి మరసిపోమోకురాజా!

(శాల్వుడు నెళ్ళ బోవును.)

భీష్మ... నిలువుము సాధరాజా! (శాల్వుడు నిలబడును) వి యము. నిరాయధుడగు బంధితుని చంపుట తుత్రీయునిధర్మముగాదు జ్ఞాపకముంచుకొనుము. కాలి గోఁదన్నినవాడుచు కాళ్ళపైబడి తమాషణకోసినచో ఆతన్నకు బదులుతీర్చుకొనవలసినవని లేదు. పొమ్ము.

(శాల్వుడు తనపైఁకులతో నిష్క్రమించును.)

మాధ— అసలు సమాచారమేమి! దేవవృతా?

భీష్మ... ఈతఁడు చు తుత్రీయుడే!

దాశ... వొదిలేసావు అబ్బాయి!

భీష్మ... ధీవరరాజా! నీవు చాలసాహసిని.

దాశ... మైదానంలో పడ్డానంటే ఇంకేరికీ ఎరిసేదిలేదు. ఇంటో మా ఆడుదా. కొళ్ళ దానికెక్కుస్తాను.

భీష్మ— తుత్రీయలన నిట్టివారు. సరళురాముఁ డిట్లే— పోసిమ్ము. ఆసంగతియెందుకు? (కోసినము)

(మాధవుడును దాశరాజును వెంట వెంటఁజూపుదును.)

మాధ—నీ విచ్చటికేల వచ్చితివి?

దాశ—పెల్లినేరుకోడానికి.

మాధ—నీకు భార్య యున్నదిగదా?

దాశ...అది ఊరకే పోట్లాడుతుందని. (ప్రస్థానము)

***

ద్వితీయశ్చక్రము.

కాశీరాజు గృహము—ప్రభాతము

(కాశీరాజును రాజసూయమును ప్రసేసింపెనను.)

కాశీ—ఎంత ఆశ్చర్యము! రాత్రి నాయుద్యానవనములో—

రాజ...ఆశవములు శాల్వనిభటులవని రూఢియైవది.

కాశీ—కాని ఆహృతకళేబరములందు కత్తిగంటులు లేవా?

రాజకు—లేవు నాయన గారూ!

కాశీ—నిన్న సాయంత్రము తోటలో అంబికాంబాలికలకు భీష్ము నకును సమావేశమైందా?

రాజకు....అవును అయినది,

కాశీ...ఇదియే సందేహము — కానిభీష్ముఁ డంతపనిచేయువా?

ఆయనయు దేశ్య మేమో తెలియుటలేదు. ముందది పొమ్ము

పోయి స్వయంప్రసన్నాహము చేయుము.

(రాజకుమారుడు పోవును.)

కాశీ...ఔరా! పెండ్లికిముందుగ—

మాధ....(ప్రవేశించి) తమరేనా కాశీరాజు?

కాశీ...అవును ధరణిసురా! (నమస్కరించి) నేను మిమ్ము గుర్తింప లేదు.

మాధ—నేను పూర్వముక్తి శేషులగు శంతనుమహారాజుగారికి మి త్రిఁడను. ఇప్పుడు వారిపుత్రులకు హితచింతకుఁడను. హస్తినాపుర నాపుర యువరాజగు దేవప్రీతుఁడు—భీష్ముఁడు హస్తినాపుర

మహారాజగు విచిత్రవీర్యవకుఁగా తమకనిష్టపుత్రీకల నిర్దళ
ను గోరవలసినదని నన్ను తమయొద్దకుఁ బంపెను.
కాశీ...భూసురవరా! అదియెట్లు? ఇది స్వయంవరసభ.
మాధ—అయితే మహారాజుగారు మాప్రాప్తన మంగీకరింపరా?
కాశీ...లేదు.
మాధ—నేను నిదియే యనుకొంటిని—శుభము. (ప్రస్థానము)
కాశీ...ఇది యెక్కడిపదతి?
సునంద—(ప్ర)వేశించి) మహారాజుగారిని రాణిగారొకమాటు లోనికి
పిలుచుచున్నారు.
కాశీ....ఎందుకు?
సునంద—పెద్దమ్మాయిగారు చాల ఏడ్చుచున్నారు.
కాశీ—ఏప్పుచున్నదా—ఎందుకు?
సునంద...తెలియదు.
కాశీ—నేను వచ్చుచున్నాను. సీపువద. (సునంద పోవుచు) ఈసంగ
తులన్నియు రానున్నయనర్థముచు సూచించుచున్నవి. ఏమి
యు తెలియుటలేదు. (ప్రస్థానము)

తృతీయదృశ్యము

కాశీరాజు స్వయంవరమండపము—రక్షభాతము.
(క్షత్రి)య రాజులుచు మంత్రీసహితుఁడగుదాశరాజును కూర్చుండి
యుండురు. కాశీరాజకుమారుఁడును భటులును ప్రక్క నిలఁ
బడియుండురు.)
శాల్య—కాశీరాజెక్కడ?
రాజకు—వాగు కన్యలను దీసికొనివచ్చుచున్నాడు.
రాజు—(దాశరాజును జూపి) ఈయన యెవరు?
రాజకు—ఆ ఈయన యెవరు?— అయ్యా! మీరెవరు
దాశ....నేను ధీవర రాజును.

రాజకు—ఏమబ్బాయీ! నీవిక్కడ కందుకు వచ్చితివి?

దాశ—నేనును ఒకపిల్లకు అభ్యర్థిని.

రాజకు—అభ్యర్థివెట్లు?

దాశ...నేను పెళ్ళిచేసుకుంటా?

రాజకు—నీవా! నీకేజాతివాడవు?

దాశ—మేం ధీవరులం.

రాజకు—బెస్తవాడవా!

దాశ—ఊహూ! ధీవరులం.

రాజకు...సరే! నీవృత్తి చేసలుపట్టుటయేకాదు?

దాశ—సరే అట్లాగేఅనుకో. ఏం అయితే తప్పా? అల్లుళ్ళు పట్టడంకంటే సేపలుపట్టడం అనేకకెట్లు మంచిది.

రాజకు...అల్లుళ్ళు పట్టుటయెట్లు?

దాశ—లేకమోతే ఇదేంటిమటే? పాపంకొంతమంది పెద్దమనుసులబిడ్డలను పిలవడమున్నూ ఆళ్ళమెడలపై ఒకగాడినబరువువేసి కట్టడమున్నూ. దీనికంటే సేపలుపట్టుకోడంమంచిది. సేపల్ని తినన్నాతింటాము. అల్లుళ్ళు ఎవరూ తినరు.

రాజకు...ఇతడేమీ వాగుచున్నాడు.

శాల్య—ఇతనిని బయటకు గెంటుము రాజకుమారా!

దాశ...గెంటుతావా? గెంటూమరిస్తాదాము.

రాజకు...ఇది క్షత్రియులసభ. ఇచ్చటకు బెస్తలు వచ్చుట కధికారము లేదు

దాశ...నేను రాజును.

శాల్య...ధీవరుడు రాజెట్లు?

దాశ...నేను హత్తి నాపురం మారాజుమామను.

శాల్య...మామవెట్లు?

దాశ...శంతనుమారాజు మాఅమ్మాయిని మచ్చగందిని నన్నడిగి పెళ్ళి చేసుకొన్నాడు.

రాజకు—నిజమా?

దాశ....బాత్తుగా తెలియనివాడల్లే వున్నావే! మంత్రి! నూసావా?

ఎక్కడో బాత్తుగా తెలియనట్టుండాడు.

మంత్రి....సిత్తం.

దాశ....సిత్తంయూంటి? ఆ మా రాజా, అను. నేను రాజుని ఎప్పుడూ గ్యాపకం వుంచుకో.

రాజకు....క్షత్రియులు నీచజాతివారిపిల్లలు పెండ్లిచేసికొనవచ్చును.

కాని తమపిల్లలు నీచజాతివారి కీయరు.

దాశ...అయితే ఇది సాలా పెద్దపొరపాటే — ఏం మంత్రి

మంత్రి—మా మారాజుగారిపంశం ఇక్కడున్నా రిదికంటే ఏం తక్కువదికాదు—

రాజకు...ధీరకులకొకపంశమా' అదియొక్కద్రజాతి.

దాశ—చుంతిరీ! నూసావా? ఈభువన్ను అవమానం నేస్తూన్నాడు.

మంత్రి—సిత్తం. అ. నూస్తేనేవున్నావు.

దాశ—మళ్ళీ సిత్తం అంటావా? నూస్తూన్నా మారాజా అను.

రాజకు—లేచిపోను.

దాశ...ఎందుకు లెగాలి!

శాస్త్రి—నీ విచ్చట నేమి చేసెదవు!

రాజకు....సరిగా లేవనిచో మెడపట్టి గెంటించెదను.

దాశ.. ఏంటి మెడపట్టా?

రాజకు—అవును.

దాశ.. మెడా?

రాజకు... మెడ.

దాశ — మంత్రి!—

రాజకు—ఆసనముచండి దిగుము. లేనిచో—

దాశ—ఎందుకు దిగుతాను?— మంత్రి!

మంత్రి—(చెడలోచెప్పుచు) ఆసనంనం? లేండి.

దాశ...ఎందుకు! ఆసనమీదనుంచి ఎందుకులెగుస్తాను? ఆసనం

మింది—

మంత్రి...ఋషులెగంకి తర్వాత మాట్లాడుదాం. లేకమోతే—
దాశ...లేకమోతే యాం'

మంత్రి—లేకమోతే అవమానం అవుతుంది.

దాశ...నిజంగా అవమానం అవుతుందా?

మంత్రి—ఇరుగో అవమానం అగుంది.

దాశ...ఆఁ ఆఁ.

మంత్రి...లెగంకి లేకమోతే ఇంకేం లేదు.

దాశ.. ఆఁ. (లేచును.)

మంత్రి—ఇంక బయటికి పదండి.

దాశ...బాబో పదపద. (వెళ్ళుచు వెళ్ళుచు వెళ్ళకు దిరిగి) కాని

మంత్రి...కానీలేదు అర్థగాలేదు. పదండి (చేయిప్పట్టకొని తీసికొని పోవును.)

కాల్వ—వీని నిచ్చుటకు రానిచ్చిన దెవరు? అదుగో మహారాజు వచ్చుచున్నాడు.

(కాశీగజులు ఆయనకన్యలు ముగ్గురును ప్రవేశించెదరు.)

ద్వారపాలకుడు—మహారాజా బహుపరాకు.

కాశీ...మహారాజులా రా! మీరంతును దయచేయుటచే నారాజ్యమును, భవనమును, నాసభయు ధన్యములైనవి. రాజులంతును వచ్చిరా?

రాజకు... ఆఁ నాయనగారు!

కాశీ...నాప్రియశ్రేష్ఠపుత్రికవగు అంబా! నీమనోమకూటుడగు వరుని వినించుము. (అంబ తనసఖయగు సునందగోబోయి కాల్వనిమెడలో జయమాలవేయబోవును ఇంతలో మాధవునితో భీష్ముడు ప్రవేశించును.)

భీష్మ...ఆఁగుడు. (అందఱు నులికిపడి ఆయనవంక జూచుచును. రాజు ప్రత్యుత్తానము సేయును.)

కాశీ...మహామనీ! భీష్మా! రమ్మ. కూర్చుండుము.

భీష్మ...కూర్చుండ నక్కటలేదు. కాశీరాజా! నే నిచ్చటకాహూతుఁ
డనై రాలేదు. నేను పెండ్లిచేసికొనిఁ గోరుటలేదు నాకై యి
చ్చట అననమును వేయలేదు.

కాశీ...అగుచో నే నింక హస్తినాపుర యువరాజుచ్చట కాకస్మిక
ముగ వచ్చుటకుఁ గారణమడుగవచ్చునా?

భీష్మ....నేను కాశీరాజు కనిష్ఠపుత్రకల నిద్దఱు హస్తినాపుర
మహారాజగు విచిత్రవీర్యునకుఁ గోరుచున్నాను.

కాశీ....అదియెట్లు యువరాజా! ఇది స్వయంవరసభ.

భీష్మ...అది నే నెఱుంగుదును. కాశీరాజా! అయినను నేనుకాశీ
రాజకన్యల నిద్దఱును గోరుచున్నాను. మహారాజు నాప్రార్థన
సంగీకరింపనిచో నేను వారిని బలాత్కారముగఁ గొంపో
వుదును.

కాశీ...ఇది అసంభవము.

భీష్మ...అగుచో మహారాజు నన్ను క్షమింతురుగాక. నే నీకన్యల
నిద్దఱును గొనిపోవుదును. బలముగలవారు నన్నెదుర్కొన
వచ్చును. రండు. (అంబచేయిఁట్టుకొనును.)

శాల్య...ఇంతసాహసమా! (కత్తిదూయును.)

కాశీ...నిజముగ నీతనిమెదలు చెడిపోయినది. లేనిచో నీస్వయంవర
సభకు పిలువని పేరంటముగవచ్చి—

భీష్మ...మహారాజా! మీ రీసభకు హస్తినాపురమహారాజు నేల
పిలువలేదో నే నెఱుంగుదును. ఆయనతల్లి ధీవరకన్యయగు
టయే దీనికిఁగారణము. మీరు మొదటనే శంతనుమహా
రాజుగారి మామయగు దాశరాజును ఈసభనుండి వెడలఁ
గొట్టితిరి. కాని భీష్ముడు వ్రాణమున్నంతవఱకు తనతండ్రి
కవమానము రానీయఁడు. ఇది జ్ఞాపకముంచుకొనుఁడు. హస్తి
నాపురాధీశ్వరుడగు విచిత్రవీర్యమహారాజునకు భార్యలను
గా నే నీయిద్దఱకన్యలను గొనిపోవుచున్నాను. శక్తిగలవారు
నన్నెదిరింపవచ్చును.

శాల్య...మహారాజులారా! (రాజులందఱు సింహాసనములుదిగి ఖడ్గ హస్తమై భీష్మునిపైకి పోవుదురు.)

భీష్మ—సైనికులారా! (నాయకులగు పదిమందిసైనికులు వచ్చెదరు.)
మీ రీకన్యలను మీవద్దికలోనుంచుకొనిపోయి నారథముపై గూర్చుండఁజెట్టుఁడు. దారిలో నెవ్వరే సడ్డపడుచో శత్రుప్రహారమునకు వెనుదీయకుఁడు. (మాధవునితో) మీరును విితో నుండుఁడు.

[సైనికులు కన్యలను మధ్యమంచుకొని కొనిపోవుదురు. వెంట మాధవుఁడు పోవును.]

భీష్మ...మహారాజులారా! ఇంక మీరందఱు కలిసిగాని మీగోనొక్కొక్కరుగాని హస్తినాపుర మహారాజునకుఁ బ్రతిపక్షముగ నుండఁగోరెనచో భీష్ముఁడుమీయందఱను యుద్ధమున కాహ్వానించుచున్నాఁడు.

శాల్య...కలియఁబడుఁడు. (అందఱు భీష్మునిపైఁ గలియఁబడుదురు.)

భీష్మ....అయితే బయటకురండు. ఈవివాహమండపమును మీరక్షముచేఁ గలుపితము చేయను. (కత్తిత్రిపును దెబ్బలుతప్పించుకొనుచు పోవును.)

శాల్య...ఇచ్చటనే చంపుఁడు. (దారికాదును.)

భీష్మ...అగుచో మారణహోమము నిచ్చటనే చేసెదను. (రాజులపైఁగలియఁబడును. భీష్మునికత్తివేటుచే నయిదారుగురు నేలఁగూలుదురు. శాల్యుఁడునుగ్రిందఁబడును.)

చ తు ర్థ దృ శ్య ము.

హస్తినాపుర ప్రాసాదము — పూర్వాష్టకము.

(సత్యవతి యొంటరిగనుండును.)

సత్య....నాకొడుకునకుఁ బెండ్లిఅయినది. నాకు రవ్వంతకబురేని తెలుపలేదు. నాతో సంప్రదించుటగూడ అనావశ్యకమని యె

చఁబడినది. నాయుంటిలోనే నేనీట్టు లేవగింపఁబడుట!

(విచిత్రవీర్యుడు ప్రవేశించును)

విచి....అమ్మా! నీవు వింటివా? (దగ్గును)

సత్య....ఏమి నాయనా?

విచి...రాజులండలు నొక్కవైపున, అన్నయ్య ఒక్కడు నొక్కవైపున
అయినను (దగ్గును) ఈయద్దములో గన్నయ్యయే గెలిచినాడు
విన్నావాఅమ్మా?

సత్య....వింటినీనాయనా!

విచి...అన్నయ్యతో సమాచుడగు వీరుడు మూడులోకములం
దను లేడు. (దగ్గును)

సత్య...నీకు పెళ్ళికూతుళ్ళు బాగుగనున్నారా?

విచి....(తలవంచుకొని) లేదమ్మా!

సత్య.. ఏమి, వారు నుండరులుగారా?

విచి...నుండరులే కాని (దగ్గు) నాప్రకృతితో, గలియుటలేదు. (దగ్గు)

సత్య...ఏమి నాయనా?

విచి....వీరు చాలచపలలు. ఎప్పుడును నవ్వుచుమాటలాడుచుం
డును. మండిలరోగ్యముగలవారు. నే నింక నెప్పుడును రోగ
గ్రస్తుడను, విషణ్ణుడను. నామనస్సులో, జాటుకుదనము
లేదు.

సత్య....ఏమి నాయనా?

విచి... ఎందుకో తెలియదు నే నెవ్వడనో నాకే తెలియకట్లుండును
(దగ్గును) ఎక్కడనుండివచ్చితినిో తెలియదు. భూమికిని నాకు
ను సంబంధమే లేకట్లుండును (దగ్గును) నేను బ్రతికియుంటి
నని తెలిసికొనుకత్తిగూడ నాకులేదు అప్పుడప్పుడు నేను జీ
వించియుంటినా చచ్చిపోతినాయని సంశయము, గలుగుచుండు
ను. (దగ్గును) అమ్మా! నేనీరాణులను ప్రేమింపఁజాలను.
కాని (దగ్గును) వారిని చూచుచునుండుట నాశిష్టము ఏమన
(దగ్గును) వారు నుండరులు వారిసంగీతమువినుటకు సాంపుగ

నందును. (దగ్గురు) ఏమన వారికొరస్వరము మధురము గను శ్రావ్యముగను ఉండును. లేనిచో—

సత్య....అబ్బాయీ! విచిత్రవీర్యా! నీకు విచారమెందుకు? నీవురాజ పుత్రుడను. నీముఖమిప్పుడును విచారము గ నుండుటెందుకు విచి...నాకేమియు తక్కువలేదు. ఇదియే అన్నిటికన్న పెద్దముఖము. ఏదేనికొంతయున్నచో దానిని తీర్చుకొని సుఖముపొందు వాడను. నేను రాజపుత్రుడను. నే నేమియు చేయునది లేదు. నేనుచేయవలసినపని యితరులు చేయుచుండును నేను సంపాద ప్రేమకును పాత్రమగు నొకయాటవస్తువును. ఆటవస్తువువలె నేనును నిర్జీవుడను. గనుకనే నాజీవితము శూన్యము, జడము. నేను వెళ్ళి అగ్నియ్యి యెక్కడనున్నా చోచూచెను. (ప్రస్థానము.)

సత్య....ఇది యేమి వింత? పెండ్లిఅయిననాటసంక్లిష్టము పిల్లఁడు బొత్తుగా చెడిపోయినాఁడు. ఒంట్లో ఊపిరి లేనట్లున్నది. (తల వంచుకొని ఆలోచించుచు పోవును.)

(విచారముతో భీష్ముడు ప్రవేశించును.)

భీష్మ...అనాఁడు ఆమె బాలిక. నేఁడు నిడజన్మమున నలరాగు చున్నది. అదియే ముఖము, అవియే హావభావములు, అవియే మాటలు. అంతయు నదియే. కటాక్షములలో తేజఃపిల్లు నూతనవిద్యుద్విలాస మొక్కటే అపూర్వము. దాని నే నిదివఱ కెన్నఁడును చూడలేదు. చాల చిక్కిపోయినది. పాలిపోయినది. యకాననమాధుర్య మామెడేహలతపై లంకితమయినట్టులున్నది. వసంతసమయమున కెఱిగిగురాకులను, మొగ్గలనుదాని లతలవలె క్రొంజవ్వనమున నామెడేహము భాసిలుచున్నది—ఇదియేమి! నాహృదయ మేల మఱల చంచలమగుచున్నది. ప్రలోభనమును నేను కాలితో రాచివేసితిని. అయినను ఆచ్ఛాదితమగు దానిగంభీరస్వర మప్పుడప్పుడు నగరామ్రాతవలె మ్రోగుచుండును. మానవునిమన

సీత దుర్బలమా!

(అంబ ప్రవేశించును.)

శిష్య....(ఉల్కితడి) నీ వెవరవు?

అంబ — కాశీరాజకన్యయగు అంబను. కొంచె విటుచూడుము. యువరాజా! గుఱుతింపఁగలవో లేవో చూచెద ఏమియూరకుంటివి? జ్ఞాపకమురాలేదుకాబోలు? జ్ఞాపకముచేయుచునా? ఒకనాఁడు కాశీలో గంగయొడ్డున మేడకు ప్రక్కగానున్న తోటలో మఱ్ఱిచెట్టు క్రింద ఎవతెకెదురుగ మోకరిలబడి నీసనీనోటితో, “నీరూపద్వారకుకడకు వచ్చినభిక్షుకుడను,, అని చెప్పితివో, ఒకపటనన్యాసీ! ఆమెనే నేను. జ్ఞాపకము వచ్చెనా యువరాజా?

శిష్య....(తలవంచుకొని) జ్ఞాపకము వచ్చుచున్నది.

అంబ...జ్ఞాపకము వచ్చుచున్నదా! విచిత్రపురుషుఁడవు. పుల్లవిరచినట్లు సత్యమగు గీతెసద్ధాంతముచుటలే నీరసనిశ్చలస్వకముతో చెప్పుచుంటివే! విచిత్రపురుషుఁడవు. ఒకనాఁడు ఎవతెతండికి అభిధివిగనుంటివో, ఎవతె సాయంప్రాతఃకాలము లందు నీకుఁబసోరంజనము సేయుసహచారిణియో, ఎవతెకాళ్ళకడఁ గూర్చుండి—చేతిలో చేయివేసికొని నిత్యము ఎవతె మాటలను మంత్రముగ్గుని వలె వినెడివాడనో, అప్పుడు నీకు ప్రపంచమున వినఁదగినది మఱియొకటి యుండినట్లు లేదు. నిత్యము ఎవతెముఖమును ప్రపంచమున ఇంతకంటె వేటొకదర్శనీయము లేదనునట్లు చూచెడివాడవో, ఒకనాఁడు ఎవతెతో—

శిష్య....శుమించుము దేవీ! కడచినవృత్తాంతమును స్మరించుటచే నేమిలాభము? నేఁడు నీకును నాకును మధ్య నొకయపారసాగరము గర్జించుచున్నది.

అంబ—ఎఱుంగుదును. యువరాజా! నేను నీయొద్దకు ప్రేమభిక్షవడు గుటకు రాలేదు. నీవు నన్ను నాతండ్రియొద్దనుండి బలాత్కార

ముగ తోడితెచ్చితివి. నేను స్వయముగ రాలేదు. ,, నీకును నాకును మధ్య నొకయపారసాగరము గర్జించుచున్నది,, అని నీవు చెప్పినమాట యధార్థము. అంతకంటె నీవును నేనును ఒకమనుష్యలోకమున నివసించుటలేదని చెప్పినను ఉచితమే! యువరాజా! నీవుమనుష్యలోకమున నున్నచో నేను స్వర్గమును పొందలేకున్నను నరకమునకు పోదును. ఈమనుష్యలోకమునమాత్రముండను.

శీష్ను—ఎందుకు దేవీ?

అంబ—పోనిమ్ము—నాకిప్పుడొకనంగతి చెప్పుము. నన్ను బలాత్కారముగ నిచ్చుటికేల తీసికొని వచ్చితివి?

శీష్ను....స్వయంవరమండపమందలి కోలాహలములో నిన్ను గుర్తింప జాలకపోతిని.

అంబ...కోలాహలమున గుర్తింపజాలకపోతివా?—అసత్యవాడీ—వంచకుడా! నన్ను విడువుము.

శీష్ను...దేవీ! ఆజ్ఞయనుచో ఇప్పుడే నిన్ను నీతండ్రికడ విడిచి వచ్చెదను.

అంబ—మంచివాడవు. చాల మంచివాడవు. యువరాజా! నీకింత శ్రమయేల? అవసరములేదు. నేను నాతండ్రికడకు వెళ్ళును. భర్తకడకు వెళ్ళుదును. నన్ను విడిచి పెట్టుము.

శీష్ను—భర్తకడకా దేవీ! నీభర్త యెవరు?

అంబ—సాధనాజగు శాల్వడు.

శీష్ను—శాల్వడు నీభర్తయా? సర్వనాశము. నీతనితో పెండ్లి కాలేదుగదా?

అంబ...అగుగాక కాకుండుగాక దాననీకేమి? హస్తినాపురయువరాజా! అయిననేమి కాకున్ననేమి? నేను ఆయనను నాహృదయమున భర్తనుగా వరించితిని. అది నక్కవలె జిత్తులు మూడి గాడు. గాలివలె నిలుకడలేనిది కాదు. పురుషునివలె నొకచతురాలు గాడు స్త్రీ ఒక్కమాటు ఎన్నని భర్తనుగో

స్వీకరించునో ఆభాగ్యశాలియే ఆమెకు మరణపర్యంతముభర్త
భీష్మ—శాల్వని నీవు ప్రేమించుచుంటివా?

అంబ—ఎందుకు ప్రేమించను? యువరాజు ఈ ప్రపంచములో నీ
వాక్కడవే ప్రేమించుటకు యోగ్యుడని తలచుచుంటి
వా? ప్రతియింటను స్త్రీలు నిన్నొక్కనినే పువ్వులతో పూజిం
చుచుంటిరనుకొంటివా? — అవును. నేను శాల్వని ప్రేమిం
చుచుంటిని.

భీష్మ—జాగ్రత్త దేవీ! శాల్వుడు నీచుడు లంపటుడు.

అంబ—జాగ్రత్త యువరాజు! శాల్వుడు నాభర్త.

భీష్మ—ఇది నీచేతితో నిర్దుచంపుకొనుట

అంబ...అగుచో నీకేమి?

భీష్మ...నాకేమియనుచుంటివా దేవీ? నేను ఆపగలిగినచో నీయూ
ఆత్మహత్యను ఆపరా? దేవీ! నీవు మఱియొకని పతిగాఁ గోరు
ము. ఆత్మహత్యచేసికొనకుము

అంబ...గొప్పసాహసినీ. నిన్ను సలహా ఎవ్వరడుగుచున్నారు నన్ను
విడిచిపెట్టుము.

భీష్మ—ఆత్మహత్య చేసికొనవలదు దేవీ!

అంబ...నన్ను విడుపుము.

భీష్మ...ఇది నావలనకాదు. తమించుము సోదరీ! నిన్నింతగా ప్రేమిం
చుచుండటచే నేను నీఆత్మహత్య చూడగోరుటలేదు.

అంబ...నీవు ప్రేమించుటవలనను. మాచుటవలనను ఇచ్చట నెవ్వరి
కిని వచ్చునదియు పోవునదియులేదు. నాపై నీకేమియునధి
కారము లేదు. బ్రహ్మచారీ! విడుపుము. నేను శపథము చే
యుచున్నాను. బ్రతికినను చచ్చినను శాల్వుడే నాకు
భర్త—విడుపుము రాజతస్కరా!

భీష్మ—సోదరీ! తథాస్తు ద్వారము తెరిచియున్నది. నీవు నిభర్త
కడకు పొమ్ము. అశీర్వాదమునగుచున్నాను. యశస్విని
కమ్ము. వినాహముచే సుఖముఁ బడయుము.

భీష్మ...సిద్ధముకమ్ము. తథాస్తు. తగినయేర్పాటు చేసెదను.

(అంబ వ్యర్థకోపముచే తనపెదవులు కొరుకుచుపోవుచు.)

భీష్మ...ప్రియపోదరి! నాహృదయమున నింతవరకు ప్రవృత్తుల నె

ట్టినంగామము జరుగుచున్నదో నీ వేమి యెఱుఁగుదువు?

నిజమైకీవీరత్వమన నిదియే!

ఉ | బాహుబలంబుతోడుగఁ గృపాణముగైకొని శత్రురాజితో

నాహృదమందుఁ బోరి విజయంబును గాంచుట వితగా దీక్షన్

న్నేహముఖప్రవృత్తులకుఁ జిత్తమునన్ రవణిల్లు యుద్ధస

న్నాహమునన్ జయంబుగనునాతఁడె శూరుడువీరుఁ డెంతయున్.

మాధవుడు....(ప్రవేశించి) దేవప్రతా!

భీష్మ...ఏమి బాబు?

మాధ...ఓచిత్రప్రీతిగ్గుడు చాల నేడ్చుచున్నాడు. త్వరగ రమ్మ

భీష్మ...ఏడ్చుచున్నాడా! ఎందుకు?

మాధ.... తెలియదు.

భీష్మ....నేను వెళ్ళుచున్నాను అతనిని యిచటికే తీసికొనివచ్చెద.

మీ దిక్కడనే యుండుడుబాబు. కొంచెము మాటలాడవలసి

యున్నది. (ప్రస్థానము)

మాధ....ఏపనిచూచిరను పాడుగనేయున్నది

(సత్యవతి ప్రవేశించుచు)

సత్య....ఎవరు? మాధ నా?

మాధ...ఎవరు? మహారాణీ!

సత్య...దేవప్రతా డెక్కడ?

మాధ...అతని వెదుకవలసిన పనియేమి మహారాణీ!

సత్య...అతని నొకమాటు నాతో కలియుమని చెప్పుము.

మాధ...ఎందుకు?

సత్య....నేను అతనిని నిన్నుగూడ అడుగడలఁచుకొన్నాను. ఈసా

మౌజ్యమున నాకేమియు జోక్యములేదా? రాజసరివారము

నకు నేనేమియుఁగానా! ఇచిత్రప్రీతిగ్గునకు నే నేమియుఁగానా?

తృ తీ యాంకము.

మాధ....ఎవరన్నాను?

సత్య...అనవలసినదేమున్నది. పనులను బట్టియే తెలియుచున్నది.

మాధ...ఏపనినిబట్టి మహారాణి?

సత్య...ఈవిచిత్రప్రయత్నపెండ్లిమాటయే తీసికొనుము. కాశీరాజుకూ
తురుసు బలవంతుముగ తీసికొనివచ్చి పిల్లవానికి పెండ్లిచేసితిరి.
నచ్చు మాటమాత్రమేని యడుగలేడు. ఇంక— (మాట
రాదు.)

మాధ...మహారాణి! పిల్లవానికి క్షయరోగము వచ్చినది. ఇతఁ డెంత
ఆనందముగనున్న శరీరమునకును మనసునకును అంత లాభ
మని వైద్యులు చెప్పిరి.

సత్య...ఇంక—

మాధ—అందుకని మే మీఆనందమయులగు

సుందరుల నిద్రను తీసికొనివచ్చి పెండ్లిచేసితిమి

సత్య—ఈమాటయే ముందుగ నొకమాటు నన్నడిగిన నేమియు
హానిలేదు— ఏమి యూరకుంటివి?

మాధ—దీనిజవాబు మహారాణి కిష్టముగ నుండదు.

సత్య—అయినను వినగోరుచున్నాను.

మాధ...మహారాణి ఒకపుత్తుని చేతులార చూపివేసినది. ఈరెం
డవపుత్తుని మేము చంపనీయఁ దలఁచలేదు.

సత్య....జాగ్రత్త బ్రాహ్మణ!

మాధ...ధీవరపుత్రీ! ఎవ్వరిపై కనులెఱుఁగియుంటి?

సత్య....ఇంతసాహసమా! భటులారా! వీనిని కట్టివేయడు.

(భటులు మాధవుని కట్టివేయదుగు)

సత్య—వీనిని చెఱసాలకుఁ గొనిపొందు ఈబ్రాహ్మణుని నక్కలకెఱ
చేసెదను. తరువాత కానున్నదియగుగాక.

(భీష్ముడు ప్రవేశించును)

భీష్ము—ఇంటిలో నీగందరగోళమేమి? (మాధవునిజూచి తరువాత
రాణివంకఁజూచి) ఓహో తెలిసినది— భటులారా! కట్టు

విన్నడు?

సత్య—(భటులతో) జాగ్రత్త!

భీష్మ... విన్నడు (భటులు కట్టువిప్పుదురు)

సత్య—దేవప్రతా! (భీష్మఁడటుచూడక వెళ్ళిపోవును)

మాధ....మహారాణి! ఏమిసెలవు.? (మోకరిలబడి తావమభివాదయే లేచి వెళ్ళజోవును.)

సత్య...వసుంధరా! నీవు నాపాదములక్రిందనుండి తొలగిపోము. ఇంక లజ్జాతిరస్కారములచే మెడకు అనాదరమును ఉచ్చు పెట్టుకొని నేను మహాశూన్యమున వేలొడుదును. అగ్నిప్రవాహము శరీరమంతట ప్రసహించుచున్నది. రోమరోమము నుండియు మిణుగురులు లేచుచున్నవి. నేను మండిపోవుచు న్నట్లున్నాను. ఈయగ్ని నన్ను కాల్చి యేల బూడిదచేయదు?

విచిత్ర)...(ప్రవేశించి) అమ్మా! అమ్మా!

సత్య...కుమారా! కాదు! నేను నీకేమియు కాను. బాలకా! విచిత్ర! ఏర్పా! నీ నిష్పాదు నీకు తల్లివికాను. నేను వినవుకోటపెరికిన కాలసర్పమును. నేను పునఃపల్లవితప్రసూనితంబగు ప్రాతమొద్దును. నీవు రాజపుత్రుడవు నేను బిచ్చులదానను. ఈ రాజ్యముతో నాకేమియు సంబంధములేదు. కన్నపిల్లనికి తల్లినికూడ కాను. రోగగ్రస్తనివాంఠిని భక్షించురాదాంకుక్కుచు. నేను నీకుతల్లివిగాను. భీష్ముడు నీకన్న, నేను నీకేమియు గాను— ఇదియేమి! ఇదియేమి కుమారా! నీయెఱ్ఱనిబుగ్గలపై రెండు ముత్రములవలె ఈలశ్రుబిందువు లేలపడినవి.? ఏమివచ్చినది కుమారా!

విచిత్ర . నేను నీకేమియుఁగానా?

సత్య—ఎవ్వ రన్నారు నాయనా?

విచిత్ర—నీవనుచుంటివి.

సత్య...పట్టిది. నేను పట్టిమాట యింటిని. నీవు నాకుసర్వస్వమవు. ఈ ప్రపంచములో నాకింక నెవరుగలరు! రెండుకన్నులుండెడివి.

ఓకకన్ను పోయినది. రెండవకన్ను నీవేనాయనా? నీవు నాకు కనులకు జ్యోతిని, నాశరీరమునకు ప్రాణమవు, నాయాకలి కా హారమవు. నాదప్పికకు జలమవు రమ్మనాయనా! నాయుడి లోనికి రమ్మ. నేనుపాపాత్మురాలను. అయినచు నీకుతల్లిని. నే నునిన్నేకడుపున మోసితిని. వానిని గాదు. రానాయనా! యె డిలోనికి రా! నాలవమానముగంతయు మఱచెదను. రా ప్రియ కుమారా! నా సర్వస్వమా! రమ్మ. (ఃకేతక్కి ర్మని
(కొగిలించుకొనును)

విచిత్ర!...అమ్మా! లోపలికి పద నేను నీయెడిలో తల పెట్టుకొని ని ద్రించెదను. (వ్రస్థానము.) —

— సంచమదృశ్యము : —

కాల్వని యుద్యాపగృహము. — సాయంకాలము

(కాల్వడును అతని సభాసదులును కరిహాసముచేసికొనుచుం దురు సభాసదులు పరిహాసమునకై చేతకాని ప్రయత్నముచేయుచుం దురు. కాని అట్టహాసము ఆలోపమును దీర్చుచుండును) గన...మహారాజా! నాకు చాల వింతగ నున్నది. కాశీరాజకన్య కలటవలె వ్రవి ర్తించినది.

కాల్వడు... ఆమె బుద్ధిపూర్వముగనే భీష్మునిరథముపై నెక్కెనని తెలియగనే నేను ధనుర్బాములు క్రిందనుంచితిని.

అస...మహారాజగారు చాల ముచిపని చేసిరి!

కాల్వ...లేనిచో నాచేతిలోనిపిట్ట పట్టుకొనుటకు భీష్మనకు గుండె యుండెడిదా!

3న—రాజకన్యకును హస్తినాపురయువరాజునకును పూర్వమే ప్రాణ యసంబంధమున్నదని వింటిని.

కాల్వ...అదియు యధార్థమే,—

గన...అయితే రాజకన్య మహారాజగారి మెడలో జయమాలవేయుట కేల వచ్చినది? ఇదియు నొకసంకయమే?

కాల్వ...ఇంకాలో వింతయేమున్నది? (గనభుక్తినివంకజూచును)

గీస—అవును. ఇందులో వింతయేమున్నది మహారాజుగారి ముఖార
విందము జూచి మగవారిమగు మనమే ప్రేమపాశమున పడు
చుండ నింక కాళీరాజకన్యచున్నా చెప్పునదేమి? (అందఱు
నవ్వుదురు.)

గీస .అయితే ఆరాజకన్య భీష్మునిరథముపై నేల వెళ్ళినది?

అస...కులటలవ్యవహార మిట్లేయుచును.

శాల్య .ఆమె పూర్తిగా కులబయ్యె.

కీస... పెండ్లికిముందు కూడనా?

రస... భీష్ముఁ డామెను వదిలివేసెనని వింటిని మహారాజా!

శాల్య...భీష్మును బ్రహ్మచారిగదా!

గీస...అగుచో ఆమె భీష్మునికడ నన్నిరోజు లుండును! ఆమె ఇచటకు
రాకతప్పుదు.

శాల్య.. ఏర్పినదేమి! రాకున్నదేమి?

అస...మహారాజుగారికి నూరుగురుకంటె నెక్కువచక్కనిస్త్రీలున్నారు

శాల్య...ఒక్కతె ఉన్నయెంత! పోయినంత?

కీస...ఒకవేళ నిజముగ నామె మహారాజుకడకు వచ్చినచో?

శాల్య—నేను మరల భీష్మునికడ కంపెదను.

రస...వచ్చిపాడుచు నాడుచునుండుచో నుండనిండు.

(శాల్వుఁడు నవ్వుచు రవసభ్యుని వీపుచరచును)

గీస—మహారాజుగారికి వేయిమంది వేశ్యలున్నారు ఇంక మరియొ
కతె యెందుకు?

శాల్వు...ఇదుగో వేశ్యలు వచ్చినారు. వీరందఱు అంబలే రెండు ఆడు
డు పాడుడు.

(వేశ్యలు ఆడుచు పాడుచు పర్యవేశించెదరు)

— గీతము:—

కడు వేగమునఁ బాటుసొత్తమున విడుపు మనోరథనాకన్
బడియనేల తెరచాపను వదలుము, నడుపుము పడవను వీకన్
సాగె తుపాను పరచండ వేగమున బలము పెంగెన్మింటక

సాగదింక నేయుక్తియు దుఃఖము చనగనిమ్ము మన వెంటన్
కొట్టుకగోదము బిట్టట చెద మింకట్టచోస మొనరించెదము
ఎట్టకేల కీగట్టుచేరియును నేయగ్ధము సాధించెదము.

(అంబ ప్రవేశించును)

౧స.. ఇంకొక తె వచ్చినది.

౨స...అవును.

౩స...సుందరిగ నే యువ్వది

౪స....మహారాజ దీపవంక తెచ్చార్పక చూచుచున్నారేల!

శాల్య...రమణీ! నీవెవ్వతెవు?

అంబ...నేను కాశీరాజపుత్రికను.

శాల్య....ఓహో! తెలసినది— అంబా! చాలవీరితో ఇచ్చట కేసి
మీదవచ్చితివి? ఊరకంటివేల!

అంబ...కాశీరాజకన్య నేను శాల్యసిద్ధార్థముకడకు ఒంటికిగా వ
చ్చినాను. అయినను అమె తనకొక్కెను తననోటితో చెప్పనల
యునా రాజేంద్రా!

శాల్య—నిజముగ నాశ్చర్యము. సుందరీ! నీమాటలు నన్నంతకంతకు
విస్మయమున ముంచుచున్నవి

అంబ...నాడు స్వయంవరమున నేను నీమెడలో జయమాల వేయు
టకు వచ్చితిని. జ్ఞాపకమా? నేను పరిణీతుడగు నాపతికడకు వ

శాల్య...అది యేమి? నేను నీపతివా? [చ్చితిని.

అంబ....జయమాల వేసిననాడేనివు నాకు పతివైతివి. గనుక నేనేను—

శాల్య...వీరిదానవు. రమణీ! నన్ను పతిత్వభిక్షును గోరుచుంటివా?

అంబ....ఇది పతిత్వభిక్షగోరుట కాదు. ఇది పత్నిత్వభిక్ష పెట్టుట.

స్వయంవరమంటున్న మునకు నాడునీవు వచ్చినది నన్ను పత్ని
త్వభిక్ష నడుగుటకే, నేను నీకాభిక్ష పెట్టితిని. తర్వాత మీరు
డగు భీష్ముడు తనశక్తిచే ఈదుర్బలహస్తములనుండి అభి
క్షను లాగికొనెను. నేను తిరిగి అభిక్షను నీభిక్షపాత్రమున
వేయుటకు తీసికొనివచ్చితిని.

శాల్య—అశ్చర్యము! గొప్పసాహసము — మరలిపోమ్ము. నేను నీయీ దానమును కోరుటలేదు —

అంబ.... కాదు స్వామీ! నాకు నాభిక్షను తిరిగిపినినాట కథికారము లేదు. భిక్షను నీకేమియిచ్చితిన్ యిచ్చితిని. స్త్రీ తానిచ్చున దేమో యొక మాతే యిచ్చును. మరణపర్యంత మిచ్చును. ఇంత సులభముగ, అనాయాసముగ, ధైర్యముతో నింతగొప్పదానమును ప్రపంచములో నెవ్వఁడు చేయదు. ఒకహృదయంత్నమును, ఒకజీవితమును, ఒకమహోల్కృష్టమగునాశను, ఒకగొప్పభవిష్యత్తును, సుఖమును, దుఃఖమును, స్వాతంత్ర్యమును, స్వేచ్ఛను, జ్ఞానమును, ధర్మమును, కర్మమును, శాంతిని, మోక్షమును జన్మమును జన్మాంతరమును, సర్వస్వమును ఒక్కరోజులో, ఒకగడియలో ఒక్కయపృష్టపూర్వనకు, ఒక అశ్రుతపూర్వనకు, ఒకయజ్ఞాతచరితునకు, స్వర్గీయదేవతయో లేక నారకీయకీటకమోయనికూడ నెఱుంగనియొకనికి ఇచ్చుట. అట్టివానికి తనసర్వస్వము ధారవోయుట, ఇంతగొప్పదానము స్త్రీదక్క ప్రపంచములో మితియెవ్వరు చేయగలరు? మహారాజా! నేను చిక్కులో పడితిని. అమృతతరంగిణిలో పడితినిో విషకుంభములో పడితినిో, ప్రేమాలింగమునకు లక్ష్యమైతినిో సర్పదంశమునకో తెలియును, చిక్కులోబడినదానను పడితిని. ఇప్పుడెవ్వరును క్రిందబడకుండ నడ్డజాలరు. ఎవ్వరికిని ఇంత శక్తి లేదు.

శాల్య....(సభ్యులతో) చాలఅశ్చర్యము సభ్యులారా! ఇట్టిధృష్టయాచనసేయు రాజకన్యను ఎచ్చటనేని చూచితిరా? పొమ్ము! నుండరి! సౌభరాజు భీష్ముని యుచ్చిష్టము నెప్పుడును గ్రహింపడు. పొమ్ము నీభర్త భీష్ముడు. భర్తవలయుచో నతనియొద్దకే పొమ్ము. భీష్ముడు నిన్నొల్లనిచో నా కొల్వకూటమున నుండుము. ఈవేళ్యలతో పాటుగ నీవును మేళముచేయుచుండుము. నీకు అన్నపత్రము లిచ్చెదను.

అంబ....ఓస్వర్గీయదేవతలారా!

మ |లలనాపాంసవనెత్తివైఁ బిడుగు నేలా వేయవో వజ్ర! బ్ర
ద్దలుగా వేల ధరిత్రి! యీకులటగాత్రం జేల ముంకింపవో
జ్వలనా! గొంతుకు కుచ్చువెట్టికొని చావన్ వచ్చితిం గాని యం
దులకున్ దాగి మలభింపదయ్యెమ్మతియున్ దూరంబగున్ సన్దర్శన్!

కల్పకుసుమసుంగధమును వదలి దుర్గంధ దూషితమగు నీవా
యువును పీల్చుటకు వచ్చితివా!

సౌభాగ్యసంతతి! నేనురాజకన్యను గాను' వేశ్యను' దీనినికాలితో తన్నుము.
ఁస...ఏమిహుపము!

అస....మహారాజా! ఈమెకుఁ బిచ్చి యెక్కినది.

అంబ...మహారాజా! నాకు పిచ్చలేదు. నీమూశ్రయభిక్షను గోరుటకు
నేను రాలేదు. కుళ్ళినపీచుగులగుంటలో నాత్మత్యాగముచే
యటకు వచ్చితిని — ఎందుకో నేనుచెప్పదు. ఇది ప్రకటించుట
దుర్భరముగనున్నది నాజీవితమును ప్రళయాంధకార
మావరించుచుగాక ఆయంధకాగమున నేనేను లీనమగుదుగాక.
ఇతఁడు చరమును జీవితమును లక్ష్యహీనమగు నరకకండము.
ఇతఁడు నరాధముఁడు. ఇతఁడు నరకీలము. ఇతనిని నేను పతి
నిగాఁ జేసికొన వచ్చితిని! ఉండిపెట్టుకొనుటకు త్రాడు చిక్క
లేదు

కిస...మహారాజా! ఈమె మిమ్ము తిట్టుచున్నట్లున్నది.

అంబ....అగుచో జీవితనాటక మిచ్చటనే ముగియునుగాక.

(నడుముచూసి కత్తితీయఁబోవును.)

అస....వెళ్లఁగొట్టుడు.

శాల్య...ఈభీష్ముని వేశ్యను వెళ్లఁగొట్టుడు.

అంబ.. (కత్తిదూసి) అగుచో చచ్చుటకు సిద్ధముకమ్ము.

(అతీశీఘ్రమున శాల్యునిహృదయమున కత్తికోపాదుచును.)

సభ్యులందఱు—ఇదియేమి! ఇదియేమి!

(శాల్యునిచుట్టుకొందురు.)

అంబ—

గీ॥ నరసభిజేయు ధాకిని నగుదు నేను
నిరిభిమానము, విల్లజ్జ నీతిరహిత,
అధమ, కులట నర్హమ్ము నే నగుదుగాని
భీష్మనకు స్వప్నమందుచు వేశ్యగాను॥

(ప్రీతానము)

(ఆకాశమున గౌరీశంకరులు వ్యాసుడును ప్రవేశించెదరు.)

వ్యాస—విశ్వంధరా! మీరు చెప్పువది నాకేమియు తెలియుటలేదు.
నాశంకి పరాశరుడా! తల్లిసత్యవతియా? తండ్రి మహర్షియు
తల్లి ధీవరకన్యయునా?

శంక...లజచే తల యేల వందుకొంటివి మహారీ? పరాశరుడు ఋషి
షియే కాని మర్బలుడగు మరుష్యమాత్ముడే. తామసము
హూర్తమున ఆయన పదస్థలితుడయ్యెను యుగవ్యాపకమగు
తపస్సుచు, అధ్యయనమును చేసి దానికి ప్రియశ్చిత్తము చేరి
కొనెను— పొమ్ము వ్యాసా! న్వయముగ నీవు కామునిజయిం
పజాలినచోతండ్రిని దూషింపుము. మనోవాక్కాయములను
కామదేవుని జయింపజాలినచో నీవు మహాదేవుడవే.

వ్యాస...ప్రపంచములో నెవ్వరును కాముని జయింపలేదా?

శంక—ఒకమనష్యుడు జయించినాడు.

వ్యాస...వానిపేరేమి?

శంక—భీష్ముడు!

వ్యాస—దేవప్రతుడా?

శంక....అవును. దేవప్రతుడాక్కడేయీప్రపంచమున కాముని జ
యించినవాడు. కనుకనే వానికి భీష్ముడని పేరు గల్గివది. ఆ
తండు కామదేవుని జయించెను. గాన భీష్ముడు. ప్రపంచమున
నజేయుడు.

వ్యాస—భీష్ముడు జేయు డెట్లు?

శంక...అతడు తన మనశ్శరీరములను కర్తవ్యముయొక్కపాదముల

వర్షించెను. త్యాసా! నీవే అతనికి కర్తవ్యమహావ్రతదీక్ష నొస
గితివి. నీవే అతనికి గురువు.

వ్యాస—తెలిసినది దేవా!—మంచిది. నమస్కారము (వృష్ణానము)
శంక...ఏమి ఆశ్చర్యము!

గారి....అంత ఆశ్చర్యమేమి పాశ్చాత్యరా?

శంక—ప్రేయసీ! ఈబ్రహ్మాండమంతకు కామునిజయించినవాడను నే
నొక్కడనేయని యనుకొంటిని. కాని పృథ్వీపై నాతోసరిస
మానుడగు నొకమహాపురుషుడుగూడ కలడని తెలిసికొంటిని
(గంగ ప్రవేశించి గారీశంకరులకు నమస్కరించును)

శంక—గంగా! ఏమి సమాచారము?

గారి....సోదరీ! కుశలమా?

గంగ—దేవీ! అందఱుఁడైనాము. మహాదేవా! నీకు ఇద్దరుభార్యలు గ
లరు. ఒకభార్య నీయర్ధాంగమున నివసించును. రెండవది యొ
కనాడు నీశిరముననుండెడిది. నేడు ఆనీభార్యయే నీకాశ్చక్రి
ద— పాపతాపపరితప్తయగు పృథ్వీపై నున్నది. మనవ్య
శోకముచే నేను అహోరాత్రములు విలపించుచుంటిని. ఇంక
నేను సహింపజాలను.

శంక...ఏమి గంగా!

గంగ....అబలలగు స్త్రీలను పురుషులు వ్రతదినము వీడించుచు
న్నారు. అదుగో చూడుము. కాశీరాజకన్యయగు అంబ ని
రాకృతయై గడవ గడప కెటుల నిక్కటులుపడుచు తిరుగు
చున్నదో అమెతండ్రి తనపుత్రులకు ఇంటుంచుకొనఁ గో
రుటలేదు, గావ ఉన్నాదనియై అంబ నేడు భీష్ముని ప్రేమ
ద్వారమున భిక్షురాలుగ నిలబడియున్నది. నాథా! మూఢు
డగు నీదేవవ్రతుని సత్యపాశమునుండి విముక్తునిచేయుము.

శంక...కాదు గంగా! ప్రపంచమునుండి నేనీమహిమను తీసివేయను.

కృధ్యశూన్యమగును.

గంగ...అగుచో నీయబల హృదయమునకు శాంతినొదలుము.

శంక...ఎవ్వని కేడి యాయవలయునో వానికదియే యిచ్చెదను. నీ
పుపొమ్ము. దేవీ! నీకర్తవ్యమును పాలించుము.
(అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

షష్ఠ దృశ్యము.

హస్తి నాపుర ప్రాసాదము. భీష్మునిగది. వెన్నెలరాత్రి.

(అంబయు సునందయు ప్రవేశించెదరు.)

అంబ....సఖీ! కాళ్ళు వణకుచున్నవి.

సునంద....మనస్సు దృఢముచేసికొనుము.

అంబ...యువరాజుతో నేమందును?

సునంద...నీయిచ్చనచ్చినది. గోపనమే యబలకు ధర్మము.

ఆత్మరక్షణకై సంయమమే ఆమెకు దుర్గము. కాని ఆ అబల
యే గాడివెడలునపుడు ఆమెధర్మము ఆమెకు విరుద్ధముగ
నుండును.

అంబ...కాని లజ్జయే స్త్రీకి సనాతనధర్మము.

సునంద....ఆసమయము చాటినది. సఖీ! నీ వేమి చేయలేదు? పతి
త్వయాచనకై శాల్వని యింటికి వెళ్ళితివి. తుదకు సరహత్య
యను గభీరగహ్వరమున గూడ దిగితివి. ఇప్పుడునంకోచమేల
రాజకుమారి! గాడివెడలుము. ఈయుద్ధమున ప్రాణము పణ
ముగ నొడ్డుము. కార్యమేని సాధించెదను, ప్రాణమేనియర్పిం
చెదను. అని ప్రతిజ్ఞ చేసికొనుము. రెండవదారిలేదు.

(ప్రస్తానము.)

అంబ...నిజము చెప్పితివి సఖీ! ఇది సంసారిబ్రహ్మచర్యమే. దేవప్ర
తుని యీప్రతిజ్ఞను భంగమునేయనిచో నే నాడుదాననుగాను
(భీష్ముడు ప్రవేశించి అంబను చూచి వెనుకకు మరలి పోవుచు.)
అంబ...దేవప్రతా! ఎచ్చటికిపోయెదవు? ఆగుము. రాత్రిని చూచి
సూర్యుడువలె నన్నుజూచి యేలపాటిపోయెద? నేనుభూతు

కురాలనా; దొంగనా; పులినా; పామునా; వ్యాధినా. దుర్బి
క్షమునా! ప్రియతమా! ఇది యేమి! హఠాత్తుగ క్షణములో
నీముఖమండలము ఇట్లు మలిన మేల యయ్యెను? ఏదియో
యొకమహాభయమునఁ గూడుచున్నటులున్నది. ఇది యేమి!
చెప్పుము దేవవ్రతా! నే నేమిచేసితిని? నావలన నేమి మ
హాపరాధమైనది? కేవలము నిన్ను ప్రేమించితిని. ఇంతకంటె
నే నేమియు చేయలేదు'.

భీష్మ... నీమాటలను నేను వినియుంటిని దేవీ! కాని నన్ను క్షమింపు
ము. నేను బ్రహ్మచారిని.

అంబ... అనత్యము! దేవవ్రతా! నీవు నుకుమారుడవు. జ్ఞానివి. వీరు
డవు. కాని బ్రహ్మచారివి కావు అనత్య మేల యాడవవు దే
వవ్రతా?

భీష్మ... నేను బ్రహ్మచర్యవ్రతము ధరించితిని!

అంబ... దాని విడువుము. దేవవ్రతా! చూడుము. ప్రతియుగమం
దురు ఎంతతోఁబుఱులును మహాగులును, బ్రహ్మగులును క
ష్టాతితమగు తపయనంతపన్నిను స్త్రీలపాదముకడ ననాయా
సముగ నర్పించిరి. నీ వేమియు ఋషిని కావు. ఒకశంకరఁడే
కామునిజయించినవాడు. ఆయనమహేశ్వరుడు. ఇంక నీవు
ఈశ్వరడవు కూడకావు. ఏమరుష్యుడును చేయజాలనివని
నీ వెట్లు చేయుకవు? దేవవ్రతా! నీవు కాముని జయించితివా
ఇది నిజమేనా?

భీష్మ-నేనుకాముని జయింపలేదు. కాముని జయించినచో నిన్నెంత
యో ప్రేమించువాడను కాముని జయించినచో నిన్ను చం
టి బిడ్డనువలె నిర్భయముగ కాగిలించుకొనువాడను. ఆహా!
ఏవనిత్రీస్త్రీ వక్షస్థలము శిశువుల కమృతప్రవాహతుల్యమో
అదియే యువకులపివాసితనేత్రములందు విషవరము గురియు
ను. ప్రాణనాసము చేయునదియే ప్రాణనాశనము చేయును
ఏది స్త్రీయొక్క మాతృభావమును ప్రకటించునో అదియే కా

మునిగే దుర్గము. వీదిశాంసర్యమునకు దేవమందిరమో భక్తి ప్రార్థనామందిరమో, అదియే లాలసత్వమునకు నివాసభూమి, హొంగలకు కాపురము. కాదు. కాదు. నేను కాముని జయించినవాఁడను గాను. కనుకనే నేను నాకే వెఱచుచున్నాను. గనుకనే స్త్రీయనిన భయపడుచున్నాను. గనుకనే దేనివంక అమ్మా అమ్మాయని పవిత్ర ప్రేమతీర్థమునకుబోవు తీర్థయాత్రికునివలె పరుగెత్తుకొనిపోవలయుకో దానికే అజగరమునకు వలె వెఱచిపాటిపోవుచున్నాను (వెళ్లబోవును.)

అంబ....ప్రియతమా! ఎచ్చటకు వెళ్ళుచుంటివి? నన్ను అపారనముద్రమున ముంచవద్దు. (మోకరిలఁబడి కూర్చుండును.)

భీష్మ....ఏడువకు దేవీ! నేను తొమ్ముసాచి వజ్రవ్రహారమును సహింపఁగలను. ఆకటనున్న పులికడకు పోఁగలను. కాని యాడుదానికన్నీటిని చూడఁజాలను. అడుదానికన్నీటిలో నాధైర్యము కరగిపోవును.— అంబా! ఇదియేమి! చిత్తము మరల చంచల మగుచున్నది. కాదు. నేడిప్రవృత్తి నణచివేసెదను. సోదరీ! నిన్ను నేఁడీశుభముహూర్తమున నాహృదయసింహాసనమున మాత్రమగా గూర్చుండఁబెట్టెద. అంధ హాసనకు నేఁడు మరణదండము విధించెదను. కామము యొక్క గొంతు విసికెదను. అనక్తియొక్క అగ్నిజ్వాలను చల్లార్చెదను. పాపమను కంటకవృక్షమును వేటుతో పెకలించెదను. నీవు నాతల్లివి.

అంబ....(డిలికిపడి) ఏమి యిట్లు చేసితివి? నిష్ఠురుడా! ఘాతుకుడా! కాదు కాదు. నేను ఒప్పుకొనను. నాకు తలత్రిప్పచున్నది. పడిపోవుచున్నాను. వట్టుకొను వట్టుకొను ప్రియతమా! (పడిపోవు అంబయ భీష్మును వట్టుకొనును)

భీష్మ....ఇది యేమి! నీవు కాశీరాజుకన్య. పసివానవు కావు హీనమగు ఈతచరణము నీకు దగినది కాదు. ప్రాణాధోవళి మూతా! వెడలిపోయి నేను నిన్ను తల్లినిగాజేకొంటిని.

వచిత్రముగు నీమాతాపుత్రసంబంధమును నీచవ్యవహారముచే కలుపితము చేయకు. ఈసంబంధ మన్నిసంబంధములకంటె పవిత్రము.

అంబ....అసత్యము దేవవ్రతా! నేను నీకు తల్లిని గాను నీతల్లికి తగు పని నే నేమియు చేయలేదు. మాటమాత్రములో సత్యము ను నశింపజేయు శక్తి కలదా?

భీష్మ...నీ వేమి యెఱుగుదువు? మాతృనామమున ఎంతశక్తి యున్నదో నీ కేమి తెలియుచు? మాతృనామమున ఇమిడియున్నయర్థము లేనిఘంటువునందునులేవు. మాతృనామమున నున్నయమృతము ఇంద్రుని భాండారమున లేక రోగశయ్యపై తీసికొనరోగి అమ్మాయని తనబాధను క్రిందించునపుడు అతనిబాధ నగము ఈఅమృతసరోవరములో కరగిపోవును. అతనికి చాల శాంతిగలుగును. మాతృనామమున నిశువుల గూడ నశమగును మాతృనామము శోకతప్తముగు హృదయమును చల్లపఱచును. కర్ణములయందు స్వగ్రీయసంగీతమును నర్పించును మాతృనామ మానందవిహ్వలనుగు జిహ్వాయందె అంటుకొనియుండును. బయటికి రాదు. ఇది ఆర్తనిశుష్కాధరమున కంపించు చుండును. వాయువుపై కృత్యముచేయుచుండును. మాతృనామమును పొందియే సాక్షాత్తు జగదీశ్వరియగు శారయు తన్ను కృతార్థుడగు నెంచుకొనుచున్నది. అమ్మా! నేడు నీవు నీ కామినీభావము నణచుకొనము. దేవిని కమ్ము. అమ్మా! నీ గూనుర్బలస్వేచ్ఛాచారము నణచుకొనుము. పృథ్విపై శాంత్యమృతధారల వర్షింపుము. చూడుము అమ్మా! క్షేమామ్ముపై ఈజగత్తు బాలకునివలె నిర్భయముగ నిద్రించుచున్నది

అంబ...కాదు. నేను చెబితిదానను. నాకేమియు వినబడలేదు. నేను వెళ్ళను. నేను అగాధసరకములో మునిగెదను. తుదిసారి మరల ప్రాయత్నించిచూచెదను. ఉజ్జ్వలఃశాకరా అంధ కార

మున నీ మొగము దాచికొనుము. నక్షత్రములారా! ఆటిపాం
డు. విశాలవృద్ధి! చెవులు మూసికొనుము.

భీష్మ...నీ వేమి చెప్పుచుంటివి?

(అంబ దీపము హెచ్చించి తన మొగముపై మునుగు
తీయును.)

అంబ.... బాగుగ చూడుము దేవప్రీతా! బాగుగ చూడుము.

భీష్మ... చూచుచున్నాను

అంబ... ఏమి చూచుచున్నావు?

భీష్మ... నేను చూచునది నిన్నుకాదు. నే నొకయున్నాదినియగు
సుందరిని చూచుచున్నాను ఆమె సమిచాయబుగ్గలు కా
మమద్యముచు ద్రాగుటచే నెఱుంగినవి. ఆమె కన్దవయందు
నరకకుండమందలి అగ్నిజ్వాల ప్రజ్వలిల్లుచున్నది. దొండపం
డువంటి రెండు పెనవులు విషహాస్యముచే నిండి లాలసత్వము
చే శిశిలము గుచున్నవి. గుటిలకంఠరముపై సోగవెండ్రుకలు
పాముసిల్లలవలె చలింపుచున్నవి ఒకకాలనర్పము మనుష్య
రూపమున నెఱబడియున్నటులున్నది. ఒకప్రలోభనము ప్రా
ణముతో నిలచియున్నటులున్నది. రక్తమాంసమయమగు
శరీరమున దాగినయొకస్వనాశనమువలె, జాగ్రదవస్థలోని
ఒకయభిశాపమువలె నున్నది.

అంబ... రమ్మ! ప్రియతమా!

మ! ఇటులకా మూర్ఖపుఁబట్టుపట్టక రయంబేతెమ్ము ప్రాణేశ! సం
కటదుఃఖాత్మికమైన యాజగమునం గాంక్షింపగా యోగ్యవహాః
జటులా బ్జాక్షుల ప్రేమయొక్కటియె, సస్సారంబునరవంబునే
మిటి కీపాటియివే ఓదాల్చుట సిరమ్మే జవ్వన మ్మిమ్మహా!.

భీష్మ...(చేతులు విడిపించుకొని) సింహావయత్నమువ్యర్థము. భీష్ము
నిదృఢప్రతిజ్ఞ యెన్నటికని చలించదు. ఇది భీష్ముని ప్రతిజ్ఞ.
త్యాగవరని శాపము. గ్రహములు తమనెలవులు తప్పుగాక.

చంద్రుడంగారములు వర్జించునుగాక. నక్షత్రదీపిక లారోప
గాక. పర్వతములు ఇసుక రేణులువలె చిందరవందరయగు
గాక. సముద్రమింకుగాక. ఈ భీష్ముని ప్రతిజ్ఞ యెన్నటికిని చ
లింపదు. ఈ బ్రహ్మాండ భ్రమణములో ఖోభగ్రస్థమాగు ప్రపం
చకోలాహలములో మనుష్యుని మిథ్యావాదములో భీష్ముని
ఈ ప్రతిజ్ఞనక్షత్రములలో ధ్రువతారవలె అచంచలమై ప్రకా
శించును.

(తేరవాలును.)

భీష్మ.

చతుర్థాంకము.

ప్రథమ దృశ్యము.

పరశురాముని యాశ్రమము. ప్రభాతము

(పరశురాముడగుటపై కూర్చుండును. ఎదుట అంబలిబిది యుండును.)
అంబ.... నేనింక నేమియుఁ గోరుటలేదుస్వామీ! భీష్ముని ప్రతిష్ఠా
భంగమొక్కటియే నాకు కావలసినది. అతఁడు యీవజ్జీవిత
మొనరించిన సాధనను వ్యర్థము చేసెదను అతని వ్రతమును
నష్టము చేసెదను. అతని యీశ్వరత్వము వేషమునంతయు
భంగపడి యధార్థరూపముచు లోకమునకు తెలియఁజేసె
దను. దేవవ్రతుడొక కృతట సన్యాసియని తెలియఁ జేసె
దను.

పరశు.. దీనిచే నీ కేమి లాభము?

అంబ...దీనిచే మరల పృథ్విపై నారీచుహిమ ప్రతిష్ఠితమగుచు. బ
హిష్కృతమగు నారీ సామర్థ్యము మరల సింహాసనము నధి
ష్ఠించును. పురుషుఁడు స్త్రీకి న్యాయముగ రావలసిన యధి
కారము నిచ్చివేయుచు. ఇదియేలాభము.

పరశు ..ఎట్లు?

అంబ...లోకములో పురుషుఁడు ప్రభుత్వాదనియు స్త్రీయే అనియు
చరాచర ప్రపంచమంతయు నెఱుగుచుగాక. కాంతలరూప
ప్రకాశము ప్రసరింపుచోట బ్రహ్మచర్యము తన తలవంచు
కొనునని నేను చూపించెదను. ఎంత ఆశ్చర్యముస్వామీ!
ఏకామదేవుని ప్రభుత్వమును లోకమంతయు నొప్పుకొనుచు

న్నదో ఎవ్వనిశుభ్యబాణములు విశ్వమును జయించుననియో,
ఎవ్వనితండ్రి నాకుత్త మధుసూదనుఁడో, ఎవ్వని భస్మము
చేయుటచేతనే శంకరుఁడు మహాదేవుఁడనించుకొనునో ఆ
కామదేవుని బాణములు నేఁడీక్షువని దేవవ్రతుని పత్నిజను
భంగము నేయఁజాలవా? న్వామి' శ్రీకృతియొక్క ఈగొప్ప
అనియమమును పోగొట్టుము. స్త్రీల యీ సనాతనాధికార
మును రక్షింపుము. తువ్రపురుషుని యీగర్వము నడం
చుము, ఇదియే నాకుకావలసినది.

పరశు...అడుగో దేవవ్రతుఁడు వచ్చుచున్నాడు. నీ విచ్చటచుండి
బొమ్మ. (అంబపోవును.)

పరశు...ఇదినత్యమా? ముచ్యుడీపని చేయజాతునా? మంచిది.
దేవవ్రతుని ప్రతిమెంత దృఢమో పరీక్షించెదను.

(భీష్ముని ప్రవేశము.)

భీష్ము...దాసుఁడు చరణములకు ప్రణమిల్లుచున్నాడు.

పరశు....దేవవ్రతా! జయమగుఁగాక.

భీష్ము....గురువర్యా! మీరు నన్ను గుర్తించితరా?

పరశు...అ. నిన్ను చూచి చాలరోజులైనది. నీవుచూచిక్కిపోతివి.
తేజోవంతమును, దర్పపూర్ణమును, సామ్యమునగు నీముఖ
మండలము నేడుచాల శాంతముగనున్నది. ఆతీక్షణస్పృష్టి
నేడు నమ్రముగనున్నది. మతియు స్థిగ్ధముగను మలినము
గను అశ్రుపూతితముగను గనుపడుచున్నది. మొగము ముడ
తలుపడినది. కనులుదించుకపోయినవి. వత్స! నేడు నీవు
మనస్సులో నేదియోదుర్భావనను గాఢమగు నిరాశనుధరించి
యున్నటులున్నావు. ఏమిసమాచారము?

భీష్ము...గురువరా! అప్పుడు నేను బాలకుఁడను. ఇప్పుడు నడిమివ
యస్సున నుంటిని. క్రమముగా హర్ధకృము నాశరీరమున
అధికారము చేయుచున్నది.

పరశు...శరీరములో ఆతేజములేదా?

భీష్మ . లేదు. ఆ లేజములేదు.

పరశు...ఆ దేవప్రతునకు నీ దేవప్రతునకు సంతయంతరమా?

భీష్మ...నేడు దాను నేల స్పృశించిరి?

పరశు....రాజకన్యా స్వయంవరమున నీవు కాశీరాజకన్యకలను హరించి తెచ్చితివి. జ్ఞాపకమా?

భీష్మ...గురువరా! జ్ఞాపకము

పరశు...కాశీరాజ కన్యపుత్రిక లిద్దఱును హస్తినాపురా ధీశ్వరు నకు తానులు కాని జ్యేష్ఠపుత్రికయగు అంబ నేటివఱకు అవి వాహిత.

భీష్మ....ఈ సమాచారము వింటిని.

పరశు—ఈ యభాగిని నేడు నా యాశ్రమమునకు వచ్చిరది.

భీష్మ—తెలిసినది గురువరా!

పరశు—నీవా రాజకన్యను స్పృశించితివి. ఆమె చేయిపట్టుకొంటివి.

భీష్మ...జిలునను నే నామెను పెండ్లియాడుటయనంభవము

పరశు—అసంభవమా! నీవామెను ప్రేమించుటలేదా?

భీష్మ...ప్రేమించు చుంటిని. ఒకవేళ ప్రమాదవశమున ఆమె సౌందర్య తపోవనమును కలుషితము చేయుదునేమో యని ఆమెను స్పృశించుటకు భయపడునంతగా ఆమెను ప్రేమించు చుంటిని.

పరశు...చాలవంతమాట!—దేవవ్రతా! వివాహముపాప కార్యమా?

భీష్మ....పాపకార్యముకాదు. వివాహము పుణ్యరాజ్యము. కాని నేడు నే నా రాజ్యమునుండి బహిష్కరింపబడితిని.

పరశు—ఏమి?

భీష్మ...నేను శాశ్వతబ్రహ్మచర్య వ్రతముఁబూనితిని.

పరశు—ఎన్నరాజ్ఞాపించిరి?

భీష్మ—ఈశ్వరుడు.

పరశు...ఈశ్వరుడా? ఈశ్వరుడెక్కడ?

భీష్మ—హృదయమందే.

పరశు....ఇది నీకెవ్వరు చెప్పిరి?

భీష్మ—వ్యాసమహర్షి.

పరశు...ఆయాజ్ఞనుసీపుమిటివా?

భీష్మ....వింటిని గురువరా! జగదావ్యస్తమగు సావ్యధన్వంతరామములో
ప్రపంచ కోలాహలములో ఆయాజ్ఞను నిరంతరము వినఁజా
లను. కాని అప్పుడప్పుడు దాని గూఢర్థమును దాని గంభీ
రాహ్వనమును దాని మధుర సంగీతమును వినుచుందును.

పరశు—నీవాయాజ్ఞను వింటివా?

భీష్మ—వింటిని.

పరశు...అసత్యము. నేను నీకు గురువును. నేనాజ్ఞాపించుచున్నాను—
నీవు అంబను పెండ్లియాడుము.

భీష్మ....ఇది అసంభవము గురువరా!

పరశు....ఉచుంటివి?

భీష్మ...అసంభవము

పరశు...అసంభవమా?

భీష్మ...క్షమింపుడు. నేను ప్రతిజ్ఞాపాశమున బద్ధుడను. నేను ఆజీవిత
బ్రహ్మచారిని.

పరశు...అగుచో నింకనామాట పాటించవని యచుకొందునా?

భీష్మ...గురువరా! ఏమి చేయుదును. ఇప్పుడునాకు వివాహము చే
సికొనుట కధికారమే లేదు. నేను సత్యపాశబద్ధుడను.

పరశు.. ఆపాశమును తెంచివేయుము.

భీష్మ...క్షమింపుడు,

పరశు....ఇదియేరా నీగురుభక్తి? — నీవు నాకు శిష్యుడవేనా?

భీష్మ...నేనుతప్పక తమశిష్యుడను. కాని నేను భీష్ముడను.

పరశు....పరశురాముని యాజ్ఞ నీవు పెండ్లిచేసికొనుము.

భీష్మ.....అగుచో నాకుమరణదండ మొసంగుడు. నేనీ యాజ్ఞ
ను మన్నించను.

పరశు...భీష్మా! ఆజ్ఞాపించుచున్నాను. నేను భగవాతుడను. నీ

వామెరు పెండ్లియాడుము.

భీష్మ...గురుదేవా! మాతండ్రిగారు మరణకాలమున చేతులు శక్తు
కొని పెండ్లియాడవలసినదని బ్రతిమాలిరి. తండ్రియే ఈ ప్ర
పంచములో ప్రత్యక్షపరమేశ్వరుడని నేనెఱుఁగుదును. అయి
నను నేను పారియాదేశమును మన్నింపలేదు. తండ్రియానతి
కంటె నాకర్తవ్యమే ప్రధానమని నాతలంపు. దేవా! నేను
మీ పాదములపైఁ బడుచున్నాను. నన్ను తమింపుడు.

(నమస్కరించును.)

పరశు...ఇంక నామాటవినవా?

భీష్మ...స్వామీ! ప్రపంచములో నాకు భీష్ముడను పేరెందుకు వచ్చి
నదో తామెఱుఁగుదురా?— నేను నాభోగవాంఛను తీర్పు
కొని యీపేరుసంపాదించలేదు. గురువరా! ఈ బ్రహ్మచర్య
వ్రతము— ఈ కరోరవ్రతము కుసుమకోమల శయ్యగాడు.
వాజీవితము సంభోగ సుఖరహితము. నాజీవితముతయు స్త్రీ
ప్రేమ శూన్యము. నాబ్రతుకంతయు సంతాన సుఖవిహీనము
ప్రపంచములో నెవ్వఁడు ఐమన్త సుఖములకు మూలాధార
ముగ నెంచబడునో, ఎవ్వని ముఖారవిందమునుజూచి మాన
వుడు సర్వప్రాసందిక దుఃఖములను, రోగ బాధను, చారిద్ర్య
వేదనను, దాస్యపీడను, మానసిక వ్యాకులతను తుణమాత్ర
ములో మఱచిపోవునో, ఎవ్వఁడు పరదేశమున నిరాశాపూర్ణ
వుగు శూన్యజీవితమును పూర్ణముగఁ జేయునో, మరణానంత
రము పరలోకమందలి గాఢాంధకారమును ఎవ్వఁడు ప్రకా
శింప జేయునో అట్టి పుత్రుని ముఖముఁ జూచు సౌభాగ్యము
నాకే జన్మములోలేదు. గురువరా!—గురునాజ్ఞను మీఱు
జేయునిది నాకొక పెద్దసుఖమా?

పరశు...శిష్యా! పెండ్లిచేసి కొనినచో నీ వాసుఖమును పొందఁగలవు

భీష్మ....గురువరా! తమింపుడు. నేను బ్రహ్మచారిని.

పరశు....భీష్మా! నేను తుదిసారి చెప్పుచున్నాను. నీకు పెండ్లికావల

యినా చావా?

భీష్మ... అవసర మగుచో నేను చావునే యొప్పుకొందును.

పరశు...మంచిది అయితే ఇంక ఎల్లుండి ప్రాద్ధున కురుక్షేత్రములో
సశస్త్రుండగు పరశురాముని కలియుము. శస్త్రముతోరమ్ము.

భీష్మ... శస్త్రమెందుకు?

పరశు... దేవవ్రతా! నీకు శూరుడనను గర్వము చాలగలదు గను
కనే నీవు పరశురాముని ఆజ్ఞనే తృణీకరించితివి నేను నీగర్వ
మంతయు నణచెదను.

భీష్మ....నాకు భార్గవునితో యుద్ధము చేయునంతటిసాహసము లేదు.
పరశు... భయపడుచుంటివా?

భీష్మ...భయమన నేమియో నేనెఱుంగనే యెఱుంగను. అయినను
గురునితో యుద్ధముఁ జేయకయే ఓటమిచొప్పుకొనుచున్నాను.
పరశు...నీవు ఊత్రీయ బాలుడవేనా? పిఱికివాడా! నిన్ను నేను యు
ద్ధమునకు పిలుచు చున్నాను.

భీష్మ. నా ప్రార్థన యాలింపుడు.

చ॥ గురుండపు భూసుగుండపు నకుంత సాధుతపోనిధానుడై
ధరసుయశంబుగాంచు జనుదగ్గినుతుండవునైనను సం
గరమునడికొనఁ మనసు గల్గదు ఊత్రీయుశౌర్యవహ్ని ని
క్కరణినిరెచ్చకొట్టుటలు కార్యముకాదు శుభాభిలాషికిన్॥

పరశు...నేను ఇరువదొక్కమాటు ఈభారతభూమిని ఊత్రీయ రహిత
నుగాఁ జేసితిని.

భీష్మ....అప్పుడు భీష్ముడులేడు.

పరశు...ఇంత సాహసమా!

భీష్మ...గురువరా! శిష్యుడు పాదములకు నమస్కరింపుచున్నాడు.
పరశు—ఎల్లుండి ప్రాద్ధున కురుక్షేత్రమందలి రణరంగమునకు సాయ
ధుడవై రమ్ము.

భీష్మ—మంచిది. గురుని ఈయాజ్ఞను మన్నించెదను. భీష్ముడు
పాదములకు నమస్కరింపుచున్నాడు.

పరశు...పాము. జేవవ్రతా! యుద్ధసన్నద్ధుడవగుము.

భీష్మ ... నేను సిద్ధముగ నుండును. (ప్రస్థానము.)

పరశు — ఆశ్చర్యము!

మ॥ పరమాశ్చర్యము! క్షత్రియుండనగ విశ్వంబందునీ వేసుమీ
యరయన్ భీష్మకనామమెంతయును సీకర్హంబు శీతాదీమా
దిరి నీసంయమ మప్రకంప్యము. గుణాబ్ధి! శిష్యచూడామణీ!
కరమున్ నీజననంబునన్ గులముల్లాఘ్యంబయ్యెసరోవృన్నతిన్
నీప్రతిజ్ఞాశక్తిని పరీక్షించెదను నీమూప్రతిజ్ఞ కరోరకుఠారధా
రను పైచంగలదో లేదోచూచెదను. (ప్రస్థానము.)

—ఓఓఓఓఓ—

ద్వితీయ దృశ్యము.

స్థానము—పడకటిల్లు. సమయము—సాయంకాలము,

(విచిత్ర)పీఠ్యుఁడు పరుండియుండును. సత్యవతి దగ్గిఱకూర్చుండును.)

సత్య . పగలు గడచినది. ప్రసంచము కాంతిహీనమును, మలినము
నగుచున్నది. సూర్యుడస్తమించుచున్నాఁడు. నిర్భాగ్యురాల
నగు నేను ఒకపుత్రుని పోగొట్టుకొంటిని. రెండువఱాఁడును
మృత్యు శయ్యపైబడి నిట్టూర్పులు నిగుడ్చుచున్నాడు. నేను
చూచుచు చూచుచు నుండగనే వీనిముఖమండలమున మృ
త్యుకళ నెలకొనుచున్నది. మృత్యుగతిన స్థిరము నాకుశక్తిలేదు
విచిత్ర)పీఠ్యుఁడు నవ్వుచున్నాఁడు కలవరించుచున్నాఁడు.

విచిత్ర) — (కరుణవిప్పి) అమ్మా — అమ్మా!

సత్య...ఏమినాయనా! ఏమి? ఎందుకు ఉలికిపడితివి?

విచిత్ర)....అమ్మా! నేనెక్కడనున్నాను?

సత్య—ఏమి! మనయింటిలోనే.

విచిత్ర)....ఓహో! ఇప్పుడుఉదయమా సాయంకాలమా?

సత్య—సాయంకాలము

విచిత్ర)....ఓహో! (మరల కనులు మూసికొనును)

సత్య—నీశరీరములో ఎటులున్నది?

విచిత్ర—అమ్మా! (దగ్గు) బాగుగనున్నది

సత్య...నిజముగ బాగుగనున్నదా?

విచిత్ర...నిజముగ బాగుగనున్నది—అన్నయ్య ఏదీ?

సత్య....బయటనున్నాడు. పిలుతునా?

విచిత్ర)...వద్దు. అప్పుడే అవసరములేదు చచ్చుటకుముందు ఒకమాట
ఆయనతో కలియవలయును.

సత్య...అదియేమి నాయనా! అల్లెవ్వరేని యందురా?

విచిత్ర—చూడు. మరువబోకుము. నేను చచ్చుటకు ముందు ఒక
సారి ఆయనను కలియఁగోరుచున్నాను. పిలుపుము.

సత్య—నేనిప్పుడే ఆయనను పిలుచుకొని వచ్చెదను.

విచిత్ర—వద్దు ఆయన యెప్పుడును నావద్దనే కూర్చుండును. రాత్రి
కన్నుమూయలేదు. ఎన్నియోమాటలు చెప్పినాడు. అమ్మా!
ఇటువంటి అన్నయ్య యెవ్వరికిని యుండఁడు. (దగ్గి) అమ్మా!
కొంచెము సీట్టుకుయుము. (సత్యవతి సీట్టుకొచ్చును)

విచిత్ర—అదుగో చూడుము. సూర్యుడస్తమించినాడు చూడు
మమ్మా! (దగ్గు)

సత్య—ఏమి నాయనా?

విచిత్ర—ఈ మేడ చూడుము. దీనిపై సూర్యుని అంతిమ సావర్ణ్య కి
రణములు వడుచున్నవి. ఎంతమందర దృశ్యము!

సత్య—చాల సుందరదృశ్యము!

విచిత్ర—నాశరీరము మీదఁగూడ జీవితముయొక్క అంతిమ కిరణ
ములు వచ్చి పడుచున్నవి మంచిది. అమ్మా! మనుష్యుడు
చచ్చినపిమ్మట నెచ్చటకు బోవును?

సత్య...ఈమాట లెందుకునాయనా?

విచిత్ర—లేదు. ఊరకయే అడుగు చున్నాను— సరే. ఈ ఆకా
శము ఇంత నీలముగా నేలయున్నది!

సత్య....ఇది యంతయు ఈశ్వరుని సృష్టి. ఆయనకే తెలియును.

విచిత్ర)...మృత్యువుకూడ నిట్లే నీలవర్ణమును, ఇట్లే అనంతమునని నాకుతోచుచున్నది. అమ్మా! అన్నయ్య చూపులకంత వీరుఁ డుగఁ గనుపట్టఁడు. (దగ్గు) దిండు సరిగా పెట్టుఅమ్మా!

(సత్యవతి దిండునరిగా పెట్టుచు)

విచిత్ర)—అయిన శరీరమంతయు పోవుచే నిర్మించఁబడినట్లు నాకు తోచును. కాని చాల గంభీరు డు. రెండవ సముద్రాడే (దగ్గు) ఏమి అమ్మా?

సత్య...నేనెఱుఁగను నాయనా!

విచిత్ర)...అన్నయ్య పెండ్లి చేసికొనినచో నుభయదువాఁడు. అన్నయ్య పెండ్లి యెందుకు చేసికొన లేదు అమ్మా?

సత్య...అబ్బా!

విచిత్ర)...ఇదియేమి! చేతులతో నోరు మూసికొనుచున్నావు. ఏడవకు మమ్మా! అన్నయ్య పెండ్లిమాటరాఁగానే నీవు ఏడ్చు చుందువు — ఏడ్వకమ్మా!

సత్య....కాదునాయనా! నీవు ఎన్నేనియడుగుము. ఈమాట ఒక్కటి మాత్రమే మడుగకుము.

విచిత్ర)...ఎందుకమ్మా! ఈవేళ నీకు చెప్పకతప్పదు. నేనువిని అప్పుడు చచ్చెదను. (దగ్గు) ఇచ్చటనుండి పరలోకమునకుఁ బోయి నీ కును ఆయనకును శాంతిసమాచారమేమేని పంపగలనేమో చూచెదను. చెప్పుమమ్మా!

సత్య...మీ అన్నస్వర్గీయ దేవతగాని భూలోక మనుష్యుఁడు గాడు. ఆయనను మనముసరిగా గుర్తింపజాలము. ఆయన స్థూలము కఠినము, ప్రకాశాంధకార విశ్రీతమునగు నీస్వార్థ రాజ్యము నకుఁ జెందినవాఁడుగాడు. ఆయన ఎచ్చటనుండి ఇచ్చటకు వచ్చెకో తెలియదు. స్వార్థత్యాగ మంత్రమును నోటిమాట లతో ప్రచారము చేయుటకు రాలేదు. దానిని క్రియాశూన మున ప్రచారము చేయుటకువచ్చినాఁడు.

విచిత్ర)... చెప్పుమమ్మా! ఇంక చెప్పుము. అన్నయ్య మాటలు చె

పృథు. ఆయన జీవితచరిత్రమును పలుమాటలు నీముఖమున వింటిని. (దగ్గు) నేడుమరల చెప్పము విందును. వారొక మా యాకథవంటివారు. ఎన్నిమాటలు విన్నను ఇంకను వివరములు యునని యుండును. (దగ్గు) కొంచెము సీభ్య ఇమ్ము అమ్మా! (సత్యవతి సీభ్యఇచ్చును.)

సత్య...చాలకష్టముగా నున్నదా? విచిత్ర)...లేదు, ఏమియులేదు. చంద్రుడుదయించుచున్నాడు. ఎంత సుందరముగ నున్నాడు! (చంద్రుని తెచ్చితిమి చూచును)

సత్య...మజ్జియొకమాట మందుతాగియు నాయనా!

విచిత్ర)...ఊరుకో అదృశ్యము?

సత్య...ఏమి యదృశ్యము!

విచిత్ర—అమ్మా! ఒకమాట నీ కోడళ్ళను పిలుపుము? వారిసంగీతము ఒక్కమారు వినును (దగ్గు) వారిసంభాషణము వారి సంగీతము వివర నాకు చాల ఇష్టము. వారెన్నఁచాల ప్రేమించెదరు కాని నేను వారిని సుఖపెట్టలేకపోతిని. (దగ్గు) కొంచెము వారిని పిలుపుమమ్మా!

సత్య—ఇదుగో పిలిచెదను. (సత్యవతి పోవును.)

విచిత్ర)...సంగీతము వినుచు వినుచు చచ్చెదను. ఈ పున్నమ చంద్రుని పండువెన్నెలలో ఈ నల్లని యాకసము క్రింద సంగీతము వినుచు వినుచు చచ్చెదను. (దగ్గును)

(అంబి కాంబాలికలప్రవేశము.)

విచిత్ర—అంబికా! అంబాలికా! ఒక్క పాటపాడుడు. నాఁడు సాయంకాలము పాడినపాట పాడుడు.

(అంబికాంబాలికలు పాడుదురు.)

గీ త క.

అదె యపార విసేల నభమున నలమెచుజ్జ్వలచంద్రికల్
నదనమున నీవేలయిటు మ్రగ్గెదవు పెట్టుకుదీపికల్

దిమ్ముమనఁదల యేల యీసాద త్రేంపురేమపు వల్లిక
రమ్ము వేగవిలీన ముదము రాత్రి యిట్టిది రాదికన్
గనుము చాతక భాగవిలాసము క్రమేభూమి నభమ్ములన్
వినద మవ్వలకేగి యాపుము వీణమ్ముదుల రవమ్ములన్
అదుగొ మృత్యువు తల్లినలె నిటకడుగుదెంచు ప్రియమ్మునన్
ఇదియె తిరుణము చచ్చుటకు నే నిదియె పోదురయమ్మునన్
చాలుచాలును ధూళిభేలలు చాలుక్రయ విక్రయములున్
ఏల నాకీ గోల యంత ముగించి తాయ వ్యయములున్
శరము నలసితి సాలసితిని యిత్తటిని జేప్పుము నన్నటన్
నిరవధిక ధవళిమయు నిరవధి నీలిమచు గలిసెము నెటన్

(భీష్ముడు మాధవుడు ప్రవేశించెదరు. వెనుకగా

సత్యవతి వచ్చును.)

భీష్మ...తమ్ముడా! ఇప్పుడెట్లున్నది! (నాడి చూచి) ఇదియేమి!
వట్టి మంచముద్దవలెనున్నది! శ్వాసకూడలేదు.

మాధ... (భయముతో) ఆ! ఏమి చేసినతా!

భీష్మ... (మరల పరీక్షించి) ప్రాణములేదు.

మాధ.. కుమారా! ప్రాణాధికా! (విచిత్రపీఠ్యుని శరీరమును కౌగి
లిచుకొనును.)

సత్య....కుమారా! కుమారా! (మూర్ఛితయై నేలపైబడును.)

(అంబికాంబాలికలు భీతచేతస్కలై ఒకరినొకరు మాచుచు
నుండురు. భీష్ముడు ద్వారముపట్టుకొని నిలచియుండును)

—❦—

తృతీయ దృశ్యము.

హస్తినాపుర పాసినాదము. అపరాహ్ణము

(మాధవుడును దాశరాజును ప్రవేశించెదరు.)

మాధ—స్వయంవర సభనుండి నన్ను వెళ్ళగొట్టిరా?

దాశ—అవును.

మాధ...నీకు బాగుగ జ్ఞాపకమేనా?

దాశ—బాగా.

మాధ—తర్వాత భీష్మునకును, రాజులకును యుద్ధము జరిగినదా?

దాశ—అవును

మాధ—నీవుకూడయుద్ధము చేసితివా?

దాశ....ఆ. చేశాను

మాధ....ఏపక్షమున?

దాశ...ఏపక్షమైనా లేదు.

మాధ...మధ్యనుండియా?

దాశ...సరీగ్గా మధ్యనూకాదు.

మాధ—మఱి యెట్లు?

దాశ...ఒకప్రక్క

మాధ...బాణము వేసితివా?

దాశ...ఆ. వేశాను.

మాధ...ఎవ్వరిపై?

దాశ....ఆనందగతి తెలియదు.

మాధ....కన్నులు మూసికొని వేసితివా?

దాశ...అవును.

మాధ...తరువాత పారిపోతివి కాబోలు?

దాశ...ఆ. పారిపోయాను.

మాధ...ఇన్నిరోజులనుండి యెక్కడనుంటివి?

దాశ....అడవిలో.

మాధ...అక్కడ నేమిచూచితివి?

దాశ...పెద్దపులిని.

మాధ—మొదటరాణిని అంటివికాదు?

దాశ....అన్నానుగాముల్గు.

మాధ...తర్వాత?

దాశ...తర్వాత అదినన్నెంబడించింది.

మాధ....ఎవరు? పెద్దపులియా? రాణియా?

దాశ—అది సరీగ్లా తెలియలూ

మాధ...వెంబడిందినదా?

దాశ....అవును. ఎంబడించింది.

మాధ...ఇంకనీవు పాగలాలు దక్కించుకొని పారిపోతివి కాబోలు?

దాశ...ఆఁ పారిపోయాను. పానాలు దక్కించుకొని పారిపోయాను.

మాధ...అక్కడనుండిపారితిన్నగా ఇచ్చటకువచ్చితివా?

దాశ—ఆఁ. తిన్నగా ఇక్కడకు వచ్చితిని.

మాధ...మీమంత్రియొక్కడ?

దాశ.. సచ్చిమోయాడు.

మాధ...ఎట్లువచ్చెను?

దాశ—నాఅమ్మచే.

మాధ—నీయమ్మచేతనా?

దాశ—అవును. చివరికి అట్లాగే తెలిసింది.

మాధ—ఓహో!—నీవుకన్నులు మూసికొని వేసిన బాణము నీమం

త్రికిరిగిలినదికాబోలు.

దాశ. అట్లాగే వుంది.

మాధ ...నీవు చావలేదా?

దాశ—లేదు.

మాధ...బ్రతికి యుంటివా?

దాశ—బ్రతికివున్నానల్లే వుంది.

మాధ ..ఎచ్చట నుంటివి?

దాశ—మధ్య

మాధ. .ఎవరి మధ్య?

దాశ—ఒకవైపున ఇద్దము, ఒకవైపున రాణి

మాధ...గాణియా పులియా?

దాశ—పులి

మాధ. .నీవు పిచ్చివానివలె నున్నావు.

దాశ—నాకూ అట్లాగే లోస్తుంది.

మాధ—ఇప్పుడేమి చేసెదవు?

దాశ...అదే ఆలోశిస్తూ వున్నాను.

మాధ—ఇక్కడ నుండువా?

దాశ—అదే ఆలోశిస్తూన్నాను.

మాధ...లేక యింటికి పోదువా?

దాశ—అరే బాబో!

మాధ....నీభార్య చూపులకెట్టిది?

దాశ—బాబో!

మాధ...చూడు ధీవర రాజా! నేనీ నీకొక యుపాయము చెప్పు చున్నాను.

దాశ—యేమిటి?

మాధ...ఇంటికి పొమ్ము.

దాశ—రాణి దగ్గరకా?—బాబో!

మాధ...అశుభి యెట్టిదేని కానిమ్ము. ఆమె వలె నక్కఱకు వచ్చు మ నువ్వుఁడు మఱియొకఁడు లేఁడు.

దాశ—ఎట్లా?

మాధ...చూడు. నెలజీతమిచ్చి పనివానిని పెట్టుకొనుము.—ఇంక త మాపాచూడు. వంటచేయువాఁడుఅంటుతోమడు. అంటుతోము వాఁడుపిల్లల పోషణము చూడఁడు. కాని పెండ్లాముచే చెప్ప లు కట్టుట మొరలుకొని భగవద్గీత పారాయణము వఱకుకూడ చేయించవచ్చును. అట్టిపెండ్లామును నిరువకుము.

దాశ...నిజమైనమాటే—అమ్మ బాబో! (వణకును.)

మాధ—ఏమి?

(దాశరాజు వేలితో తెరవంకకు చూపించును.)

మాధ....నుందిది. నీరాణి ఇచ్చటకే వచ్చినది. ఇదుగో నేనుతగ వంతు యు తీర్చెదను.

(ధీవరునిరాణి వ్రోవేళించును.)

రాణి... ఓరి సిగ్గుమాలినాడా. నివరికి అల్లుడింటి దగ్గరి మకాం పెట్టా

పూ' దాబ్బావ్యూహా!

మాధ—ఇంత తొందరా—ఇంత తొందర మంచిదికాదు. నీవనిన

మాటలు అశ్లీలములు.

రాణి ..అయితే యాం?

మాధ—ఇది పతిభక్తికి లక్షణముకాదు.

రాణి...ఇనుమంటి పతిమీదనేనా బత్తి?

మాధ—పతిపిట్టివాడేని కానిమ్మ, అక్కడు పతియే, ఈజన్మములో

మరియొక పతిగల్గు నుపాయములేదు. గాన వానిలోగలసి మీల

సియే యుండవలయును. లేనిచోజీవితమునకు శాంతియుండదు.

రాణి—నిజమే. మంచిది. ఇంకరా ఇటింకి పోదాము

మాధ.... పొమ్ము ధీవరరాజా! నీభార్య నిన్ను చాలకోమలభాషతో

పిలుస్తున్నది— పొమ్ము

దాశ...ఇది నన్నెప్పుడూ అవమానం చేస్తువుంటుంది.

రాణి—నేను కాబట్టి నీకు అవమానమన్నా చేస్తున్నాను లేకమోతే

నిన్ను అవమానం చేశేవాళ్ళు కూడలేరు. కావాలిస్తే ఎక్క

డన్నా వెళ్ళి చూడూ ఎవకు అవమానం చేస్తారో

చూద్దాము.

దాశ—ఎండుకు నేయరు? ఆవాళ్ల స్వయంవరంలో ఆళ్ళు అవమా

నం నేయరా?

రాణి—నిన్ను అవమానం చేశారా? ఇదియేమిటి! ఎక్కడనైనా

మడసి మడసిని అవమానం చేస్తాడు. మట్టినుద్దరు ఎవడు చే

స్తాడు?— (మాధపురితో) నీవు ఎక్కడైనా వినావా?

మాధ—భీభీభీ! నీభర్త మట్టినుద్దా! ఇంక అవమానము చేయకుము.

రాణి...మంచిది— ఇంక ఇంటికిరా. అవమానం నేయరులే. రా.

మాధ....పొమ్ము. పోయి చెయ్యి పట్టుకొనుము.

ధీవరరాజా మెల్లమెల్లగాజడియునుపచ్చితన భార్యచేయిపట్టుకొనును.)

మాధ...ఇది బాగుగ లేదు. జడియకుము.

దాశ....ఏంచేయును?

మాధ...కొంచెము ప్రేమతో చేయిపట్టుకొనుము.

రాణి—ప్రేమ గీమ తర్వాత చూద్దాము. (లాగికొనిపోవుచు.)

మాధ...నిజముగ నిద్దఱును విచిత్రమైన వారే.

చ తు ర్థ దృ శ్య ము .

స్థాము—గంగాతీరము. మయము ప్రాంతఃకాలము.

(జనులు స్నానము చేయుచు వాడుచునుందురు.)

గీ త ము

(అయిభవన మనోమోహినివలె)

అయివతిత జనావనిగంగే

శ్యామవిటపిఘనతట విప్లావిని

నలిల స్నాత నరనారి పావని!

బహు నగ నగరీ జనపద తీర్థవి

చుంబిత పాదయుగే శుభే !అయి!

ప్రవహసి యుగే యుగే భారతవర్షే

స్తనయ సుధామపి వితరసి జనని

సస్యశ్యామలాం కురుషే మరుమపి

శీతలపుణ్య తరంగిణి !అయి!

నారదక్షీర్తన పులకిత మాధవ

విగలిత కరుణామయి అయిమాతః

బ్రహ్మకమండ లూచ్ఛలిత ధూర్జటి

జటిల జాటావతితేఽద్భుతే !అయి!

నభసోజ్యోతిరి వాంధతమ సతలే

శతధాపతితా హిమగిరి గహ్వరే

హిమగిరితోభువ మవతరితాసి హే

జనని! మహోదధి సంగతే !అ!

త్యక్త్యా భవ సుఖదుఃఖాన్నాతః

అంతిమశయనే శేష్యేహం యదా

వర్షకరయుగే మమజల కలరవ
మంబ! సుప్తిమపి వర్షనేత్రయుగే! అయి!
వర్షశాంతిమపి శంకితిహృదయే
వర్షసుధామపి మమ కలేబరే
జననభాగీరథి సురధుని గంగే
కలకల్లాలిని జాహ్నవి! అయి!
(అందఱుచు పోవుదురు.)

గంగ... (ఘృవేశించి) ఈనదీతీరముననే చాలరోజులనుండి భీష్మ పర
శురాములకు ఘోరసంగ్రామము జరుగుచున్నది. ఇందెవ్వఁ
డును గెలుచుటయులేదు. ఓడుటయులేదు. ప్రళయము భయ
ముచే నిస్తబ్ధమయి యాయుధము నాలోకించెను. విస్మయము
తో నముద్రదగ్గరనమువంటి యాసమరకల్లోలము నాకర్ణించెను.
ఇన్నిరోజు లేకదీక్షతో పోరాడియు భీష్ముడలయలేదు. ధన్యు
డవు భీష్మా! ధన్యుడవు కుమారా!
(వ్యాసుని పోవేశము)

వ్యాస... అమ్మా జాహ్నవి! వ్యాసుడు నీపాదములకు పగిలుముల్లుచు
న్నాడు.

గంగ... వ్యాసా! ఏమిసమాచారము?

వ్యాస—అమ్మా! నీయొద్దననేడు నేనెట్టివంత చూడవలసి వచ్చినది.
మానవులకు భగవానునకును విధివిరుద్ధమగు ఘోరయుద్ధ
ముజరుగుచున్నది! క్షత్రియునకును బ్రాహ్మణునకును, శిష్యున
కును గురువునకును సంగ్రామము న్యాయముగ నున్నదా?
తల్లివగు నీవు భయముచే మెడలక యీడ్చుర్లుటనను చూచు
చుంటివా?

గంగ.... భయముచేగాదు వ్యాసా! మిక్కిటమగు నానందముతో మె
డలక చూచు చుంటిని పుత్రగౌరవాభిమానముచే నేడు నొ
యొడ బుష్పింగుచున్నది. ఒక వైపునగురువు, రెండవవైపున
భీష్ముడు. బ్రాహ్మణుని క్షత్రియున సౌతిఘటించినాడు. ఇగ

వంతునితో తనచే పుట్టింపబడిన మానవుడు తలపడినాడు. అయినను హిమాచలమువలె నిశ్చలుడై నాపుత్రుడగు భీష్ముడు యుద్ధముచేయుచున్నాడు. ఇట్టి యద్భుతము నెక్కడ నేని యెప్పుడేని చూచెనా? వ్యాసా! ఇట్టినిర్వికృతిముండగు పుత్రుడెరికిగలడు?

వ్యాస...అమ్మా! అయినను బ్రాహ్మణునితో కుత్రియుడిల్లు యుద్ధము చేయుట యుచితముకాదు.

గంగ...అట్లుకాదు. వత్సావ్యాసా! భాగవుడు ఇరువదొక్కమాఱు ఈపుణ్యని కుత్రియశూన్యముగాఁ జేసెను. వారిరక్తబీజమునుండియే క్రొవ్విసబాపని గర్వమడంచుటకు భీష్ముడు జన్మించెను.

వ్యాస—కాని ఈశ్వరునితో మానవుడు యుద్ధముచేయుట ఏమి న్యాయము తల్లీ?

గంగ...వత్సా! వ్యాసా! ఈమానవ జీవితము ఈశ్వరునితోడి యొక అనంత సంగ్రామముగాదా? ఒకవైపున మృత్యువును దాని నల్లని పిశాచసైన్యమును మఱియొకవైపున అసహాయులగు దుర్బలులగుమానవుడు. మానవుని దుఃఖములఁజూచి నే నురోజును ఏకాంతస్థలమున నేళ్ళుచుండును ఏడ్చిపోయోజనములేద. వ్యర్థముగ తాతిపై తలపగులగొట్టుకొనుట వంటిది. వ్యాసా! నీవేమనకొంటివి?

వ్యాస...అమ్మా! అయినను—

గంగ—వ్యాసా! మానవుడు భౌతిసాగరమున పడియున్నను తనశక్తిచే తరంగ గర్జనము నడచుచు నిర్భయభావముతో తిగుచుండును. ఇదిసామాన్య విషయమా? మానవుడు గాఢాంధకారమునండి వెడలి సూర్యునివలె ప్రకాశపూర్ణుడుగు సభ్యతామార్గమున నడచుచుండును. ఇది సామాన్యమా? మానవుడు అభావగర్భమున జన్మించి సావ్యర్థసంగ్రామాత్సంగమున పెరిగినాడు. అయినను అతడుతనశక్తిచే సార్థత్యాగ శీలరము నధిష్ఠించెను ఇదితక్కువ గౌరవమా? ఆమానవజాతిలో నాపుత్రు

డగు భీష్ముడు సర్వశ్రేష్ఠుడు. ఎవ్వని స్వార్థత్యాగకళాభూతమునకు వెఱచి మృత్యువుకూడ తలవంచుకొని ఎవని పాదముల క్రింద శాంతస్వరూపముతో నివసించి యున్నదో అభీష్ముడు సామాన్యుడా?

వ్యాస... కాని ఈశ్వరునితో—

గంగ...నాకు ఈశ్వరుడొక శంకరుడే. ఆయన అజ్ఞను శిరసావహించెదను.

(శంకరుని ప్రవేశము.)

శంక...గంగా! అయితే నేను అజ్ఞాపించుచున్నాను! నీనీయుద్ధమును ఆపివేయుము. శాంతిమయమగు జలముతో ఈల్గిని చల్లార్చుము, దేవవ్రతుడు నవ్వుచుండమరిణుడు పరిశురాముడు అమరుడు. ఈయుద్ధమునకు అంతములేదు మఱికొన్ని రోజుల వఱకీళ్లే యుద్ధము జరిగినచో నింక ప్రళయము కలుగును!

గంగ—చిత్తము స్వామీ! కాని, శంకరా! నీవుమాతృ హృదయము నుండి మాతృగర్వమును హరించితివి

శంక....కాని ఈయుద్ధములో పరిశురామునకే అపజయము కలుగు.

(ప్రస్థానము.)

గంగ—తథాస్తు. మంచిది, ఋషివరా! ఇంక నీవుపొమ్ము. (ప్రస్థానము)

వ్యాస—ఇప్పుడు దేవము నశించినది. చరాచరప్రపంచమున భ్రాంతి నశించినది. ఎంతప్రమాదము! శంకరా! నీవు నిజముగ శంకరుడవు.

(ప్రస్థానము.)

(భీష్ముని ప్రవేశము.)

భీష్మ...భార్గవుడెచ్చట? ఈదిబ్బపై నెక్కి ఆయనరాకచూచెదను. (దిబ్బపై నెక్కి) ఎంతదూరము కనిపించుచున్నది! అద్దారిని నల్లని చెట్ల తోపులపై ఉపాసావర్ణ కిరణములు స్వాగత ముంబనము వలె వచ్చివడుచున్నవి— ఈదిక్కున తెల్లని ఇరుక తిన్నెలు గడుదప్పున గడవడుచున్నవి. మధ్య జాహ్నువిదేవి విరాజిల్లుచున్నది. అమ్మా! అతివిశాలమును జలమయమునునగునీయా

వక్షస్థల ముసారకక్షణచే నిండేయున్నది. ప్రతివానికి నాశ్రయ మిచ్చుటకు సిద్ధముగనున్న నీయాయుత్సంగము మనస్సును ముగ్ధముగజేయుచున్నది. దేవ్యమును బోగొట్టుచున్నది. ప్రజ్వరిల్లుచున్న ఈర్ష్యాహంకారభావము అచు శమింపజేయుచున్నది. అమ్మా! పాదములకునమస్కారము. (నమస్కరించి కూర్చుండును.)

(పరశురాముని ప్రవేశము.)

పరశు—దేవప్రతుఁడు ముందుగనే వచ్చియున్నాడు. దేవప్రతి!

భీష్మ....(ఉలికిపడి) గురుదేవా! వచ్చితిరా! (నమస్కరించును.)

పరశు....శూరుడా! లెమ్ము. నేఁడు నిర్మలప్రభాతకాలమున ఈగంగా తీరమున, ఈ అరుణ కిరణ రంజితమగు నీలాకాశముక్రింద మూలెడడముగ నిలఁబడి భీష్ముఁడను పరశురాముఁడును కవచ శిరస్తాణములఁ దాల్చి, కరమునఁ గరవాలముఁబూని, కన్నులెఱ్ఱచేసి యుద్ధము చేసెదరు. నేఁడుబాహుబలమున భీష్మ పరశురాములలో నెవ్వరధికులో నిర్ణయముకాఁ గలదు. లెమ్ము. కత్తి బూనుము.

భీష్మ....గురువరా! యుద్ధమెందులకు? ఇంచుక దృష్టిబలపి అటుగాంచుఁడు—ఎట్టిఅపూర్వదృశ్యము! అవ్వలియొద్దన సూర్యనారాయణుఁడు మెల్ల మెల్లగా తూగుప్పదిక్కున ప్రకాశమును విజృంభించు వచ్చుచున్నాఁడు. ఈ దినరాత్రముల ప్రశాంత సంద్ధిలములో, ఈ గంగాతీరమున ఇప్పుడు యుద్ధమెందుకు?

పరశు—ఈ ద్వాపరయుగమున బ్రహ్మక్షత్రియులలో నెవ్వరధికులో చూచెదను.

భీష్మ—చూచుచు చూచుచు గురుదేవుని శరీరముపై నేను బాణప్రహార మెట్లు చేయుదును?

పరశు...నీపాపము లన్నియు నేడుధిరప్రవాహమున ప్రతౌలితములగును భీష్మా! యుద్ధముజేయుము. నేను నిన్నుయుద్ధమున కాహ్వానముజేసితిని నీవు నీకత్తి పట్టుచు. ఇరువదొక్కమాఱు ఈ వృద్ధి

ని క్షత్రియరహితముగఁజేసినవాయుగొడ్డలిని నేను వట్టెడను—

భీష్మా! ఖడ్గము ధరింపుము.

భీష్మ—మందిది. అట్లేయగుగాక— ఓస్వర్గమర్త్య పాతాళలోక వా
సులారా! మీరీ యపూర్వ సంగ్రామమును శ్రద్ధతోఁ జూడుదు
పరశు — దేవవ్రతా! ఈదెబ్బకొనుకొనుము.

(ఇద్దఱుపోరాడుదురు.)

భీష్మ—ఇంక చాలును, గురుని శరీరము గాయము కల్గించితిని.

పరశు... ఏమియులేదు. భీష్మా! ఏమియులేదు. నా యెడమకాలున నా
మాన్యమైన గాయముకలిగినది. శస్త్రము ధరింపుము. రమ్ము.
యుద్ధము చేయుము. ఇంక — భీష్మా! చాల రోజులనుండి
నేనిట్టి యుద్ధమును చేసియుండలేదు. నాప్రీతి యంగము నం
దును ఉష్ణరక్తము సమరోత్సాహముచే తాండవమాడుచు
న్నది. యుద్ధము చేయుము. ఇంక. ఇంక!

భీష్మ... ఇంకచేయను. గురుసన్నిధిని శిష్యుఁడటమినిబస్సకొను
చున్నాఁడు.

పరశు—కాని నేను నా శస్త్రబలముచే లబ్ధము గాని జయమును
ఒప్పుకొనను— దేవప్రతా! మఱల కత్తిపట్టుము.

భీష్మ.... గురుదేవా!

పరశు—ఇప్పు డీలనునయ వినయములు పనికిరావు. రమ్ము. యుద్ధ
ముచేయుము. ఇంక నాకేమియు నక్కఱలేదు.—యుద్ధము
చేయుము. చాలరోజులనుండి ఇట్టి యుద్ధమును జేయలేదు.
భీష్మా! రమ్ము. యుద్ధము చేయుము. (మఱల నిద్దఱును
యుద్ధముచేసెనరు. భీష్ముని ఖడ్గప్రహారముచే పరశురాముని
చేతఁగండి పరశువు నేలఁబడును. పరశురాముఁడు వంగిదానిని
తీసికొన్నాఁడు.)

భీష్మ.... ఇంక యుద్ధము చేయను. (కత్తిపాటనేయును.)

వరశు....ఇదియేమి భీష్మా! నేను ఓటమినొప్పుకొనను. యుద్ధము చేయుము, యుద్ధముచేయుము.

భీష్మ....స్వామీ!—

వరశు—యుద్ధము చేయుము. దేవవ్రతా! ఇదియే నాకుగురుదక్షిణ యుద్ధముచేయుము. యుద్ధముచేయుము— ఇదియే తుదిసారి ఈమాటుప్రళయమగును. భీష్మా! కత్తిపట్టుము. విలంబము నహింపను. (గొడ్డలియెత్తును.)

(ఇంతలోనిద్దఱ మధ్యను గంగప్రవహించును. కృమముగ విశాకము గును. అందు పరశురాముడంతర్ధానమగును. నదీమధ్య నుండిగంగాదేవి ప్రత్యక్షమగును.)

గంగ—సెబాని దేవవ్రతా! సెబాను. కుమారా! ధన్యుడవు. అటు జూడుము. అకాశమునుండి నీపైదేవతలు శుష్పవర్షము గురి యుచున్నారు.

(పరశురాముని ప్రవేశము)

వరశు....వీరవరా! చూడుము. పరశురాముడునేడు శిష్యకారపల బ్రమగునానందమును బట్టజాలకున్నాడు. దేవవ్రతా! ధన్యుడవు. నేనునునీవంటిశిష్యుడుగల్గుటచే ధన్యుడను. నేనుకేవల ము నిన్ను పరీక్షింపఁగోరితిని. భీష్మునిజంపుటకై పరశురాము డిచటకురా లేదు. వీరత్వమందును, విక్రమమందును, సాహస మందును స్వార్థత్యాగమందును, నిన్ను బోలినవాఁడు ఈభూ మండలమునలేడని నేఁడెఱవఁగొంటిని. శిష్యాగ్రణీ! నీశ్రుధన్యుడవు. దేవవ్రతా! రమ్ము. నిన్నుకవుగిలించుకొందును.

పం చ మ ద్వ త్య ము.

హస్తినాపుర రాజాంతఃపురము. రాత్రి.

నత్యవతి యొంటరిగా సాడును,

గీతము.

ఏల నాకింక బ్రదుకు
నాడు కన్నుగవపోయె బొత్త పడి
వారవిచంద్రులు నన్నమించిరి.
మేడూరముగ నలుదిక్కుల నలమెచు
మిక్కుటంపు ఘోరాంధకారము | ఏల |
ఆనలన్నియును నేలఁగలసినవి
ఆవరించెగడు నైరాశ్యమ్ముద
ఏనుఖమ్మునే జూరకొందునిఁక
నేమి తెరపు నాచాడు బగిసికిరి

సత్య.... నాపుత్రుల నిద్రఱును పోఁగొట్టుకొంటిని. నేడు నేను పడద
ళితయు, ఘృణితయు, అనాధయునగు మహారాజుని. అయినను
అనంత యావనను, — మహారీ! చాలమందివరము! జగజంబా
నీదయకు మేరలేదు అమ్మా! దయాయమయ పేరెంతయు
నీకు తగును—కాదు. కాదు. ఇదియంతయు వ్యర్థము. ఇందె
వ్వరి దోషమునులేదు. దోషమంతయు నాదే. ఈదర్పము ని
యమముచు ధిక్కరించెడిది— ఇది ఆకాశమునకు తలయెత్తి
నది. అమ్మా! నీవాక్కతమ్ములోనే దీనిని మట్టిలోఁ గలిపితివి.
మదోన్నతనై ప్రపంచములో నేధర్మదుర్గముపైకి నేను వాడి
వెడలితిన్ అది యిప్పటికిని అట్లే అక్షతమును, అస్థలితమునై
దర్పముచే తలయెత్తుకొని నిలచియున్నది. ఇంక నేనునిందితను,
పడదళితను అయి కుండుచుంటిని. మహేశ్వరీ! నీ నియమ
శృంఖలకు జయమగుఁ గాక. ప్రపంచనూన్యని ఆమేళము
గప్పివేయు చున్నది. జలకణిమిశ్రితమగు శీతలవాతము ఏచు
చున్నది. ఆల యటచే కన్నులు మూతలు పడుచున్నవి. నిద్రొం
చెదను. (నేలపైనిదిగించును.)

(భీష్ముడు, వ్యాసుడు ముక్తయనుదాసియుప్రవేశించెదరు)
ముక్త.... ఇంతకు మున్నిక్కడనే చూచితిని.

భీష్మ...అడుగో అక్కడ పరుండియున్నది.

వ్యాస....ఈమెయే నాతల్లి

సత్య—(నిద్రావస్థలో) వద్దు వద్దు ముట్టుకొనవద్దు—

నన్ను ముట్టుకొన వద్దు—నేను కన్యను.

ముక్త....ఇదేగో కలవరించు చున్నది.

భీష్మ—మధ్య మధ్య నిల్చే వాగుచుండునా?

ముక్త...చిత్తము.

భీష్మ—ఇంత దుర్బలయ్యెదనా?

సత్య...వద్దు బ్రాహ్మణా—నేను వరమును గోడటలేదు. నాకు

వరము అక్కరలేదు. నన్ను విడువుము. నీకాళ్ళపైబడెదను.

విడువుము.

వ్యాస—అభాగ్యురాలా!

సత్య...నాకొడుకు ఎక్కడ? నా—

వ్యాస—ఇదుగో నీకొడుకు నిలుచున్నాడు. అమ్మా!

సత్య ఎవరు? ఎవరు? (లేచి నిలుచుండును.)

భీష్మ—ఈయన వ్యాసమహర్షి.

వ్యాస...మఱియొక గుర్తుకలదు. —దీప్తమందు నేను పుట్టుటచే

నన్ను ద్వైపాయనుడందురు. నేను నల్లనివాడను. అందుచే

కృష్ణద్వైపాయనుడని కూడ నందురు.

సత్య—దీప్తమునందు పుట్టితివా?

వ్యాస...నాతండ్రి పరాశర మహర్షి.

భీష్మ—పడుచున్నది—పట్టుకొనుము. (ముక్త సత్యవతిని పట్టుకొనును)

సత్య...(మెల్లగ) తర్వాత?

వ్యాస—మాతల్లి సత్యవతి—శంతను మహారాజురాణి

సత్య...కుమారా! కుమారా! ఇదియేమి! తల తిరుగుచున్నది.

దేవతలారా! క్షమింపుడు. నాపాపములను హరింపుడు.

నాపుత్రుని పుత్రుడని పిలుచు నధికారము నాకిండు.

పుత్రా! వ్యాసా! —కాదు కాదు. నేనేమి ప్రలాపించుచుం

టిని! మహర్! నేను ఈధీవరకన్య, ఈఅభాగ్యురాలు, శంత
ను మహారాజా విధవాంగవ లోకారాధ్యుడగు వ్యాసమహర్షి
కి తల్లియో?

వ్యాస...అవును. నీవు నాకు తల్లివి.

సత్య - నీతల్లినా! —కుమారా! సత్యమా? నేను నీకు తల్లిని, నీవు
నాకు పుత్రుడవునా! నేను కళంకిని. నీవు భారత ప్రసిద్ధు
డవగు వ్యాస మహర్షివి! కుమారా! వ్యాసా! ఈమాట విని
నీవు నన్ను ఏవగించుట లేదా? ఎద్దు. వద్దు. ఏవగించవద్దు.
సమర సౌపంచమున “మత్స్యగంధి పాపాత్మురాలు, భిక్షు
రాలు. పరిఘాతుకురాలు” అని చాటింకడేయుము. కాని
కుమారా! నీవు ఏవగించవద్దు. నేను కళంకిని—

వ్యాస....అయినను కొడుకునకు తల్లి తల్లియే. ఎప్పుడును ఆశీర్వాదిం
చుము. అమ్మా! (మోకరిలఁ బడును.)

భీష్మ—పాపిని పాదములకడ వ్యాసమహర్షి!

వ్యాస...తల్లిపాదములపై తలయుంచి పుత్రుడగు ప్రార్థనము చేయును.
తల్లియే శిష్యునకు గురువు. గురునియాచరణముపై నాలో
చించు అధికారము శిష్యునకు లేదు. తల్లి బ్రాహ్మణునికన్న
కూడ ఎక్కువది. తల్లి స్వర్గముకంటె సధికవీయమైనది.

భీష్మ... కాని కులటయగుట్రీ—

వ్యాస—దేవప్రతా! నీవు మహాత్ముడవే. అయినను క్షత్రియ
పుత్రుడవు. క్షమామహిమ నెఱుంగుకొని నీకు లేదు. భీష్మా!
నీవు క్షత్రియులలో చాలగొప్పవాడవు. కాని బ్రాహ్మణుల
కన్న చాల తక్కువవాడవు.

భీష్మ... పరశురాముడును బ్రాహ్మణుడే. ఆయన కులటయగు
తనతల్లిని సరికి వేసెను.

వ్యాస—భీష్మా! పరశురాముడు బ్రాహ్మణుడా? అవును బ్రాహ్మ
ణుడే. పరశువు వాని అస్త్రము. తనధర్మమువదిలి యేబ్రాహ్మ
ణుడు క్షత్రియధర్మమును గ్రహించునో వాడు బ్రాహ్మ

నుఁడుగ గణింపఁబడదు. శాస్త్రమును విడిచి శస్త్రచర్యనే యుట బ్రాహ్మణుని పనికాదు. గతుకనే భర్తవుఁడు రామచంద్రునకు ఓడఁడు. భగవంతుఁడు మానవునకు ఓడఁడు.

భీష్మ... నేను నాగురుని నిందింపఁజాలను. (వేశ్యబోవును.)

వ్యాస—దేవవ్రతా! ఆగుము. వినుము. నీవు త్రిత్రియుఁడవు.

శస్త్రచర్య నేయిము. కాని శాస్త్రచర్య చేయకుము. నీవు నీ హద్దును దాటకుము. పౌశయమగును (సత్యవతితో) దేవీ! జననీ! వ్యాసునిపుణ్యబలముచే నీపాపములన్నియు ప్రక్షాళితములగుఁగాక. నావరములో స్నానముచేసి నీవు సర్వపాప వినిర్ముక్తువుగమ్ము. నీవు వ్యాసుని తల్లివి—నీపాదకరాగముచే నాశిరమును పవిత్రముఁజేయుము.

సత్య...ఇది స్వప్నమా? లేక యథార్థమా? ఇది యేటి సమస్య! ఇది యేటి వ్యంగ్యము! ఇదియేమియు నాకు గోచరమగుటలేదు. (సత్యవతి ఁడఁబోవును. ఇంకలో గంగవచ్చి ఆమెను

పట్టుకొనును.)

గంగ—సత్యవతి! స్థాయిర్యము వహింపుము.

సత్య—(క్షీణస్వరముతో) నీవెవలెవు?

గంగ—నేను నీసవతినగు గంగను నాగర్భమునుండియే దేవవ్రతుఁడు జనించెను. ఎప్పుడును మనుష్యుని దుఃఖమును జూచి విలపించుచుండును. సోదరీ! భగవంతుఁడు నాకీమహాధికారమునే యొసంగెను సముద్ధతమగు గర్వమును చూర్ణము చేయుచుండును. దుఃఖతునిఁ జూచి కంటఁదడిపెట్టెదను. సహృదూతుతో నిందితునిఁ గాగిలించుకొందును. శాంతిజలముతో పశ్చాత్తాపమును కడగి వేసెదను సోదరీ! నాలశ్రుజలముచే నీపూర్వపాపములన్నియు ప్రక్షాళితములగుఁగాక.

వృత్తాంతము.

స్థానము—పర్యవేక్షణమునకు శృంగారము. సమయము.—రాత్రి.
(పర్యవేక్షణమునకు గూర్చుంటి అంటే తపస్సుచేయుచుండును)
శృంగారములో శంకరుని యెదుట భూతగణములు పాడుదురు.

గీతము.

భూతనాథ వభీచ మహేశ్వర విభూతిభూషణ త్రిశూలధారిణి
వామదేవ శిశికంఠ భూర్జుల గౌరీధవవశుపతే పినాకిణి (కే
మహాదేవ మృడశంభోనృపధ్వజప్రాయమకే శత్రువంశకృపురా
స్థానోకపద్మిణి శేవకరమేశ్వర మృత్యుంజయ గంగాధరస్మరహర
ఁచనదన హరశశాంక శేఖర కృత్తివసన్తలాలహరిణి॥

[క్రమముగ తెల్లవాలుచు. భూతగణము లదృశ్యులగుదురు]

శంక.. (అంటే) నీవెవరైవు? ఈపర్యవేక్షణముపై నీవేల తపస్సు
చేయుచుంటివి?

అంట—(కన్నులు తెరిచి) తమ రెవరు?

శంక.. నేను శంకరుడను.

అంట—(లేచి) శంకరుడవా! (పర్యవేక్షణమునుండి దిగుచు.)

అంట—కాశీ రాజకన్యయగు అంబులమస్కరింపుచున్నది.

శంక—కుమారీ! నీవీహారతపమే, చేయుచుంటివి? అన్నపానములను
విడిచి కుసుమ కోమలమగు శరీరమును నీవేల కష్ట పెట్టుచుం
టివి? నీవేమి కోరుచుంటివి?

అంట—భీష్ముని మృత్యువును. అదియును నాచేతిలోనే—ఇదియే
కోరుచుంటివి.

శంక—రమణీ! ఇదియేమి వరము? నీవు కేవలము ప్రాణిహంసకారకే
ఈ యావన స్థావితమగు సుందర శరీరమును పాడుచేసి కొను
చుంటివా! రాజకుమారీ! ఇది రమణికి శోభావహమా?

అంట...ఎందుకు కాదు? మహేశ్వరా! స్త్రీలు పురుషుల అన్యాయ
మును కోరహమునుసహింపుచు వారి ప్రేమ రహితమగు శ
రీర మిహిక్త ఖడ్గమునకు మెడ యొగ్గుచు వారి హృదయ శే

ధకమగు దుర్వ్యవహారమునకు మాటుగవారిపై వ్రేమామృతమును వరింపుచు నుండవలయునని పుడఁపులు కోరవలయునా శంక... స్త్రీలకీడియేవని— ఇదియే కర్తవ్యము.

అంబ... ఇంక పురుషులపని కర్తవ్యము నన్యాయమునేయుటయు. స్త్రీలను వీడించుటయునా?— కాదు కాదు దోహము సేతపురుషుని ధర్మమనియు, మెదలక తలవంచుకొనినహించుట స్త్రీల ధర్మమనియునే నొప్పుకొనఁజాలను.

శంక—ఇదియే స్త్రీకర్తవ్యము. స్త్రీజాతికి సహసశీలతయే ఒక ప్రధానగుణము. స్త్రీయెక్కువను ఈప్రపంచములో స్నేహపరియు, ప్రేమమయియు, సేవామయియు నయి యుండును. ఆమె పుష్పములలో కమలము వలె నిర్మలసరోవరజలములో వికసితమై శోభాసాండర్యమును పోషింపుచుండును. ఇదియే రమణీ ధర్మము. రమణి రమణీధర్మమును పరిత్యజించినచో నింకపృథ్వి నుండి కారవ మెగిరిపోవును.

అంబ—శంకరా! ఎగిరిపోవునుగాక. ఇందు నాకేమి? బ్రహ్మాండరక్షణ భారము నేనేమియు వహింపలేదు. ఈసృష్టిచేసిన వారే దానిరక్షణమునకై యాలోచింతురుగాక.

శంక... అమ్మాయి! వినుము.

అంబ.... వినుటకు సమయములేదు. భీష్మునిజంపుటయే నాప్రతిజ్ఞ. అణచుత్రామును దానినుండి మీరునన్ను తొలగింపజాలరు. వరము నిచ్చెదరాలేదా? నేనుకృతిహింసను గోరుచున్నాను. చెప్పును. ఇచ్చెదరాలేదా?

శంక... ఇవ్వనిదో?

అంబ... మరలతనము చేసెదను. శంకరా! ఈనరమునీయవా? నీకు ఈ యకతప్పదు నీవునియమమునకు కట్టుబడి యుండలేదా? విశ్వేశ్వరా! నీవు స్వేచ్ఛాచారివా? నీవు ఇద్దియే తీతవలయును. మహానాక్కాయములతో చేసిన సాధన యెన్నటికిని వ్యర్థముగాదని వింటిని. ప్రభూ! ఇచ్చుట శాశ్వతమగునులకు భేదము

లేదు. ఏకాంత సాధన సఫలమయి తీరును. ఈజన్మమునందో మటుసటి జన్మమందోఅది సఫలముగాక తప్పదు. తపమెప్పటికిని ఓష్ణలముకాదు. చెప్పుము. ఇచ్చెదవా? లేదా?

శంక...ఈవరమునేనీయజాలను నీవు మఱియొక వరము కోరుకొనుము. దేవప్రతుడు స్వచ్ఛంద మరణుడు. అతని ఇచ్చకు విరుద్ధముగ అతని జగవుట సాధ్యము కాదు.

అంబ—నాసాధనాబలముచే దేవప్రతుడు చేతులు జోడించి మోకరింబడి స్వయముగ మృత్యువును బ్రార్థించును—శంకరా! నేను వివాదము చేయఁగోరుటలేదు—భీష్మునిమృత్యువుగోరుచున్నాను. అదియును కనుమ కోమలమగు నీచేతులలోనే. చెప్పుము. ఇచ్చెదవా లేదా?

(కొంచెముదూరముననన్యూరి వేషమున భీష్ముడుప్రవేశించును)

శంక....మఱియొక వరము కోరుకొనుము.

అంబ....నాకుమఱియొక్కటి అక్కఱలేదు.

శంక...గొప్ప సంపద కోరుకొనుము.

అంబ—నాక్కఱలేదు.

శంక...అనంత యశావసము?

అంబ—నాకేమియు నక్కఱలేదు. నాకిది యొక్కటియే కావలయును ఇచ్చెదవా లేదా?

శంక—విచిత్రమైనదానవు.

అంబ....అవును. విచిత్రమైనదాననే.

శంక—విచిత్ర మగుప్రతిహింస

అంబ—చాల విచిత్రము ఈ వరమిచ్చెదవా లేదా? చెప్పుము ఇవ్వఁచో పొమ్ము —నేను మరల తపమానంబించెదను. చెప్పుము మృత్యుంజయా! ఈవరమిచ్చెదవా లేదా?

శంక...శ్రద్ధాస్థు కాని ఈజన్మములో కాదు. రెండవజన్మములో రమణ! నీవు మఱల ఈ ధాతీపై దురపదరాజునకు కన్యవై పుట్టెదవు. కాని ఈప్రతిహింసా ప్రవృత్తిచే నీవుశ్రీ స్వభావ

మును వదలవలసి యుండువు. రెండవ జన్మములో నీవు సగ మాడుదానవును సగము పురుషుడవును అగుదువు. పురుష హ్యను చేయునది యే ఆడుదియేని యగుగాక. నేనె పైశాచిక వరము నీయఁజాలను. గనుక నీవరముచ్చుచుంటిని.

అంబ— ఈదాని కృతార్థ అయినది నమస్కారము.

శంక....విచిత్ర స్త్రీ! (అంతర్ధాన మగును.)

అంబ...ఇంక ప్రపంచ మంతయు ఆడుదాని క్రతిహింసా ప్రతాప మును జూచునుగాక. రమణీ ప్రతిహింసను దేవతలుచూతురు గాక. రమణీ ప్రతిహింస చచ్చినను పోదు. ఇంక రమణిని ఎ వ్వరును అబలయనరు. ఇంక ఆడుదాని కోధాదుణ నేత్రము లను జూచి యెవ్వరును నవ్వరు. ఇంక పురుషుఁడు నిర్భయ ముగ ఆడుదానిని హింసింపడు. ఆడుదియేష్టినచో దాని ప్రతి కన్నీటి చుక్కయు నిప్పురవ్వవలె పరిజ్వరిల్లును. ఆడుదానిదీ ర్ఘ నిశ్వాసములుపురుషుని కర్ణములకు సర్పపూతార్కారమువలె నుండును. ఆడుదాని యార్తనాదము పురుషునకు మృత్యుశాపము నొసఁగును. భీష్మ! ప్రపంచమా! ఆడుదాని పైశాచిక్ మూర్తిని జూడుఁడు ఆడుదాని హృదయమునుండి భక్తి ప్రేమ, కోపము, జగుప్స, అన్నియు పోవును. కాని ప్రతి హింసపోదు. ప్రతిహింస! ప్రతిహింస!

(ప్రస్థానము)

భీష్మ...రాజ కుమారీ! తెలిసినది. పరిత్యక్తవగుట కితన నే నీవీభైరవ యాపమును చాల్చితివి— అహా! నాశరీర హృదయములు కరగి నేనొక కరుణాసముద్ర మగుచో అనితి చేతనే యీమం టను అర్చనాఁడను—జగదీశ్వరా! నాకీవర మొసఁగుము. నేను నవ్వను నవ్వదు నా రక్తము ఈమెకు ఈయఁగల్గుదును గాక. (తెరవాలును.)

భీష్మ.

పంచమాంకము.

ప్రథమ దృశ్యము.

ప్రాసము—కౌరవసభ. సమయము—ప్రాతఃకాలము.

[భీష్మ ద్వారా దుర్యోధన దుశ్శాసనాదులు కూర్చుండియుండుట
కృష్ణుడెదుట నిలబడి యుండును.]

కృష్ణ...దుర్యోధన మహారాజా! స్వరస్థుడగు విచిత్రవీర్య మహారాజునకు ధృతరాష్ట్రుడు జ్యేష్ఠపుత్రుడును పాండురాజు కనిష్ఠపుత్రుడును అగుదును. ధృతరాష్ట్రుడు పుట్టుగుడ్డియగుటచే పాండురాజే సింహాసన మధిష్ఠించెను. ధృతరాష్ట్రపుత్రులగు మీరిన్నదమ్ములు నూటొక్కరును, రాజపౌత్రులుగాని రాజపుత్రులుగాదు. పాండుపుత్రులగుటచే యుద్ధిష్ఠిరాదులయిదుగురును రాజపుత్రులే. ఈరాజ్యమువారిదే, కనీసము ఈరాజ్యములో సగపాలు వారిది కాదని యెవ్వరును చెప్పజాలరు.

దుశ్శా—కాని వారిభాగమునే గాక వారిభార్యనగూడ యుద్ధిష్ఠిరుడు జూదములో ఓడినాడు. దయతలచి మేము వారిభార్యను వారికిచ్చివేసితిమి.

కృష్ణ...అజూదమునకు తగిన ప్రాచుశ్చిత్తమును వారుబాగుగ అనుభవించిరి. రాజపుత్రులయ్య పండ్రెండు సంవత్సరములు వసవాసము చేసిరి. ఒకసంవత్సరమజ్ఞాత వాసముననుండి యొరులకు దాసయ్య కూడచేసిరి. ఇప్పుడు వారయిదుగురును అయిదు ఊళ్ళను మాత్రమిడుగు చున్నారు.

దుర్యోధ...రాజ్యము వలయుచో వారు యుద్ధముచేసి తిరిగిందురుగాక. భీముడు నాడు నిండుసభలో గదచే నన్ను మిగ్గుచేసి దననియు దుశ్శాసనుని నెత్తురు తాళివెదననియు బెంపుచు

చెప్పకే చెప్పె .

దుశ్శా— అన్నా! మనకా మాటలతో నిప్పును పనిలేదు. రాజ్యము
మాడి, మేము తిరిగి ఈయము, ఎంకకు తొంబది మాటలు.

కృష్ణ... కాని యుక్తపిరుడు అర్ధరాజ్యము కూడ అడుగుటలేదు.

దుశ్శా... మేము నాల్గవసాలు కూడ ఈయము.

కృష్ణ ... వారు అదియును అడుగుటలేదు. అయిదు ఊళ్ళు మాత్రం
మే అడుగు చున్నాడు.

దుశ్శా— మేము ఒక్కటికూడ నీయము.

దుర్యో... యుద్ధము చేసి తీసికొందురుగాక. భీముడు చాల—

దుశ్శా— మరల నడే. అన్నా! నీవు భీముని పేరెందుకెత్తెదవు? రా
జ్యమియమని తిన్నగ ఒకమాట చెప్పిన చాలదు?

కృష్ణ... శకునీ? దుర్యోధనుని చెలో నేమిచెప్పుచుంటివి? నీవే యీ
కుట్రకంఠకును కారణమవు.

శకుని— (అశ్చర్యమభి నయించుచు) నేనా?

కృష్ణ... దుర్యోధన మహారాజా! నేను నిన్ను ఉదారుడవు కమ్మ
ని కాని, చాతవుకమ్మనికాని, దేవతవు కమ్మనికాని చెప్పుట
లేదు. నీవిప్పుడు హస్తినాపుర రాజువు. భారతచక్రవర్తివి.
న్యాయముచేయుట రాజునకు కర్తవ్యము. న్యాయము చేయు
ము. వారు నీసోదరులు. వారు బలవంతులని విరాటుని యు
ద్ధములో ధ్రువనమునది. వారు క్షమావంతులు. ద్వైతనన
ములో గంధర్వరాజు యుక్తమున నీకీసంగతి యనుభవము.
వారు నిరీహులును సరళస్వభావులును గనుకనే వారు తమ
రాజ్యమంతయు వదిలి అయిదు ఊళ్ళు మాత్రమే అడుగు
చున్నారు. ఇట్టిసోదరులతో వైరము పెట్టికొని వారికి కోపము
తెప్పించకుము. ఇట్టి సోదరులను శత్రువులు జేసికొనకుము లే
కున్న నీకు సర్వనాశనమగునని జ్ఞాపకముంచుకొనుము.

ద్రోణ.... వాసుదేవా! మీ సవెళ్ళుడు. మీయువదేశమిచ్చటఫలింప
నేరదు. ఇదియూషరక్షేత్రము. ఇచ్చట వర్షోదకము నిలువదు.

కృష్ణ...శకునీ! నీవుచేయఁదలచిన పాపము చేసివేసితివి. ఇంకదానిని హెచ్చించకుము. పాపము పండినది. ధర్మమిప్పుడు సహింపజాలదు. చూడుము నీవు కోరినచో, ప్రయత్నముచేసినచో యుద్ధమాగగలదు.

శకుని...(ఆశ్చర్యముతో) నేనా?

కృష్ణ...అవును, నీవే. నీవీతనికిమామవు. నీవీతనికి మంత్రివి. నీవే శక్తియును మద్యము ద్రావించి దుర్యోధనుని మత్తిలఁజేసితివి. నీవీ రాజభవనమును పాపపాపాణములచే గట్టుచుంటివి. నీవే మంత్రబలముచే వీరిని, ముఖ్యముగ అబోధోపహతుడగు నీకుఱ్ఱవానిని (దుర్యోధనుని) వశపఱచుకొంటివో తెలియదు.

శకుని...(ఆశ్చర్యముతో) నేనా! కాదు వామదేవా! ఈవ్యవహారము లోనాకు జోక్యము లేదు.

కృష్ణ—అయితే యిప్పుడు నీవు దుర్యోధనుని చెతిలోచెప్పినదేమి?

శకుని—(ఆశ్చర్యముతో) నేనా! ఆఁ అది. నేను చెప్పినదేమన నేడు బాగుగ మాట్టుకనున్నది. ఈవేళఆఁ—ఆఁ— ఈవేళ ఆఁ పులగము వండించిన బాగుగ నుండునేమోయని.

కృష్ణ....వండనలసిన పులగమువండితివి. చాలబాగుగవండితివి!

శకుని....కొంచెము—

కృష్ణ—నాకు తెలియును. నీవుచర్యము నెఱుంగుదువు. నీవుగొప్పకూట నీతినిపుణుడవును బుద్ధిశాలివియు నీవు ఆత్మీయ వ్యవహారముచే రాజ్యమున కసర్థము తెచ్చిపెట్టుచుంటివను మాటయెఱుంగవని నేననుకొనను.

శకుని—శ్రీకృష్ణా! నేనేమియుచేయుటలేదు. అంతయుదైవమే చేయుచున్నాఁడు. లేనిచో ధర్మమూర్తియగుయుధిష్ఠిరుఁడు అడవి! వెళ్ళుటయు ఆయన స్థానమున దుర్యోధనమహారాజు—

మర్యాద—మామా! యేమియనుచున్నావు!

శకుని—ఇంకదుర్యోధనుఁడు—భీష్మద్రోణ విరుధ్ధులైన మహామూలములంద శకునిని మంత్రినిచేసికొనుట మా!

దుర్యోధను—మామా! యేమి అట్లనుచుంటివి?

శకుని—దైవలిఖితము నెవ్వఁడును తప్పింపజాలఁడు. భీష్ముఁడుదుశ్శాసనుని రక్తమును త్రాగిగునని భాగ్యమున వ్రాసియున్నచో నతఁడు తప్పక త్రాగిను.

దుశ్శాసను—ఎట్లు త్రాగిను?

శకుని... అదృష్టమున వ్రాసియున్నచో భీమ సేనుఁడు తనగదతో దుర్యోధనుని తొడలు తప్పక విఱుంగఁగొట్టును.

దుర్యోధను... ఏమి మామా! అట్లనుచుంటివి.

శకుని—ఓయీ! మామా మామా యనియేల యట్లఱచెదవు? మీ మామ మామయే. మీమామను ఎవ్వఁడును ఎత్తుకొనిపోయి. దైవలిఖితము నెవ్వఁడును తప్పింపజాలదు. మీమామ మామయే

కృష్ణ... అయితే పాండవులకడ కీసందేశమే కొంపోవలయునా?

దుర్యోధను... అవును. దుర్యోధనుఁడు యుద్ధముచేయకుండ పాండవులకు సూది మునమోపునంత నేలయేని యీయఁడని చెప్పము.

కృష్ణ—మంచిది ఇంక నేనుపోయెదను.

శకుని... అదియేమి! మేము మిమ్ముల నాహూతులఁ జేసితిమి. ఈడ త్వన సామగ్రియంతయు మీకొఱకే. చూచుచుంటిరా?

కృష్ణ... అఁ చూచుచున్నాను. చాల పెద్దసన్నాహము. కాని యింధు భక్తికన్న బడాయియెక్కువగనున్నది.

దుర్యోధను... అదియెట్లు?

కృష్ణ—(శకునితో) శకునీ! ఏరికేమియు తెలియలేదు. మనముభయము లేమి తెలిసికొంటిమి. మంచిది నెఱుఁగుచున్నాను మహారాజా!

శకుని—కొంచెము ఫలాహారముపుచ్చుకొని పొండు. సత్కారమును స్వీకరింపుఁడు.

కృష్ణ—అవసరములేదు. సంభాషణముచేతనే తృప్తుఁడనయితిని. ఇంక నేమియు నవసరములేదు. (వెళ్ళిపోవును.)

దుర్యోధను—(దుశ్శాసనునితో) పట్టుకొనుము.

కృష్ణ—నన్ను పట్టుకొందువా? ఔరా! మూర్ఖుఁడా! నేనుపట్టు ఈయని

చో సన్నెవరేని పట్టుకొనగలరా? శకునీ! ఇప్పుడు వీరునితో
డిగొనుట.

దుర్యోధనుడు—పాము. పట్టుకొనుము. ముందుకుఁబోము. (దుశ్శాసన క
ర్తాదులు కృష్ణుని పట్టుకొనుటకు ముందుకుఁబోయెదరు. విశ్వ
యోధము ధరించి కృష్ణుఁడు బిగ్గరగనవును. బారిని తేజోవార
జూచి నక్కరినయముతో తలవంచును.)

కృష్ణ.... ఇంకపోయెదను మహారాజా! (అంతర్ధానమగును.)

దుర్యోధనుడు—ఎవ్వరును పట్టఁజాలకపోయిరా?

దుశ్శాసనుడు—లేదు. ఆయన నేత్రములలో నెట్టియద్భుత దృశ్యములను
చూచితిని! సృష్టిసీతీయములన్నియునందే యున్నటులుండె
ను నేను గిచ్చితుండనయితిని.

దుర్యోధనుడు.... ఇంకమిరో?

కర్ణుడు—నాకు నెట్లేయయ్యెను.

దుర్యోధనుడు.... ఎట్లు?

కర్ణుడు.... వానిని నేను చెప్పజాలను. ఒక్కమాటుగ భయము ఉల్లాస
ము, విచారము, కరుణ, ప్రేమ, అన్నియు, ఆ దృష్టితో
నుండెను. అప్పటి పరిస్థితిని సరిగా తెలుపజాలను.

దుర్యోధనుడు.... మీ రెండుకును కొఱగారు, మిమ్మును నమ్ముకొనియే
నేను పాండవులతో కయ్యమున కియ్యకొంటిని.

శకునీ.... దైవమా!

దుర్యోధనుడు—కృష్ణుఁడెక్కడకు వెళ్ళినాఁడు?

కృప.... పాండవుల యింటికి.

దుర్యోధనుడు—అయితే ఆయన పాండవుల పక్షమున నున్నాఁడా?

కృప.... అవును మహారాజా!

దుర్యోధనుడు—మామా! కృష్ణుఁడీ యుద్ధమున మనపక్షమున నుండునని చె
ప్పితివి కదా?

శకునీ.... అవును అబ్బామీ! ఇందులో నేమియు సంశయము లేదు.
నేను గణితము వేసి చూచితిని.

దూర్యో—ఏమి గణితము వేసి చూచితివి?

శకుని... ఇదియే! ఈయుద్ధములో మీకు కృష్ణప్రాప్తి కలను. నాగణితములో పొరపాటు ఉండునా? మీకు కృష్ణప్రాప్తి కలుగునంత వరకు నేను మిమ్మువినువను. వెళ్ళి ఆనన్నాహము చేసెదను. గణితములో తపావతురాడు. (వెళ్ళును)

దుశ్శా—అన్నా! ఏమియు భయములేదు. కృష్ణుడు తన పదికోట్ల సైన్యమును మనకిచ్చినాడు. తానీయుద్ధములో శస్త్రము పట్టనని ప్రతిజ్ఞ చేసెను. నిరాయుధుడై పాండవులకక్షమున నుండి మాత్రమే తడవిచేయగలడు?

(గాంధారిప్రవేశించును.)

గాంధారి... దూర్యోధనా!

(దూర్యోధనుడు సింహాసనము నుండిదిగును అందఱును తమ తమయాననముల నుండి దిగుదురు)

దూర్యో—కౌరవమాత రాజనభకేల వచ్చినది?

గాంధారి... అంతే ఇంక సంధికుదురదా?

దూర్యో—సంధి యసంభవము.

గాంధారి... కుమారా! రాజ్యము యుధిష్ఠిరున కిచ్చివేయుము.

దూర్యో—అదియెట్లు జరుగును?

గాంధారి... రాజ్యము యుధిష్ఠిరుని దేకదా.

దూర్యో... అదియెట్లులమ్మా!

గాంధారి.... దూర్యోధనా! నేను నీకు తల్లిని. నేను ఆజ్ఞనొసగుచున్నాను—రాజ్యము యుధిష్ఠిరునకిచ్చివేయుము.

దూర్యో.... కాని నాయనగారు—

గాంధారి... మీనాయనగారు వృద్ధులు సంధులును. ఆనలేదృష్టిహీనతచే సంధులు పుత్రప్రేమచే మతియు సంధులగు చున్నారు వారియనుమతి కావలయునా? —నేనాజ్ఞించు చున్నాను. యుధిష్ఠిరునకు రాజ్యము ఇచ్చివేయుము.

దూర్యో... కాని నాయన గారు— ఎప్పుటికిని నాయనగారే

గాంధీ—ఇంకతల్లియెప్పటికిని తల్లికాదుకాజోలు? అబ్బాయీ! నిన్ను తొమ్మిది నెలలు గర్భమున మోసినదెవరు? పాలిచ్చి నిన్ను పెంచిన దెవరు? దానివలె నీకు నిరంతరము సేవచేసినదెవరో తండ్రియూ—తల్లియూ? అకటా! ఈశ్వరా! వీడెపుత్తుడు! గర్భవేదనచే మూర్ఛితయగు తల్లి మూర్ఛానంతరము అంధుడగు పక్షి బిచ్చములోడబ్బులకు వెదకి కొన్నటుల చేతులు సాది తన సంతానమునే వెదకికొనును, పుత్రుని ముఖమును జూచి తల్లికి తీవ్రమగు ప్రాసవవేదన కూడ సుఖముగ నుండును ఆపుత్తుడు అటు పిమ్మట గూడ కేవలము మాతృ ప్రేమకే తనే పెరిగి పెద్దవాడగును. కాని పెద్దవాడయిన పిమ్మట తల్లితో తనకేమియు జోక్యము లేనట్లు తలచును. తల్లిమాట కేమియు విలువలేదు. అది మోకరిలబడి కన్నుల నీరు పెట్టుకొని చేతులు జోడించుకొని వేడుకొను బిచ్చగాని దుర్బల ప్రార్థన వంటిది. ఓరిమూర్ఖుడా! ఓరీఅజ్ఞానుడా! తల్లి నిన్నిప్పుడు కోరుభిక్షకూడ నీమంచికొరకే. తన కొరకు కాదు. కుమారా! యుధిష్ఠిరునకు రాజ్యమిచ్చి వేయుము.

దుర్యో.... ఎప్పటికిని లేదు. అమ్మా! ఇది యెన్నటికిని జరుగదు.

గాంధీ—ఓరీ మొంపిపిల్లవాడా! నేడు మదాంధుడవై తల్లియాన తిని తిరస్కరించును. నీకు సర్వనాశము గలుగనున్నది!

కుని.... పాడవదూతయగు కృష్ణుడు అంతోర్తరమును పుచ్చుకొని వెళ్ళినాడు. అక్కా! ఇంక సంధిచేయుట కుపాయములేదు.

గాంధీ—ఉపాయమున్నది. మూర్ఖుడా! ధర్మమార్గమెప్పుడును తెలిచి యుండును, రాజ్యమిచ్చి వేయుము.

దుర్యో... ఇది నావల్లగాజాలదు అమ్మా!

గాంధీ—అగుచో పుత్రులున్నను పోయినను సరే. ధర్మమునకే జయముగ గాత! (ప్రస్థానము)

దుర్యో.... ఇదియేమి!

దుర్యో—ఉరుముచున్నది.

దుర్యో... ఇంటిపై!

(దుర్యోధన భీష్మ దో)లులు దక్క అండలును భయముతో
పోవుదురు.)

భీష్మ— దుర్యోధనా! నీమొగము వెల వెలఁ జోవుచున్నదేల? పరా-
కైదవేల! ఈసందర్భమున రానున్నదాని విషయమి నీకింకను
సంశయమా?

దుర్యో... ఏమి యట్లునెదరు? పితామహా! నేను యుద్ధములో తప్పక
జయించెదను. భీష్మదో)క కృపాంగ రాజకర్ణాదులు నాపక్ష-
మున నుండగా—

భీష్మ— పాండవుల పక్షమున జనార్దనుఁడు గలఁడు.

దుర్యో... కారవుల పక్షమున పదిలోట్ల యాదవసైన్యము గలదు.

భీష్మ— కాని పాండవులకు శ్రీకృష్ణుఁడు గలఁడు.

దుర్యో.... ఇచ్చట కొన్ని అక్షోహిణుల సైన్యము,—

భీష్మ— ఒకవైపున అనేకాక్షోహిణుల సైన్యమును, రెండవవైపున
ధర్మమును, నర్వధర్మములకును మూలమగు జనార్దనుండును
గలరు.

“యతోధర్మస్తతః కృష్ణోయతః కృష్ణస్తతోజయః”

దుర్యో.... ఇదియేటి ఘోరాంధకారము! కాలమేఘము లనంతాకాశ-
ము నంతయు నావరించినవి. కడవలతో కున్నురించినటుల
వానకురియుచున్నది! జయము! పరాజయము! ఇదివీరులజూద
మాట! ఇందులోజీవితమే పరాజయము—కాదు. కాదు. పా)కామీని
యిచ్చెదనుగాని మానము నీయరు. ఎవరు? ఓహో! గురువు
దో)కాచార్యుల! రెప్పయార్పక మూచుచుంటిరేమి?

దో)క—నాయెదుట స్నానమున కై యొకగొప్ప రక్త గంగానది ప)ి
శుభింతులను చూచుచుంటిని. అందులోస్నానముచేసి పాండ-
వులు బయటకువచ్చిరి.

దుర్యో... ఏమిగురుజేనా?

దో)క—భీష్మచహత్కుని వచనము వింటివా—యతో ధర్మస్తతః

కృష్ణాయతః కృష్ణస్తతోజయః॥ ఈభీష్మవచన మెన్నటికిని అ సత్యము కాదు.

దుర్యో...అయితే పితామహులు కౌరవపక్షమున నేలయుండిరి?
ద్రోణ...భీష్ముని నేనెఱుంగను. కాని భీష్ముని మాట యసత్యము కాదనుట నిశ్చయము.

(దుర్యోధనుడు దక్క అందఱు పోవుదురు.)

దుర్యో—ముందుకు పోయిన కొలఁది అంధకారిము మఱియు దట్ట మగుచున్నది.—ఎవరు—చూచూ!

శకుని... (వ్రేవేశించి.) ఆ నే నే

దుర్యో...నభకు మరల నేలవచ్చితివి మాచూ?

శకుని—మహారాజా! నేను భవిష్యత్తు చూచితిని.

దుర్యో—ఎవరిది?

శకుని—ఈ యుద్ధముది. ఈయుద్ధములో నెవరికో యొకరికి జయము తప్పక కలుగును. కాని సౌప్రాణమునిచ్చెదను గాని రాజ్యము గొంచెము కూడ నీయనని నీవు చేసిన ప్రతిజ్ఞయు భంగము కాదు. ఇది నిశ్చయమని నేను తెలిసి కొంటిని.

దుర్యో...ఎవరు చెప్పిరి?

శకుని....ఇది మేఘశ్యముల పటమున విద్యుదక్షరములతో వ్రాసి యుండుటను గాంచితిని.

దుర్యో—చూచితివా?

శకుని...ఆ చూచితిని. ఏమియు భయములేదు.

దుర్యో—హఠాత్తుగ ఎదురు గాలివీచినది. (వ్రేసినము.)

శకుని—మూర్ఖుడా! నీకు ఏమియు తెలియలేదా? నీవెంత యంధుఁ డవు! ఈ యుద్ధములో కౌరవకులము నిర్మూలమగును—ఇది దులో నాకేమి లాభము? ఏమియు లేదు—సాధారణమగు సంతోషము మాత్రమే. తిన్నయింటి వాసాలులెక్క పెట్టుటయు తిన్నయింటిని ధ్వంసము చేయుటయు నాకు స్వభావము (వ్రేసినము.)

ద్వితీయదృశ్యము.

కౌరవరాజాంతఃపురము — సాయంకాలము.

(అంబికా అంబాలికలు పాడుదురు.)

గీతము.

ఇ-తటిబలముమామౌడఁడఁగూర్చుమాయీశ్వర! లోకరక్షాకరశ్రీకర,
సంతనమ్ము దరహాస మెనఁగ నీజగము త్యజింపెద మోకగుణాకర!
బ్రీడికి బాముకొను భాగ్యమేమి? జీవన కష్టములు జరానష్టములు
ఇదదభితమ్ములు గాగ నేగెదము బభిర! మాకివే వేలభీష్టముల్
వెరుకకు తిరిగియు చూడకొనముమూవితదఃఖములనెదలెక్కించము
ఘనదీచులకు ముఖమ్ముగూర్చెదము కలిగిన మానిన చింత వహించము!
అంబి... మంచిపాట.

అంబా — చాల మంచిది.

అంబి.... ఇప్పుడు మన మేమని పాడుదము.

అంబా — ఏమి! విధవలగు మాత్రమున పాటయే పాడకూకదా!

అంబి.... కాని యిప్పుడు నీవు ముసలిదానవైతివి.

అంబా — ఎప్పటి నుండి?

అంబి... అదిమాత్రము తెలియదు. కాని ముసలిదానవైతివి.

అంబా — బాగుగనున్నది! — ముదుసలి నైతినఁట. తెలియదఁట.

ఇది పెద్ద చిక్కగా నున్నది.

అంబి... నీవెందుకొక లన్నియు నెరసినవి.

అంబా — నెరియనిమ్ము. మనస్సు మాత్రము నెరియలేదు. అట్లే
యున్నది.

అంబి.... ఆమాట నిజమే సోవరీ! మనస్సుపైకి వృద్ధియంతయు నట్లే
సూతనముగ నున్నది. జీవితమింతవఱకు మధుమయమగు నొ
క మధుర స్వప్నము.

అంబా — అది యంత మధురము గనుకనే వైధవ్యముకూడ ఆ
స్వప్నమును బోగొట్టఁజాలక పోయెను. మృత్యువుకూడ పో
ని భయముచే నాస్వప్నమును భంగింపఁజాల గోరలేదు.

అంబి....అంబాలిక యేడ్చును.

అంబా—భీ!

సత్య....కొరవకులును నాశనుగుచో—

అంబా—అంబి! యేడ్చును

అంబి...పోనిండు. దీనివలన వచ్చునదేమి పోవునదేమి?

సత్య—ఉభయకులముల నశించుచో—

అంబి.. అత్తా! జీవితమునకు చెడుభాగమునే శంకించుకొని యేల
వృధా కష్టపడెదను

అంబా—ఏడ్చినా సీతా చో ఏమవవచ్చును. దానికై యిప్పటినుం
డియు చింతించుకొనుచుందుకు!

అంబి....ప్రేమచూ లో! కుటుంబము నిన్ను పట్టుకొనుటకై తిరుగుచు
న్నది. దానిని చూచుము— దానినుండి తప్పించుకొనుము.

అంబా—అంతే మో చూచుము.

అంబి...కుటుంబమునన్ని నెత్తిమీదపడినచో—

అంబా—మందహాసముచే దానినియెగురగ గొట్టుము.

అంబి.. వీలైసంతవరకు

అంబా—అంతే,

అంబి.... అదుగో చూడుము సోదరీ! పాపురముల గుంపొకటి యెగిరి
పోవుచున్నది. చూడు—చూడు!

అంబా— వహ్వా! (ఇద్దఱునుపోవుదురు.)

సత్య....ఈ సుందరమగు హృదయమందలి అనంతయావనము వ్యాధి
యొక్క జడిపింపులకు జడియదు— దానిని దానినిగా కేళి
కొనుచు. వార్ధక్యపు దోషితో సంధిచేసికొనుచు. భయమును
నిద్రపుచ్చుచు. విశ్వజం దానందమయమగు నొకసంగీతమును
వ్యాపింపజేయుచు, దీనిముందు ఈఅనంతయావన మెందుకునడి
వచ్చును. ఈహృదయము శ్మశానమువలె నిరానందమగున
పుడు వెంగని నకుమును, అశిథిల మగు శరీరమును, దృఢ
ములగు దంతములును, నెఱయని పెండ్లికలుచు ఏమిచేయు

లవు! మహావీర చాలమంచి వరమిచ్చితివి! విషసర్పమువలె నన్ను చుట్టుకొనియున్నది. నీవరము నీకేతిసికొనుము. ముగ్ధ! ఈ అంతయావనమను కారాగృహమునుండి నన్ను విడిపింపుము. ఈ అంతస్సారంహితమగు సుంకర జీర్ణభవనము విరిగిపడి పోవును. చూర్ణమయిపోవును. యావముయొక్క ఈవ్యంగ్యాభిసయమును పమాస్తముచేయుము (ప్రస్థానము.)

శృతియదృశ్యము.

(కృష్ణుడొంటరిగ నిలుచుండి పాడుచుండును.)

గీతము

హేలబృందావనపు బూబోదరిండ్లనాటివనంగినుల్
ఏలనా కీవేళ తలపున శక్తుచుండె ముఖంగముల్
యమునయొడ్డుననాపచాపలునలరుటెత్తులుగు చుటల్
విమలశారదచందికలమానమున ద్వారమునాచుటల్
మోవిచిల్లనగోవి మొగమున మొలకనవ్వలతేటలున్
అలిగినీల కళిందకన్యక యలరు తరంగల పాటలున్
దవ్వలకు పరతెంచు నూపురధ్వనులుచక్కగవిసదమన్
అవ్వించిత్రములన్నియునునేడ భవమ్మునంగవపడున్

(యుధిష్ఠిరుడు మున్నగు పాండవులుప్రవేశించెదరు.)

కృష్ణ... ఏమిధర్మరాజా! ఈ రాత్రీవేళ సపరివారముగ నాయొద్దకేల వచ్చితివి? నీవుచుదగ్గి పోవవు, మఱియొకరిని నిద్రపోనీయవు. యుధి... నీవు నిద్రపోవుచుంటివా వాసుదేవా?

కృష్ణ—నిద్రపోవుచుంటినో లేదో తెలియదు. కాని యెకస్వప్నము గాంచుచుంటిని. యెంత మధుర స్వప్నము! భగ్నుడైపోయెను హందిది పోనిమ్ము. ఏదియో కొత్తకబురు తెచ్చి నటులున్నావు.

యుధి... కబురేమియు లేదు.

కృష్ణ—అయితే మఱియొకడుకు?

యుధి... సలహాకొరకు వచ్చితిని.

కృష్ణ—రాత్రీయా?

అంబి—అయితే అత్తగారుపైకి పడునాలుగేండ్ల పడుచువదె నుండు
ను కాని లోపల ముసలిదే.

అంబా... మనసులో నెప్పుడు నేమి యాలోచించు కొనుచుండునో
తెలియదు. తనలోకాను ఎప్పుడువాగుకొనుచునే యుండును.

అంబి— మఱియేమియు లేదు. ఆమె భీష్మతర్పణము చేయుచుండును.
(సత్యవతి ప్రవేశించును.)

సత్య— అంబికా!

అంబి... (ముందుకు బోయి) ఏమి అత్తగారూ!

సత్య— మీరిద్దఱు నిచ్చట నుంటిరా?

అంబా.... (ముందుకు బోయి) అవును. ఇచ్చటనే యుంటిమి.

సత్య— ఇచ్చట మీరిద్దరు నేమి చేయుచున్నారు?

అంబి... బాల్యచేష్టలు చేయుచున్నాము.

అంబా — మీరెప్పుడు నాలోచించుచుండు రెండుకు అత్తగారూ?

సత్య... నేనెందుకాలోచించు చుంటినా? మీరాలోచించుట లేదా!

అంబా... ఎక్కడ! మాకేమియు తెలియుట లేదు అక్కా! నీకు నే
లియుచున్నదా!

అంబి— లేదు—మంచిది. మేము ఆలోచించుటయెం కు అత్తగారూ

సత్య— ఎందుకా ఆలోచించుట! కౌరవులకును పాండవులకును మహా
యుద్ధము వాటిల్లినది. మీమీ మునుప లొకరితో నొకరు
ప్రాణము పరకు సేయక యుద్ధము చేయుచున్నారు. ఇంక
మీకు ఆలోచించుటకే కనుపట్టలేదు.

అంబి... ఏదీ? లేదు. అంబాలికా! నీకిండులో నేమేని యాలోచింపఁద
గినది కనుపట్టుచున్నదా!

అంబా... ఏదీ? నాకేమియు తెలియుటలేదు.

సత్య.... మీగు మనస్సులో మీమీగు మనుషులకు జయమభిలషిం
చుచుంటిరా?

ఇద్దఱు—జ్ఞానము నచ్చుట లేదు.

సత్య... మంచిది మీమీగుమీలకు ఘోరయుద్ధము జరుగుచున్నది.

గతి మీకిప్పుడు తెలిసియుండును.

ఇద్దఱు...ఆఁ తెలిసినది.

సత్య...ఈయుద్ధములో మీరేపక్షమునకు జయముకోరుచుంటిరి?

ఇద్దరు....ఉభయపక్షములకు.

సత్య....పొంకి! ఉభయపక్షములకు నెక్కడనేనిజయము కలుగదా?
అంబి...ఎందుకు కలుగదు?

అంబా...చెప్పుడు.

సత్య...ఈయుద్ధములో కౌరవ పాండవులలో నెవ్వరోయొకరు నిర్భూ
లమయి పోదురు. మీరీవిషయమై చింతలేదా?

అంబి...ఎక్కడ? నీకున్నదా చెల్లెలా?

అంబా...బాత్తుగాలేదు.

అంబి....కానున్నది యగుచు...ఏమి చెల్లెలా?

అంబా—దింటించుటచే నేమిగాభము! ఏమి అక్కా!

సత్య.... బహుశః రెండువంశములును నిర్భూలములగును.

అంబి— ఇదియును కావచ్చును. ఏమి చెల్లెలా?

అంబా... కాకేమి?

సత్య— మృత్యుసహచరులును, కృష్ణవర్ణములు నగు ప్రేతములు
తమ నిమిషకాశ్చ్యోతో రణభూమియందలి దుర్గంధ వాయువు
నందు తిరుగుచుండును.

అంబి...తెలియుటలేదు. సోదరీ! నీకేమేని తెలిసినదా?

అంబా...లేదు. చాలకఠిన సంస్కృతములో చెప్పఁ బడినది.

సత్య—మీరు మరుప్పులో నేపక్షమునకు జయముకోరుచున్నారు!

అంబి....ఉభయపక్షములకు జయము కలుగదా?

సత్య...లేదు. ఒకపక్షమునకే కలుగును.

అంబా...జయము సమానముగ నుండదా?

సత్య...లేదు.

శ్రీభీ...అగుచో అంబాలికా పాత్రులకే జయమగుగాక

సత్య...ఇదియేమి! పాండవులము నాశనమగుచో—

యుధి....మీడవదేశము గోరుచున్నాను.

కృష్ణ....ఉపదేశము గోరుచుంటివా?—ఏవిషయమున? నేను ఉపదేశము బాగుగ నీయఁగలను.

యుధి...వాసుదేవా! భీష్మపితామహుని యొక్కచే వాండవ సైన్య మంతయు నాశనమగుచున్నది.

కృష్ణ....వాండవ సైన్యము నిత్యము తరిగిపోవుచున్నమాట సత్యము యుధి....ఈయుద్ధములో మాకు గెలిచెదమను నాశలేను.

కృష్ణ....ఇప్పుటిస్థితి చూడగ నట్లేయున్నది.

భీష్మ...—తువకు నీవును ఈమాటయే చెప్పుచుంటివా వాసుదేవా?

కృష్ణ—చెప్పకయేమిచేయను. నీవు పెద్దపేరుడవు కాబోలు? నీగద యెచ్చటనున్నది? ఏమియూరకుంటివి? గదాధరా! దుశ్శాసనుని రక్తమును త్రాగదవా? త్రాగుము. అట్లునా! నీవు ఖాండ వననము గాల్చితివి. విరాటుని యుద్ధములో నెల్లరనోడించితివి. నీగాండీవమిప్పుడు నిద్రపోవుచున్నదా?

భీష్మ....ఈసమయమున నట్టివరిహాసము బాగుగనుండదు వాసుదేవా!

కృష్ణ—బాగుగావుండు పరిహార మన్ని వేళల తోచుచుండదు. ఏమినకుల సహదేవులారా! ఒకమూల కూర్చుండి కన్నులుదింపుకొని నావంక కేల చూచుచుంటి?

యుధి...మిత్రీమా! ఇప్పుడు దీనికుపాయమేమో చెప్పుము. ఉపదేశ మొనఁగుము.

కృష్ణ....అదియే ఆలోచించుచుంటిని. సహదేవా! నాపిల్లనగోరివి యిటులేము.

యుధి—పిల్లనగోరి యెందుకు?

కృష్ణ—నాయించి చాలరోజులయినది. కొంచెము తీసికొనిరమ్ము.

యుధి...అది యిప్పుడు—

కృష్ణ—కొంచెము మనస్సు శాంతపఱచుకొననిమ్ము.

(కృష్ణఁడు వేణువు వాయిదచున్నట్లు)

పకులుఁడు—పిల్లనగోరి ప్రార్థించితివా!

సహ—ఈవ్యవహారమునకును పిల్లనగోరికిని సంబంధమేకనబడుటలేదు.

కృష్ణ—(వేలుపు క్రిందనుంచి గంభీరభావముతో) యుద్ధప్థిరా! భీష్ముడు బ్రతికియుండగా ఈపక్షము జయించునను అశలేదు. ఇంక నేను ద్వారకకు వెళ్లుదునా?

సహ... ఔరా! పోట్లాట కల్పించి కౌనుకికబారుటకు ప్రయత్నమా?

సహ—దీనినే చెట్టు నెక్కనిచ్చి నిచ్చెన లాగి వేయుట యందుకు

యుధి—క. ప్లా! ఈఘోరివిపత్తిలో మాకు సీహాక్కరుడవే యాధారము.

కృష్ణ.... నే నేమి చేయుదును? ఈయుద్ధములో శస్త్రము పట్టనని నేను ప్రతిజ్ఞచేసియుంటిని. నా యాదవ సైన్యమంతయు శత్రు పక్షమున నున్నది. అర్జునుడు మహాపూర్తిగా యుద్ధము చేయుటలేదు. నే నేమి చేయుదును?

యుధి—అర్జునుడు మహాపూర్తిగా యుద్ధముచేయుటలేదా?

కృష్ణ—లేదు. యుద్ధభూమిలో సారథిగానుండుటకే నే నియ్యకొంటిని. కాని నేనతనికంటె నెక్కువ పని చేయుచున్నాను.

భీమ—ఏమిచేయుచున్నావు బూడిద!

కృష్ణ—చేయుటలేదా! యుద్ధప్రారంభమున యుద్ధభూమిలో మూడుగంటలసేపు అర్జునునకు గర్తవ్యమువదేశించితిని. ఉపదేశమొనఁగు షరతు లేకున్నను అస్లుచేసితిని. కాని నాటవదేశమంతయు వ్యర్థమయ్యెను. అర్జునునిలోప్రాణమే లేనట్లును, కాళ్ళుచేతులు చల్లవడినట్లును అయ్యెను. బాణము వేయును, కాని వెంటనే నల్లమండు తిన్నవాని వలె నావలిచును. అర్జునుడు మహాపూర్తిగా యుద్ధము చేయుచో—ఇంద్రునివలన అస్త్రశిక్షయు, శంకరునివలన పాశుపతమును బడసిన అర్జునుడు—శస్త్రశిక్షాబ్రహ్మచారియగు అర్జునుడు ధ్యానముంచుచో జయము గుప్పిటనున్నది. కాని యతఁడు యుద్ధక్షేత్రమున బాహుయుద్ధమును మాని నాగ్యుద్ధముచేయుచో—ఇంక నాకు సెలవిండు.

యథి...అర్జునా! నీవు మనఃపూర్తిగ యుద్ధము చేయాలిలేదా?

అర్జు—అన్నా! నేనేమి చేయదును? బంధువర్గమును, గురుజనమును
జంపుటకు నాకు చేతులు లేవవు, హృదయము విషాదముచే
శీధలమగును. నేనేమి చేయదును అన్నా!

కృష్ణ...చేతులెత్తుము. హృదయము దృఢముచేసికొనుము.

యథి—(కాతరభావముతో) అర్జునా!

కృష్ణ—అర్జునా! మాత్రమేమి చేయును. యుద్ధప్రారంభమున నీవే
తర్కముజేసి యితని యుత్సాహమును శాంతింపఁ జేసితివి.
జ్ఞాతి_ధ యని అరచి గంధర్వ_గో_శము చేసితివి. ఎవ్వరికేది ల
భ్యము? కావలయునో, ఎవ్వరిఃషయమై ఎవ్వరేమి చేయవల
యునో నేను చెప్పెదను. విచారణచేయుటకు మీరెవరు?
అర్జునా! పూర్వకొనినచో భీష్మ_ధ మెంతకని?

అర్జు...భీష్మ_పితా_మహుడు స్వచ్ఛంద మరణించుడు.

కృష్ణ—ఇంక నేమి! చక్కగానిద్రాపము—వాదము జేయకు యర్జునా
నీకర్తవ్యమును నీవుచేయుము. తాత్రీ_ధర్మమును పాలించుము.
తక్కినభారము నేనువహించెదను.

యథి....(అననయముతో) అర్జునా!

అర్జు...మంచిది అన్నా! అట్లేచేసెదను.

కృష్ణ—భీష్ముని స్వచ్ఛందమృతికి తగినఉపాయము చేసెదను. ర_మ్ము
యధి_క్త_రా! నీ మౌక్కు_పని చేయవలయును. మంచిది చేయవ
లసినపని తర్వాత చెప్పెదను. ఇప్పుడు మీరుపొండు. (కృష్ణుడు
దక్క అందఱుపోదును. కృష్ణుడు వేరుపు పొయించును.)

(వ్యాసుని భ్రాతృశయము.)

కృష్ణ—ఎవ్వరు? వ్యాసమహర్షియో? పాదములకు సమస్కారము.

వ్యాస...పర మేశ్వరా! ఎవ్వఁడు ఎవఁకివమగ్గురింపుచున్నాడు? ప్రభూ
నీలీలలు తెలిసికొనుట కష్టము. (కమస్కరించును) మాయా!
మాయా! నారాయణా! భవిష్యత్కాల భజనము లేని మాన
వుఁడు నీపదాంకముల వసుసరింపుచో ఈసృష్టి మాయాబాల

ముచే కప్పబడును.

కృష్ణ...జాగ్రత్త! మానవా! మీమానవజాతి నీమబద్ధము. ఈశ్వరుడు అసీముడు. ఉభయలధర్మము భిన్నమైనది. మానవా! నేను విశ్వములో మనుష్యకలంగ క్షీణదులహత్యల నెన్ని చేయుచున్నానో నీవేమి యెరుగుదువు? మేకమనుష్యుల కాహారము. కప్ప పామునకు భోజనము. పురుగులు బల్లికి ధక్ష్యములు జీవమే జీవమునకు జీవనము. ఈబ్రహ్మాండములో ఆత్మరక్షణకై నిత్యము ఘోర సంగ్రామము జరుగుచున్నది. ఇదియే ఈశ్వరుని పని.

శ్యామ....ఎందుకు?

కృష్ణ....జాగ్రత్త! ఆమహోద్దేశ్యము మనుష్యున కవేద్యము.

శ్యామ—మనుష్యుడు దానికిబాహ్యుడా?

కృష్ణ...ఎప్పటికినికాదు. వ్యాసా! ఈమహాసంగ్రామములో మనుష్యుడొక్క యుద్ధ ఘోరత్యాగము చేయుటకు సమర్థుడు వాకినెలుహాసావ్యర్థప్రసారము కలదు. బాహ్యము బాహ్యముతోయుద్ధముచేయుచుండును. ఇదిగాక అంతరంగమున నేను మఱియొకయుద్ధమును గల్పించితిని, అది తనప్రవృత్తితో తనప్రవృత్తియేయుద్ధమునేయుట. బ్రహ్మాండములో సర్వమునేనే. దాని సారాంశము మనుష్యుడు. చాలలోని నెయ్యి మనుష్యుడు. ఈ వృక్షముయొక్క కోమల పుష్పము మనుష్యుడు. వ్యాసా! ఈసృష్టినాదే. మనుష్యుడు యధార్థముగ మనుష్యుడగుచో వాడు ఈశ్వరునికన్న గొప్పవాడు కాబాలును.

శ్యామ—ఇదియెట్లు నారాయణ! ఈశ్వరునికన్న మనుష్యుడు గొప్పవాడు కాబాలునా !!!

కృష్ణ....తప్పకగల్గును. అయితే ఆమనుష్యుడు యధార్థమనుష్యుడు కావలయును.

శ్యామ—ఇదియేమి కీకృష్ణా! నీకన్నులలో వశ్రీజలమున్ను పెదవులపై చిరునవ్వును!

కృష్ణ — ఏమిటా వ్యాసమహర్షి! వేణువు వాయింతున్నా?

(వేణువు వాయింతును.)

చతుర్థ పృథ్వీ మా.

స్థానము — కురుక్షేత్రము. సమయము — రాత్రి.

(భీష్ముడు ఒంటరిగా నిలచియుండును.)

భీష్మ.... శూన్య జీవితమిప్పుడు బాగుగ నుండుట లేదు. అనాటి కా నాడు ఆయువు క్షీణించుకొని వచ్చుచున్నది. సహచరులు బంధువులు అనుచరులు మున్నగువారు ఒక్కొక్కరుగ క్షాలనముద్రమున మునుగుటను గాంచితిని శైధిల్యభారమున గురించుచు విగతవైభవుడనై నేను కాల ప్రవాహమున శీర్ష పర్యవసానమును గ్రహించి కొట్టుకొని పోవుచున్నాను! జీవిత కర్మక్షేత్రమున కృమముగ సంధికారము వ్యాపించుచున్నది. హిమవృతంబగు హిమాలయమునంటి జీవితశిఖరమున నిలబడి భూతకాల శిఖరానన్న భూమిని గాంచు చుంటిని. ఈ కుష్మశూన్య జీవితమిప్పుడు బాగుగ నుండుటలేదు.

(గాంధారియు, కుంతియు, ప్రవేశించెదరు.)

భీష్మ.... ఎవరు? కుంతి!

(ఇద్దఱును నమస్కరించెదరు.)

భీష్మ.... కుంతి! ఏమి సమాచారము? పాండవులు కుశలమా?

కుంతి.... అదియే కుశలము నేడు నాపుత్రులు క్షాహకూన్యములు. భయానకులును, నిర్జీవులు వగుచున్నారు.

భీష్మ.... ఏమి అమ్మా?

కుంతి — యాధిష్ఠిరుడు జయాశను వదలి మరల అడవికి ప్రయాణింపు గుచున్నాడు.

భీష్మ.... ఎందుకు? శ్రీకృష్ణుడు తన పక్షమున నుండ నతనికి భయమిందుకు? కుంతి! మహర్షిగూడ నిరంతరము చరణ కమలముల భ్యాసము చేయుచుండియు నెచ్చానిది బొందఁజాలక అట్టి శ్రీకృష్ణుడు. తన స్నేహపాశమున బదుండయి మిరివ

అతనికి జయ్యక యెట్లులేదు?

మితి—దేవా! జయమిట్లు కలుగును! ఈ తొమ్మిది రోజుల యుద్ధము నకే పాండవులసేన పగము నశించినది. మిగిలినదికూడ అర్ధ ర్యముచేరిగలచునున్నది. ఈసేన మీనిశిత కరభారలముందు ఎన్నిరోజులు నిలువగలదు! మేము యుద్ధములో జయము గోరుటలేదు. మరల నడవికి వెళ్ళుచున్నాము. అందుకనియే సేన అక్కగారగు గాంధారిని కలియవచ్చితిని.

భీష్మ...నీవుక్రిందగు అరుసుడు మహావీరుడు.

మితి....అరుసుని వంటి నూర్గురు ధీరులును ఒకభీష్మునికి సరిరాకు. ఒక అరుసుఁడేమి చేయగలఁడు!

గాంధారి...మీరు గొప్ప బుద్ధికాలులు. మీరుదుర్యోధనుని పక్షము విడువఁడు.

భీష్మ...అదియెట్లు గాంధారి!

గాంధారి....ఎఱుగుదును. మీరుకారవులకు విరామహులగువల్ల పాండవులకును అవుదురు. యుద్ధములో ఒకమనుషుల పక్షము ననుండే రెండవమనుషులపై కాణము బ్రయోగించుట భీష్మునకు సరిగాదు. మీరు దుర్యోధనుని పక్షము విడువఁడు.

భీష్మ—ఇది నావల్లకాఁజాలదు గాంధారి! దుర్యోధనుఁడురాజు. నేను ప్రజాన. రాజనకాపత్కాలమునసాయము చేయుట ప్రజకు కర వ్యము.

గాంధారి...దుర్యోధనుఁడు రాజుకాదు. వాడు ఇతరుల అధికారము ను వారిందిన దొంగ. ఇతరుల పంపత్తిని వారింది సింహాసనమున కూర్చుండుమాత్రమున నెవ్వడునురాజుకాఁజాలదుదేవా!

భీష్మ—అది యేమి గాంధారి! దుర్యోధనుడు నీవుక్రింద.

గాంధారి...అవును. దుర్యోధనుడు నాకొడుకు. అయ్యా! తల్లికి క్షుత్తి! దేవదాస్! మీరెఱుగుదురా! అతఁడొక కరీరమునకు బలము, కనులకు శ్రోతి, అంధునకు చేతికట్ట, రోగికావధము, భవన్నమరణవికీ రామనామము. అతఁడొక జీవితమును పు

జ్ఞానమును పెరిగియుండును. సుసారసాగరమును హేతుబుకు నాడు. ఈజన్మములోని సర్వస్వము. పరలోకమున లోక, జన్మ జన్మాంతరములందలి పుణ్యరాశి. అతడు అమృతము నేదనా స మయమున సుఖనిద్ర, శోకసమయమున సంతోష, దీనావస్థ యందు శిక్ష, నికాకానమయమున క్షయము. దుర్యోధనుడు నాకు పుత్రుడే కాని యాపుత్రుడే సత్యసాయధర్మవి వేకములను తప్పు నాడు నాకేమియుఁగాదు. తనాపుత్రుడే పాపసింహానవమునఁ గూర్చుండి అన్యాయమును రాజదండము గ్రహించి వృద్ధుని దుర్మతితో పరిపాలించు నాడు నాకేమి యుఁగాదు. అనాపుత్రుడే రాజ్యమున అకాలియ, అరా జకత్వమును, నిరంకుశతయు, అన్యాయమును వ్యాపింపఁ జేయు నాడు అయ్యో! మీకు నేనేమని చెప్పుదును—అగ్నిహత్య చేసికొనసలె ననిపించును బాల్యమునందే విషముపెట్టి నీని నెంచుకు చంపితిని కాదాయని విచారముగల్గును. అయ్యో! నే ను దుర్యోధనుని తల్లినే. మీరు దుర్యోధనుని పక్షము విడుపుఁ దని ప్రార్థించుచున్నాను.

శ్రీమద్భక్త — కాని గాంధారి! నీసారినీ యన్నము కుడిచితిని.

గాంధారి... ఇంతఃమృతయో! ఈసామ్రాజ్యము దుర్యోధనునికే కాదు. దుర్యోధనుని తండ్రికి కాదు. ఈసామ్రాజ్యము భీష్మునిది— దుర్యోధనుని యన్నము మీరు కుడిచితిరా? కాదు దుర్యోధ నుడే నేటిదనుక మీదయచే లభ్యమగు అన్నముదినమున్నాఁ డు—పోనిండు, మీమాటయే నిజముగనుచో అన్నభార హ త్యచేయుట కాడేగించిన మీరు చేసెదరా?

శ్రీమద్భక్త — ఇది హత్యయో!

గాంధారి... అవును. ఇది హత్య. ఇది ఒక-హత్యయేకాదు. సహస్ర హత్యల సముదాయము. యుద్ధమునుపేరు పెట్టినే హత్యము న హత్య హత్య కాదా? మహారాజా! పొరుగుప్రభులు నీవ నోపాధిక అయిదునుక్కును హత్యముడుగగా మహాంధుడగు

దశోద్ధానమును యుద్ధముచేయిక నూదియొనయంత భూమియు నొనగవినియె. ఆపర్వపూర్ణమగు న్వేచ్ఛాచారమును ధర్మవీరులగు భీష్ములు తమబాహుబలముచే ప్రహారము చేయుచు న్నాడు.

భీష్మ—గాంధారి! ఇది అన్యాయమని యెఱుంగుదును. కాని ఆపత్నమయమున నేను రాజపక్షమును విడువఁ జాలను. భీష్ముడు తనదేవతములో కృతఘ్నుడు కాఁజాలడు.

గాంధా... కుంతి! ఇది అరిగ్యరోదనము. భీష్మ దేవుఁడెంతయు రాజభక్తుఁడు. కర్తవ్యమునకై తల్లి కొడుకును విడువఁగలదు.

కాని భీష్మ దేవుఁడు రాజును విడువఁజాలఁడు. రమ్మ! జోదరి! (వెళ్ళబోవుచు.)

భీష్మ... అగుడు.

(ఇద్దఱును అగుదురు.)

భీష్మ— వద్దు. వెళ్ళుఁడు.

(గాంధారియు కుంతియు వెళ్ళుదురు. భీష్ముఁడచ్చటనే తిరుగుచుండుచు.)

భీష్మ... అగుచో నింక నదియే యగుగాక—ఆత్మహత్య చేయుట హాపము. అయినను నేనా హాపము చేసెదను. ఈధరాతలమున ధర్మరాజ్యమును స్థాపించుటకు నేను సరకమునకు పోదును. నిజముగ నేను అధర్మపక్షమున నున్నాను. కానిరాజభక్తిని, కృతజ్ఞతను విడువఁజాలను. చాలసంకటముగ నున్నది! నేను సవ్యసాచి మరణుఁడనగుట కూడ అన్యాయము. అయితే యిద్విధమున తనమృత్యువును పిలుచుకొనుట ఆత్మహత్య కావా అది యేయగుఁగాక—ఎవ్వరువారు? ఆఘాయాదాది యెవరు?

భాయామూ— ప్రతిహింస

భీష్మ... ప్రతిహింసయా!

భాయా— భీష్మ! రేవున నెత్తురుచే నాప్రతిహింస పూర్తియగును.

భీష్మ— ఎట్లు? ఎక్కడకు పోదువు? నామృత్యుసమాచారమును చె

స్వము. చేళ్ళము.

భామా... రేవు మరల కురుక్షేత్రపు మైదానమున నన్ను చూచెదవు
(అదృశ్యమగును)

భీష్మ— మూర్తి అంధకారమున లీనమయినది. ఆశ్చర్యము! మరిచి
ది. ఇంక శంకలేదు.

(కొరవుల ప్రవేశము.)

దుర్యోధ... పితామహా!

భీష్మ— (ఉలికిపడి) ఎవరరు? కొరవా! ఏమి సమాచారము?

దుర్యోధ... పితామహా! సీవరాక్షసుము నిర్వృక్తిము. పాండవులరణభూ
మివిడిచి పాళిపోవుచున్నారు. అదుగో వారివలాయనధ్వని వి
నఁబడుచున్నది.

భీష్మ— అబ్బాయీ! అదిపలాయన ధ్వనికాదు అదిపాండవుల ఉల్లాస
పూర్ణమగు ఉత్సవకోలాహలము.

దుర్యోధ... ఉత్సవ కోలాహలమా!

భీష్మ— అది పదవనాడు భీష్ముడు యుద్ధమునఁగూలుటను సూచింపు
చున్నది.

దుర్యోధ... యుద్ధమున భీష్ముడు గూలుటయో!

భీష్మ— దుర్యోధనా! నేడు తుదిసారి చెప్పుచున్నాను. యుద్ధము నిలి
పి వేయుము. ఇంకను సమయమున్నది. లేనిచో ఈయుద్ధమున
కొరవకులము నిహూలమగుటరప్పను.

శకుని... భీష్మునిమాట యెప్పుడును అసత్యముకాదు.

దుర్యోధ... మామా!

శకుని— విజయలక్ష్మి యెంతయు చంచల.

భీష్మ... అబ్బాయీ! తుదిసారి చెప్పుచున్నాను. యుద్ధమాపి వేయుము.

దుర్యోధ— ఎన్నటికినికాదు. పితామహా! పా్ములిచ్చెదచుగాని
కొరవుల మర్యాదను పోనీయను.

భీష్మ... దైవేచ్ఛయిటులున్నది. మనుష్య మాత్రుఁడనగు నేనేమిచేయ
గలను! నేను భవిష్యత్తును జూచుచున్నాను. నేడి కురుక్షేత్ర

ముచే కప్పబడును.

కృష్ణ...జాగ్రత్త! మానవా! మీమానవజాతి నీచబద్ధము. ఈశ్వరుడు అసీముడు ఉభయలధర్మము భిన్నమైనది. మానవా! నేను విశ్వములో మనుష్యతంగ కీటాదులహత్యల నెన్ని చేయుచున్నానో నీవేమి యెరుగుదువు? మేకనునుష్యుల కాహారము. కప్ప షామునకు భోజనము. పురుగులు బల్లికిభక్ష్యములు జీవమే జీవమునకు జీవనము. ఈబ్రహ్మాండములో ఆత్మరక్షణకై నిత్యము ఘోర సంగ్రామము జరుగుచున్నది. ఇదియే ఈశ్వరుని పని.

శ్యామ....ఎందుకు?

కృష్ణ....జాగ్రత్త! ఆమహాద్వేషము మనుష్యున క వేద్యము.

శ్యామ—మనుష్యుడు దానికిబాహ్యుడా?

కృష్ణ...ఎప్పటికినికాదు శ్యామా! ఈమహాసంగ్రామములో మనుష్యుడొక్క రుడే స్వార్థత్వాగము చేయుటకు సమర్థుడు వానికిపలుహాస్వార్థప్రసారము కలదు. బాహ్యము బాహ్యముతోయుద్ధముచేయుచుండును. ఇదిగాక అంతరంగమున నేను మఱియొకయుద్ధమును గల్పించితిని, అది తనప్రవృత్తి తనప్రవృత్తియేయుద్ధమునేయుట. బ్రహ్మాండములో సర్వమునేనే. దాని సారాంశము మనుష్యుడు. చాలలోని సైన్య మనుష్యుడు. ఈ వృక్షముయొక్క కోమల పుష్పము మనుష్యుడు. శ్యామా ఈసృష్టినాదే. మనుష్యుడు యధార్థముగ మనుష్యుడగుచో వాడు ఈశ్వరునికన్న గొప్పవాడు కాబాలును

శ్యామ—ఇదియెట్లు నారాయణ! ఈశ్వరునికన్న మనుష్యుడు గొప్పవాడు కాబాలునా ! ! !

కృష్ణ...తప్పకగల్గును. అయితే ఆమనుష్యుడు యధార్థమనుష్యుడు కావలయును.

శ్యామ—ఇదియేమి క్రీకృష్ణా! నీకన్నులలో నశ్రిజలమును, పెనవులపై చిటువత్తును!

నాకన్నుల నీరుగమ్మినది. భక్తా! పురుషోత్తమా! పుణ్యశ్లోకా!
మహాభాగా! వీరవరా! యోగీ! ఆనందాత్మాగీ! నిన్ను పాపము
స్మృశించునా! దానికంత సాహసమా! చూడుము అపాపము
నీనుహిమచే నీసావముల క్రిందపడి కరిగి పోవుచున్నది.

పంచమదృశ్యము.

స్థానము— యుద్ధరంగము. సమయము. ప్రదోషకాలము
(కృష్ణార్జునులును శిఖండియు పృవేశించెదఁగ.)

కృష్ణుడు....అర్జునా! యేమి చూచుచుంటివి? నమర భూమియందు
విస్మయముచే స్తంభితుండ వైతివేల! రథమధిష్ఠిపుము, యు
ద్ధముచేయుము

అర్జున....కృష్ణా! ఎట్టిఆశ్చర్యము! ఇటుచూచుము.

కృష్ణ. ఏమి అర్జునా!

అర్జు—ఇట్టి యుద్ధమును. నీవెప్పుడేని చూచితివావాసుదేవా! అదుగో
చూడుము భీష్మ కార్ముక నిర్ముక్తంబులగు బాణంబులు ప్ర
ళయ మేఘంబులపడిదిసూర్యకిరణంబుల ప్రివేశింపవి. ఇదుగో
చూడుము! మెరుపువలె కత్తి మెరయు చున్నది. ఒక్కభీష్ముడు
నూర్గురు భీష్ములవలె యుద్ధము చేయుచు శత్రుహృదయముల
వజ్రములవంటి బాణములు నాటించున్నాడు. వేలకొలది
యోధ లొక్కుమ్మడి ఆయవకు గవిసియు నిమేషమాత్రమున
నిహతులై నేలగూలు చున్నారు అవిగో సహస్రభేరీ భాంకా
రములునురణకోలాహలములును, ఆర్తనాదములును దిక్కులు
పిక్కటిలఁ జేయుచున్నవి. హయ హేమలు, కరిబృహింతము
లకు జేల్చుకొనుచు భీష్ముని ధనుష్టంకారము మాటు మోగు
చున్నది. భీష్ముడిట్టి యుద్ధము చేయుటను నేనెప్పుడును చూ
డలేదు

కృష్ణ....అర్జునా! నిజముగా నిశచాల వింతగానున్నది.

అర్జు...అదుగోచూచుము. పాండవసేన పాణిపోవుచున్నది. మేఘము
వెంట పవచు డట్లు దాని వెనుక భీష్ముడొక్కరుఁడును తన

యరదమును పరుగెత్తించుచున్నాడు. ఉత్సాహముచే నాయన కక్షము రెట్టింపు పెరిగినది. ధనువును గట్టిగా విడికిట బిగియఁబట్టి పాదముల బాగుగామోపియున్నాడు. వృద్ధశరీరమున చెమ్మటవడిగా కారుచున్నది. పెదవులను కరుచుచున్నాడు. సాక్షాత్తుమృత్యుస్వరూప మాయనయందు కనుపట్టుచున్నది. నేత్రములయందు ప్రళయజ్వాల వెడలుచున్నది. ఈయనవృద్ధ భీష్ముడా లేక వజ్రపాణి యగు ఇంద్రుడా? పితామహా! ధన్యుడవు ఏమి యుద్ధము! ఏమియుల్లాసము! ఈనాటి భీష్ముడు పూర్వపు భీష్మునికన్న విక్రమమున మిందినవాడు. తెరలో—పాటిపాండు. పాటిపాండు.

(ధనుర్బాణములు ధరించి యుధిష్ఠిరుడు ప్రవేశించును.)

యుధి—అర్జునా! నీవిచట నిలఁబడి యుంటివా!

కృష్ణ.... ఏమియు ననకుము అర్జునుడు యుద్ధదృశ్యమును చాల బాగుగా జూచుచున్నాడు.

యుధి.... అర్జునా! అర్జునా!

అర్జు.... (ప్రతికేషణి) అన్నా!

యుధి—ఇచ్చట దేనికి నిలఁబడితివి?

అర్జు.... ఇంచుక విక్రమించుటకు.

యుధి... ఇచ్చట పాండవసేనా సంహార మగుచున్నది.

తెరలో... పారిపాండు. పారిపాండు.

యుధి—ఆయార్తనాదము వినుము అటుచూడుము. భీష్మ పితామహాఃకురధవక్త్రములు ధ్వనిచేయ కత్తిప్రౌఢయముల గజగజన గిరికింపుచు విజయోల్లాసముచే పిసుగువలె నీదిక్కునకే వచ్చుచున్నాడు. అర్జునా! యుద్ధమునకు నాగుము.

అర్జు... ఇదుగో యుద్ధమునకు వెళ్ళుచున్నాను. ఏమియుభయములేదు కృష్ణ.... అర్జునా! కనులు తెరచితివా!

అర్జు... నేటిక భీష్మార్జునుల మహాసమరమున ప్రళయము రానున్నది. సారథీ! రథమునకువుము.

కృష్ణ...శిఖండీ! నీవు అర్జునునికి ముందుంచుము.

దృశ్య పరివర్తనము.

స్థానము—యుద్ధభూమిలో నొక భాగము.

(భీష్ముడు యుద్ధవేషమున నుండును.)

భీష్మ...ఇది శిఖండీ బాణములు గావు. నాహృదయమున వజ్రములువలె నాటుకొనునిది అర్జునుని బాణములు. అరునా! నీవు వేయఁజాలిన బాణములు వేయుము. నేను నాతోమ్ము తెఱచి యుంచితిని. నేడంతయు సమాప్తమగుచు—నారధీ! రథమును యుద్ధచుభ్యమునకు గొంపొమ్ము. భీష్ముడండటి సమక్షముననే యుద్ధభూమిని వ్రాలును. ప్రపంచమంతయు చూచుఁగాక.

—o—

షష్ఠ దృశ్యము.

స్థానము. కౌరవుల యంతః పురము. సమయము, సంధ్యాకాలము
(అంబికాఅంబాలికలు మాటలాడుచు నుండురు.)

అంబి—ఇదిరోజులనుండి నిరంతరాయముగ సాగివరాయము జరుగుచున్నను విజయలక్ష్మి మానమువహించి కూర్చున్నది.

అంబా...నిద్రాపోవు చున్నటులున్నది.

అంబి....కలగనుచున్నది

అంబా...గుఱ్ఱుకొట్టుచున్నది.

అంబి...భీష్ముడు యుద్ధము చేయుచున్నాడా?

అంబా—చేయక మరియేమి చేయుచున్నాడు?

అంబి...ఇది దినములనుండి ఎడతెంపులేక యుద్ధముచేయుచున్నాడా?

అంబా...ఆఁ చేయుచున్నాడు.

అంబి—ఈ ముసలాయన అమరుడగుట యెఱింగి వీరు ఆయనచే చాలపని చేయుచుచున్నారు.

అంబా—అమరుడెట్లు? భీష్ముడమరుడెట్లు?

అంబి ..అమరుడన్న మాటయే.

అంబా....అమరుడా! లేక స్వచ్ఛందమరణుడా?

అంబి—ఎట్లయిన నొకటే బుద్ధిపూర్వకముగ ఎవ్వడు తనకు చావుకోరును?

అంబా. .నిజము అక్కా! బుద్ధిపూర్వకముగ ఈమనోహర ప్రపంచమును ఎవ్వడు విడువగోరును?

(వ్యాకుల భావముతో వెంశ్రుకలు విరియబోసికొని గాంధారిని వేళించును.)

గాంధారి....వింటిరా అమ్మా!

అంబికాంబాలికలు.. ఏమి! అమ్మాయి!

గాంధా—ఈగారుణ సంగ్రామమున నేడు భీష్ముడు పడినాడును (అంబికాంబాలికలు శిలా ప్రతిమలవలె నిలబడుదురు.)

గాంధా.. ఏమమ్మా! మెదలక శిలాప్రతిమలువలె నిలబడినాంకకు చూచుచుంటిరామి? ఏడ్వలేమి? ఏడ్వడు— నేనును మోతో ఏడ్చెదను. నాకు ఏడ్చువచ్చుటలేదు. ఎవ్వరోనాగొంతు పిసికినట్టులున్నది. ఏడ్వడమ్మా

అంబి—గాంధారీ!

గాంధా—ఏమి! ఆగితినేమి! చెప్పుము! ఏడ్వము. ఏమి! మరలనేడ్వ వేమి! (అంబాలికతో) ఏమి! పెదవులు చప్పరించుచుంటివి. ఏమి చెప్పుచుంటివి? బిగ్గరగా! ఇంకబిగ్గరగా! ఈప్రళయపు తుపానులో నాకేమియు వినిపించుటలేదు. ఇంకను బిగ్గరగా.

అంబా...భీష్ముడు పడిపోయెనా? పృథ్విపై భీష్ముడులేడా?

గాంధా....ఉన్నాడు—యుద్ధభూమిని శరశయ్యపైబడి ఉత్తరాయణము నిరీక్షించుచున్నాడు. ఇంతదనుక మృత్యువాయనను శ్మశించుటకు సాహసించలేదు దూరముగ నిలబడి యున్నది. కాని తర్వాతయేమియగును?

అంబా....తర్వాత ఏమియగును?

గాంధీ...తెలియదు. భీష్ముని మరణానంతర మేమి కానున్నదో తెలియదు. ఈ ఆకాశమిటులే నీలముగ నుండునా? మనుష్యులు సంచరించుచు సంభాషించుచు నుండురా? ఇంక మరము బ్రదికి యుండుమా?

అంబి — ఏమిచెల్లెలా?

అంబా — ఏమి అక్కా!

గాంధీ — దేవ ! నీవీ నుదీర్ఘ శుష్క శూన్యజీవితము నితరుల కొరకే ధరించితివి. నేడుచచ్చినదియునితరుల కొరకే. ఇంత మహోత్సాహ మగు జీవితము ఇతమమకారము, ఇంతశక్తి అన్నియు నితరులకొరకే! ఇంక నీకొరకు అక్షయకీర్తి యొక్కటియే.

అంబి — ఇదియేమి? ఈదుఃఖ భారముచే క్రుంగిపోవుచున్నట్లును మట్టిలోకలిసి పోవుచున్నట్లులును అవుచుంటిని — రాజర్షి శ్రీ ఘటాచలకు పోయినాడు? వేని ప్రభావముచే దుర్భర పతి వియోగ దుఃఖమును నవ్వుచు నహించితో మునలితనములో, ఇంతవఱకు సవిధమున నుంటికో ఆ నావార్తము, అదీస్తే, అంతఃకరణమందిలి ఆ అనంతయావనము ఎప్పటికప్పుడే పోయెను! సోదరి!

అంబా...ఎప్పుడును నేను ఏచ్ఛియుండులేదు. గనుకనే నిలిచియున్న ఆదుఃఖప్రవాహము నేను సందుపొంది యుహ్వాంగుచున్నది. నాహృదయమును చూర్ణము చేసికొని కొట్టుకొనిపోవుచున్నది అక్కా!

అంబి — ఏడ్వము. బిగ్గరగ ఏడ్వము. దుఃఖము కన్నీరుగమాటి కొట్టుకొని పోవుచుగాక. మనకోదనధ్వని వర్షిత్రా వ్యాపించుగాక.

గాంధీ....ఎవరువాడు?

(వృద్ధాహూపమున సత్యవతి ప్రవేశించుచు.)

సత్య...ఓసీ! మీరింకను బ్రతికియున్నారా!

గాంధీ — ఇదుగో సత్యవతియు వచ్చినది. ఇదియేమి! క్షణములో నీమె జగంగ్రసిత యయ్యెను. ఆ అనంతయావన —

సత్య—ఎచ్చట! ఎవ్వరునులేరు!

అంబి—మేమిచ్చట నుంటిమమ్మా!

సత్య....అంబాలికా!

అంబా—ఆ నేను ఉన్నాను,

సత్య—ఎచ్చట? నాకు కనుపించుటలేదు.

గాంధా....ఇదియేమి! గుడ్డిదికూడనయ్యెనా!

సత్య—అంబికా! అంబాలికా! ఎచ్చట మారిద్దఱు?

ఇద్దఱు...మేమిచ్చటనే యుంటిమమ్మా!

సత్య...ఆ అమ్మాయని పిలువుడు అమ్మా యని పిలువుడు.

(రొమ్ముపై చేయిపెట్టుకొని) ఇచ్చటనే ఇచ్చటనే పిలువుడు

అమ్మాయని పిలువుడు. నాకు అతడు నన్నట్లే పిలిచెను.

ఒకరోజున నన్నతడు అమ్మాయని పిలిచెను. తర్వాత—

అంబి...(గాంధాతో) అమ్మాయీ! అమ్మకు ధైర్యము చెప్పి ఓదార్చుము.

గాంధా—అందఱు దశయు నొక్కటే. ఎవ్వరెవ్వని నోదార్చెదరు!

ఎవ్వరెవ్వనికి ధైర్యముచెప్పెదరు!

సత్య—రండు బిడ్డలారా! నాబడిలోనికి రండు. నన్నుకొగిలించుకొ

నుడు. మీరెచ్చటన్నారో నాకుకనిపించుటలేదు కొగిలి

చుకొనును. (ఏడ్చి) కొగిలించుకొనుడు బిడ్డలారా! మిమ్ము

కొగిలించుకొని నిద్రపోయెదను (ఇద్దఱుకొగిలించుకొని)

ఏది! చల్లదనములేదు. మండిపోవుచున్నాను. మండిపోవును

న్నాను. అమ్మా!

గాంధా—అమ్మా!

సత్య...ఎవ్వరు? గాంధారీ! నీవింకను బ్రదికియుంటివా? మంచిది.

రమ్ము. మనమందఱము కలిసి బిగ్గరగ ఏడ్చెదము. ఏకస్వర

ముతో నేడ్చెదము.

గీతము.

అతడే నా నిఖిలప్రపంచంబంతడే నా హృదయంబునుకొ
అతడే నాకనుదోయి కామ్యమునతడే నాహాస్యంబునుకొ
అతడే మామక హృదయజ్వాలయు నతడేనాగళహారముకొ
అతడే నాదు విచిత్రచంద్రిక అతడే గాంధారిని కాంక్షింపకొనినా
అతడే నాకష్టంపు చాపుచు అతడే నా సుఖగానముకొ
అతడే రాతిరి తెల్లపాగుట యతడే నా యవసానమున
అతడే నా యిహలోక జీవిత మతడే పరసమాకారియుకొ
అతడే హాహాకారమును మఱి యతడే నాజయభేరియుకొ
సశ్య...కుమారా! ప్రాణాధికా! (గాంధారిని కాంక్షించుకొనినా
ర్షపోవుచు.

అంబికాంబాలికలు—అమ్మా! అమ్మా!
గాంధారి... వీణాతంత్రీ తెగిపోయినది—చనిపోయినది
అంబికాంబాలికలు—చనిపోయినదా?
గాంధా...అవును. చనిపోయినది.

(అంబికాంబాలిక లొండోలులవంక చూచుకొందురు.)

సప్తమ దృశ్యము.

స్థానము— యుద్ధభూమి. సమయము— ప్రాతఃకాలము

(అర్జునుడును శిఖండియు వెళ్ళుచుందురు.)

శిఖండి—అర్జునా! యుద్ధములో భీష్ముడు కడిపోయెను, ఇంకనీవు
చింత నహించెదవేల? మోహగ్రస్తునివలె తడఁబడుచు నడ
చెన వేల?

అర్జు...శిఖండీ! నాహృదయముచాలదుర్బలమగుచున్నది „అర్జునా!
యేమిచేసితివి? ఏకాముక్తపై నీవు నిద్రించువాడవో దానినే
వజ్రము వంటి బాణముతో నెట్లుగొట్టితివి? „ అనుఅవిటువు
కలుకులు ఇంకను నాచెవులందు ప్రతిధ్వనించుచున్నవి. పితా
మహాకు —వృద్ధపితామహుడు—మనుమడు తన నెడద
యెడదను కఠినములుకులు నాటుటఁ జూచి అతినిచాత

ముతో అతి సంక్షోభముతో విల్లములు క్రిందనుంచి తనతో
మ్మును ముందుకు సాచెను. అసమయమున యుద్ధములో
నేను ఉన్నట్లునివలె నగుటచే. ఈమాట నాలోచింపలేకపోతిని
అర్జునుని బాణములచే నిరాయుధుడగు భీష్మునివధ జరిగినది!
శిఖండి... వీరవరా! ఈమాట యెవ్వరనిరి? భీష్మపతనమునకు నాశా
ణములే కారణములు.

అర్జు... శిఖండి! క్రింద బాగుగ తీర్వబడినపుడు పర్వతము పోలితో
నట్టి న క్రిందపడును.

శిఖండి... నీయీ చిత్తతో భము వ్యర్థము. కానున్నది అయినది.
అర్జు... నీవుచూడలేదు. నేను భీష్ముడెట్లు పడెననుకొంటివి! పృ
చంప, మధ్యాహ్నమార్తాండుఁ జాకసము నుండి పడినట్లు
పడెను. ప్రపంచమంతయు కంపించెను. పెంటనే ఆకాశమున
ప్రళయాంధకారము గ్రమ్మెను. నాకవాసులహాహాకారము
నాకు స్పష్టముగ వినఁబడెను. మఱియు—(గర్జదస్వరముతో)
వద, పితామహునియొద్దకు పోదము.

శిఖండి...(పోవుచుపోవుచు) అర్జునా! భీష్మపతనముచే నాహృదయ
మున నేడీ యుల్లాసమేల వెల్లివిళియుచున్నది? ఎవరో నాకె
వులలో నేడు నీవృత్తి హింస తీరినది అని చెప్ప చున్నటులు
న్నది. ఇదియేమి అర్జునా?

అర్జు—ఇదియేమి శిఖండి!

శిఖండి.... నేనురాను. నీవుపొమ్ము అర్జునా!

అర్జు—ఏమి వీరవరా?

శిఖండి... నేను రాజులను. నీవుపొమ్ము అర్జునా!

(ఇద్దఱును ఇరుపక్కలనుండి పోవుదురు.)

అష్టమో దృశ్యము.

స్థానము—కురుక్షేత్రము. సమయము— సంధ్యాకాలము
(భీష్ముడు శరశయ్యపై పరుండియుండును. విదుర దోగ్రాకృ
పాచార్థిలును కౌరవ పాండవులును ఎదుట నిలచియుండురు.)
దోగ్రా...పాండవులారా! కౌరవులారా! పుత్రులారా! నేడు ప్రకాండ
మగు సంహారకాండ మారంభమైనది. సమరమున భీష్ముడు
పడిపోయెను. కాల కరాల కృష్ణపటమున రుధిరాక్షరములతో
తొలు దొలుత భీష్ముని నామము వ్రాయుడు. ఈజాబితా
త్వరలోనే పూర్తియగును.
విదుర... ఏమిచింతలేదు. ఈకాల సంగ్రామమున కౌరవక్షము వారె
వ్వరును బ్రతుకకబోరు.

కృష్ణ—భీష్మవతనము నేడు కాబోవు యుద్ధపరిణామమును సూ
చించినది.

యధి... పితామహా! చాలబాధగ నున్నదా?

భీష్మ.... ఏమియులేదు— దుర్యోధనా!

దుర్యోధ— పితామహా!

భీష్మ—తల క్రిందకు వ్రేలాడుచున్నది. దిండు పెట్టుము

(దుర్యోధనుఁ డొక మెత్తని దిండుచు తలక్రిందపెట్టును)

భీష్మ.... (దాని నవతలికి తోసి) భీష్మున కీడిండా! అర్జునా! అర్జునా!

(అర్జునుఁడు తన యమ్ముల పొదిని భీష్ముని తలక్రిందపెట్టును.)

భీష్మ... అర్జునా! భీష్మహృదయము నీ వే యెటుగదవు! ఏమి అర్జునా!

అర్జు...(కంట నీరుపెట్టుకొని) పితామహా! క్షమింపుము నాతల తిరి

గిపోవుచున్నది. కన్నులమందు చీకటి గొమ్ముచున్నది.

భీష్మ... కాదుకాదు, కుమారా! నీప్రధనంజయుఁడవు నేనుచేయజ్ఞ

లని దానిని నీవు చేసితివి— నీవు శర్మవ్యము నెఱవేర్చితివి

దుర్యోధనా! జలము—

దుర్యోధ—(స్వల్లకలకముతో నీకు తెచ్చి) పితామహా! జలముతాగ్రి
గుము.

భీష్మ....ఈజలమా!—అర్జునా! నీవు జలమిమ్ము.

(అర్జునుడు గాండీవమునబాణము సంధించి భూమిపై గొట్టగా
సాతాళగంగ ఊర్ధ్వధారగా వచ్చి భీష్ముని నోటబడును.)

భీష్మ...కుమారా! తృప్తిలయినది.

(ఉద్భ్రాంశభావముతో గాంధారియు ఆమె వెంట కుంతియు
ప్రవేశించెదరు.)

గాంధా...నాయనా! నాయనా! (కాళ్ళపైబడును.) భీష్మదేవా! ఏ
చటకు పోయెదవు?—ఈ ప్రపంచమును దరిద్రముచేసి ఏ
చటకుపోయెదవు? దీనమగు ఈమానవ లోకమున అంధకా
రముగిల్చి ఏచటకుపోయెదవు? నాయనా! వెళ్లవద్దు మానవ
శారవమార్తాండా! కౌరవకల్యాణా! సామ్రాజ్యము నీకరణమౌ
చ్చిరి వారీ విపత్తి సాగరమున సంకటములో సీమీదనే ఆశ
పెట్టుకొని యున్నాడు. వారిని ఒంటరులుగ జేసి యెచ్చటకు
పోదువుదేవా!

భీష్మ...అమ్మాయి! గాంధారీ! ధైర్యము వహింపుము నీవిట్టు లధైర్య
ము పూనుటనరిగాదు. నీకు సూర్యుడవుతున్నాడు.

గాంధా...ఈ సూర్యుడు వుత్తులు శోకము పెంచువారలే.
నాయనా! నీవు మొదట యండియు కౌరవులకు సహాయకుం
డవు. వెళ్లవద్దు. లెమ్ము. ధనుర్బాణములు ధరింపుము కౌరవ
విపక్షులను భిక్షము చేయుము.

భీష్మ....శోకింపకుము. ధర్మమునకు జయము కలిగినది. గాంధారీ!
సంతోషింపుము.

గాంధా...నీవు చెప్పినది సత్యము. నాయనా! ధర్మమునకు జయమ
యినది. ఏమియు చింతలేదు. విజయమయినది. ఏమియుచింత
లేదు. విజయ వాద్యముల వాయింపును. ద్రోణుని బలి
యియుడు. కర్ణుని బలియిగాయుడు మర్యోధనుని బలి యి
యుడు. కాని ధర్మమే జయించును. నాయనా! ఏమియు
దుఃఖములేదు.

(గంగా ప్రవేశము.)

గంగ...నాయనా! దేవప్రతా! ఎచ్చటనుంటివి. వత్సా! దేవప్రతా
భీష్మ—పూర్వపరిచితమగు ప్రియస్వరముతో బాల్యమున మాయ
మ్మ పిలుచుపేరితో నన్ను పిలుచునదెవరు?

గంగ—నేను— ఆ నీతల్లినే కుమారా!

భీష్మ—పాదములకు నమస్కారము. పాండవులారా! కౌశివులారా!
నమస్కరింపుడు, (అంగణు నమస్కరించెను.)

గంగ—ఈ అన్యాయయుద్ధమున నాపుత్రుని బాణముతోఁ గొట్టిన
దేవరు!

కుంతి—అన్యాయయుద్ధమునఁగాదు. న్యాయయుద్ధముననే పితామ
హుడు పడిపోయెను

గంగ—న్యాయయుద్ధమున నాపుత్రుని వధింపఁజాలిన వాఁడు నేటి
దనుక మూడులోకములంకను పుట్టలేడు. న్యాయయుద్ధము
న జంపబడుపుత్రుల నేరుగర్థమునమోయలేదు. నాపుత్రుని
వధించిన వాడెవడు! చెప్పుడు!

అర్జు—(ముందుకుబోయి) ఆసరాధముడ నేనే యమ్మా!

గంగ—నీవా? తుమ్మిడవగు నీవు న్యాయయుద్ధమున భీష్ముని వధించి
తివా! ఇది యనంభవము— ఇదుగో శాపమొసగుచున్నాను
అన్యాయ యుద్ధమున నాపుత్రుని హృదయమున బాణము
నాటినవాఁడును అత్త పుత్రశోకముచే గుండుగాక.

భీష్మ—ఇదియేమి! ఇట్లుచేసితివి.— అమ్మా జాహ్నువీ! నీశాపము
నుసనంహరించుకొనుము.

అర్జు...వద్దు వద్దు పితామహా! అమ్మా! జాహ్నువీ! శాపమిమ్ము. నీవు
కోతినంత, నీవలన నగునంత శాపమిమ్ము. పుత్రశోక మతి
తుచ్ఛము. అమ్మా! నేను భీష్ముని వధించితి నను దుఃఖము
నూరు పుత్రశోకములతో నమానముగ నాహృదయమును
నీడించుచున్నది. శాపమిమ్ము. నీచేత నగునంత దుఃఖము
నిమ్ము. ఈ మహాదుఃఖమను అగ్నికుండమున నేను భస్మ

మయ్యోదన— పితామహా! (మాటలాడు)

భీష్మ...కుమారా! అర్జునా! ధైర్యము వహింపుము. నన్నెచ్చడును చంపలేదు. మృత్యువు నావశముననుండును— అమ్మా! పోవుటకనుజ్ఞ యాయుము.

గంగ....పొమ్ము పురుషసింహమా! నీలోకమునకు పొమ్ము, వత్సా! దేవవ్రతా! ప్రాణాధికా! నీవు దేవతవు. నీవు భూతలమున దేవతలువలె అనాసక్తము, నిష్కళంకమును, దుర్జయమును, ఉజ్జ్వలమునగు జీవితమును గడపితివి. పొమ్ము. పుత్రా! నాపాదరజమును మస్తకమునఁ దాల్చి ఈ కుంభయాత్ర జేయుము. (వ్రస్తానము.)

భీష్మ...కౌరవ పాండవులారా! రాత్రీవచ్చింది. చీకటిపడుచున్నది. మీరూ శిబిరములకు పొండు, ఈబహిరంగపురుషధ్వజమున శరశయ్యపై పరుండి నేనొంటరిగా మేలుకొందును. శిబిరములకు పొండు అమ్మయీ! గాంధారి! కౌరవపాండవులారా! పొండు.

(భీష్ముని యొద్దనుండి అందఱును పోదురు. చీకటిదట్టమగును.)

భీష్మ—టకరుణామయా! నేడు నాకుదర్శనమిమ్ము. జగద్గురూ! శ్రీకృష్ణా నీవే పావుల కంటిమ సమయమున నాభారమవు. నేనుపాపాత్ముడను. నరాధముడను. దర్శనమిమ్ము. ఈజీవనమరణముల సంధిస్థలమున ఈ సంకటమున వచ్చి దర్శనమిమ్ము స్వామీ! నాకు ఎటుట దిగంత వ్యాప్తమగు నిస్సీమా మహాసముద్రము గనిపించుచున్నది. దాని గంభీర గర్జనము వినిపించుచున్నది. వయామయా! హరీ! దర్శనమిమ్ము.

(శ్రీకృష్ణుడు ప్రత్యక్షమగును.)

కృష్ణ—ఇదుగో వచ్చితిని దేవవ్రతా! ఏమియుధయములేదు.

భీష్మ....దయామయా! హరీ! అంతిమ మార్గమును చూపించుము. నీపాదనాకచు సహాయముగనిమ్ము.

కృష్ణ—ఓత్యాగీ! నన్యానీ! భీష్మా! యోగీ! ధర్మవీరా! అడుగో చూడుము. గగనచుంభితమగు కాలశిఖరమున ప్రకాశ పూర్ణ మగు ధర్మమందిరము విరాజిలుచున్నది. అడుగో ధూపవరిమ శము వచ్చుచున్నది. అడుగో విఘ్నము శంఖము మ్రోగుచు న్నది. త్యాగీ! వీరవరా! పామ్ము. ఏమియు చింతలేదు. ఒడ్డు ననావసిద్ధముగ నున్నది. దానిపై నెక్కి అత్యయపుణ్య భూమి జ్యోతిః ప్రకాశమానమగు మార్గమునఁబోమ్ము నీవు ధన్యు డవు. నీ అక్షయకీర్తి ప్రపంచమున సర్వదా భక్తి పూర్వముగ గానము చేయఁబడును.

(తెర వాలుచు.)

సమాప్తము.

—o—

	శుద్ధ పత్రిక,		
పుట	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
75	13	వన్నయ	వయస్సు
88	14	అ	అది
102	27	అభిక్ష	అభిక్ష
106	22	చున్నదో	చున్నదో
116	6	గూఢ్వర	గూఢవ్వర
128	10	మనుగలిసెయు	మయుగలిసెను
127	11	ఇటింకి	ఇంటికి
135	14	యిమయ	మయియగు
147	11	నిశ్చితు	నిశ్చేష్టితు
167	15	ప్రివేసి	గప్రివేసి

ఆంధ్ర గ్రంథ రత్నాకర ప్రచురణములు.

—o—

1. దుర్గాదాసు	(నాటకము.)	రు 1—4—0
2. మేనాడుచతురము	,,	1—4—0
3. చంద్రగుప్త	,,	1—0—0
4. రాణప్రతాపసింహ	,,	1—4—0
5. భిష్ము	,,	1—4—0
6. కాళిదాసభవభూతులు	(నాటకవిమర్శనము.)	1—0—0
7. సాత్రాజిత్పరిణయము	(ప్రబంధము)	0—12—0

అచ్చులోనున్న గ్రంథములు.

1. గులిస్తాను	(చక్కనిసీతీకథలు)	రు 1—0—0
2. సారాబురుస్తుము.	(నాటకము)	0—12—0
3. షాజహాను	,,	1—0—0
4. సంఘసాస్కారసమస్య		0—4—0
5. శివానందలహరి	(సంస్కృతశ్లోక ఆంధ్ర పద్యసహితము)	0—6—0
6. అమరుకకావ్యము		0—6—0

 అర్ధరాత్రి సంపాదన మాక్యాటలాగు ఉచితముగ
కంపెనీయను. జవాబుగోగువారు రిప్లయి కార్డు వ్రాయవలయును.

మేనేజరు

ఆంధ్ర గ్రంథ రత్నాకరము.

(కృష్ణా జిల్లా) గుడివాడ.

ఆంధ్రగ్రంథ రత్నాకరము

గుడివాడ

ఆంధ్రసారస్వతమున కత్యావశ్యకములును అపూర్వములును గుగ్గింధరత్నములఁ బ్రకటించి యథాశక్తి ఆంధ్రవాక్యము నందలి కొఱత దీర్చుటయే ఈ గ్రంథమాలయొక్క ప్రధానోద్దేశ్యము. ఇందు సంపత్నరమునకు మూడునాలుగు గుగ్గింధరత్నములు వెలువడును. ఇవిగాక కొన్ని అనుబంధ గ్రంథములుగూడ వెలువడును. ఎనిమిది అణాలు ప్రవేశరునుము ఇచ్చి చందాదారులుగ చేరువారికి మేము ప్రకటించు గ్రంథములన్నియు రూపాయకి నాల్గుఅణాలు చొ॥ తగ్గించి ఈయబడును. అనుబంధములు కొనవలసిన నిర్బంధములేదు కోరినచో అవికూడ తగ్గింపుధరలకే ఈయబడును చందాదారులు రత్నములను మాత్రము తప్పకొనవలయును. మా గ్రంథమాలకు ఒకేమాటుగ రూ॥ 116, 50, 25 రూపాయలు విరాళము లిచ్చువారి నావములు క్రమముగ రాజపాక్షకులు, ప్రధానపాక్షకులు, పాక్షకులు అను శీర్షికలక్రింద ప్రతిరత్నమండను ప్రకటింపబడును మారత్నములన్నియు వారికి ఉచితముగ నొసఁగబడును. ఎత్తకులకు మంచికమీషను ఈయబడును.

ఇందు వెలువడిన గ్రంథములు

౧వ రత్నము.

దుర్గాదాసు

ఇదిసూతనముగ ఆంధ్రప్రపంచమున నవతరించిన యొక అత్యుత్తమనాటకము ఆధునికనాటక లేఖకులలో నగ్రగణ్యుడగు శ్రీ ద్విజేంద్రలాల్ రాయల బంగాలీనాటకమున కిది తేటతెలుగున కనువాదము. ద్విజేంద్రుడు నాటకకళావ్యాపనమునకై యవతరించిన మహాపురుషుడుగాని సామాన్యుడుగాడు. ఆతని నాటకములలో పవిత్రత, బౌద్ధార్యము, దేశభక్తి, స్వార్థత్యాగము, విశుద్ధహాస్యము నిండియుండును. అందు ఉన్మాదక శృంగార మేమాత్రము నుండదు. ప్లాటులో

సింక ద్వితీయేంద్రునిది పెట్టినదిపేరు. ఇది ప్రఖ్యాతిజేసిన కలకత్తాధియే
టరులలో ప్రదర్శింపబడినపుడు ప్రేక్షకులెల్లరు జయభావములచే
నాట్యశాలను ప్రతివ్యనింపజేసిరి. ఇట్టిసర్వాంగశోభితప గు నాటకము
“సభూతో న భవిష్యతి.” హిందూమహమ్మదీయుల యైకమత్యము
నుద్బోధించు నిట్టిగ్రంథము నిదివర కెవరును వ్రాయలేదు సినీమాలో
ప్రదర్శింపబడి వెక్కుకొండు హృదయముల కొల్లగొనినది ఈనాటక
“జమే ఈగాంధీయుగమందు ద్వితీయేంద్రుని గ్రంథముల ప్రచార
వత్సావశ్యకము వెల రు 1-4-0 చందాదారులకు రు 1-0-0

౨వ రత్నము

కాలిదాసభ వభూతులు

ఇదియు ద్వితీయేంద్రునిదే. సంస్కృతనాటక వాఙ్మయమున అగ్ర
స్థానము వహించిన ఇద్దరు మహాకవుల యొక్క సర్వోత్తమ నాటకముల
విమర్శనము. ఇది పేరునకు ‘కాలిదాస భవభూతులు’ గాని ఇందు
ప్రాసంగికముగ ఇంగ్లీషు, జర్మను, ఫ్రెంచి, గ్రీకుభాషలలో ధురంధ
రులగు కవుల నాటకములు గూడ చక్కగ విమర్శింపబడినవి. నాటక
కళ, కవిత్వకళ, పాత్రోపాఘము, స్లాటుమున్నగు నెన్నియో గంభీర
విషయములు కడుహృదయముగ చర్చింపబడినవి నాటకతత్త్వ మెఱుం
గఁగోరువారి కింతకంటె సుత్తమగ్రంథము వేరొకటిలేదు.

వెల రు 1—0—0.

చందాదారులకు రు 0—12—0.

౩వ రత్నము.

సాత్రాజిత్ పరిణయము

బిల్వనాథీయము, ఆంధ్రమత్స్య పురాణము మున్నగు ననేక
గ్రంథములు రచించిన శ్రీ అడవి సాంబశివరాయ కవిశిఖావణిచే
రచింపబడిన విదాశ్వాసముల చక్కని ప్రబంధము.

వెల 12 అణాలు.

చందాదార్లకు 9 అణాలు.

౪వ రత్నము చంద్రగుప్త

మూర్యసామ్రాజ్యస్థాపకుడగు చంద్రగుప్తుని చరిత్ర ఇంత వనోజ్ఞముగ నిదివర కెవ్వరును గవించలేదు విశ్వప్రేమ, దేశభక్తి పితృభక్తి మున్నగు మహిమాన్వితభావము లిందు కడు హృదయంగమముగ చూపింపబడినవి ఇందు ఛాయా, హేలీనాల అపూర్వచరిత్రము చదివిన రోమాంచితమగును చాణక్య, చంద్రగుప్త, మురా చంద్రకేతుల చరిత్రములు చక్కగ చిత్రింపబడినవి. ఇందు అమృత గుళికలబోలు చక్కనిపద్యములును గీతకలును గలవు. ప్రదర్శన యోగ్యము. వెల 1—0—0. చందాదారులకు 12 అణాలు.

౫వ రత్నము.

రాణా ప్రతాపసింహ

మొగలుల యుచ్చిష్టమున కాసింపక మాతృదేశమునకై కరోర దానిద్ర్యనితము నవలంబించి మరణాంతమునఱకు తనప్రతిజ్ఞను పాలించిన రాణా ప్రతాపసింహుని యుజ్జ్వలచరిత్రము ఈనాటకమున వనోహరముగ చిత్రింపబడినది రాజపుత్రుల ప్రబోధమునకై తనజీవితము నర్పించిన బోః బాయియొక్కయు శక్తసింహుడు, పృథ్వీరాజు, తాలతున్నిసా, మేహరున్నిసా మున్నగు పాత్రలయొక్కయు చరిత్రములు ఇందు చరివి తీగవలయును ఇందలి వచనమును పద్యములును వీరరసమును వర్ణింపును. (అద్భుతమున్నది)

వెల 1—4—0.

చందాదారులకు రు 1—0—0.

౬వ రత్నము

భీష్మ

ఇది ద్విజేంద్రీలాల్ రాయ్ యత్యుత్తమమగు పౌరాణిక నాటకము. ఇందు భీష్ముని బ్రహ్మచర్యము, పితృభక్తి, స్వార్థత్యాగము

మున్నగు గుణములు కడుమనోహరముగ చూపింపబడినవి. భీష్ముని చరిత్రమునింత యుజ్జ్వలముగనింత ఎఱకు నేనాట్యకారుడును చిత్రింప లేదు. కాశీరాజు పుత్రయగు అంబచరిత్రము అద్భుతముగ నుండును దాశరాజుప్రసంగము కిడుపు చెక్కలుచేయును ఆంధ్రదేశమున పెక్కు నాట్యసమాజములవారు దీనిని ప్రదర్శించుటకు ప్రయత్నించుచున్నారు పద్యములు రసంతములు

వెల రు 1—4—0

చందాదారులకు 1—0—0.

అనుబంధములు

౧వ అనుబంధము

అర్ధానుస్వార శకటరేఫచంద్రిక

ఎచ్చట అటనున్న లుంచవలయునో ఎచ్చట శకటరేఫము వ్రాయవలయునో దీనిలన నుగమముగ తెలిసికొను చున్న నూలు విద్యార్థులకును తెలుగున వ్యాసములు వ్రాయువారికిని మిక్కిలి ఉపయోగకరము వెల రి అణాలు చందాదారులకు 4 అణాలు

౨వ అనుబంధము

సాసూను వైద్యశాలలోని గాంధీమహాత్ముడు

మహాత్మునివైభారతదేశీయులకేగాక విదేశీయులకుఁగూడ నెట్టి ప్రేమభావమున్నదియు వారి సాన్నిధ్యముచే సాసూను వైద్యశాల ఎట్లు ప్రేమవాతావరణముగ మారినదియు ఇందు చక్కగ వ్రాయఁబడెను గ్రంథకర్త శ్రీమహాదేవదేశాయిగారు

వెల 1½ అణాలు

చందాదారులకు 1 అణా

3 అనుబంధము

మయూరధ్వజ చరిత్రము

ఇదియొక చక్కనిహరికథ ఇందలిపద్యములును గేయములును చాలహృద్యములుగ నుండును.

వెల రు 0-8-0

చందాదారులకు వెల రు 0-8-0

౪ వ అనుబంధము

మేవాడుపతనము

ఇది యొక యపూర్వనాటకము ఇందు కళ్యాణి, సత్యనలి, మాన
సియను పాత్రలచే క్రిమముగ పతిభక్తి, దేశభక్తి, విశ్వప్రేమయను
మహాన్నత శాసములు కడుహృద్యముగ నిరూపింబడినవి. ఇది
యును దుర్గాదాసునలె ప్రస్తుతకాలమునకు అనుగుణముగ నుండును
నాటకశైలియు, గీతములును సరళముగను మనోహరముగ నుండును
వెల రు 1—4—0 చందాదాగ్లకు రు 1—0—0

౫ వ అనుబంధము

శుద్ధాంధ్రనిర్వచన శతకంఠరామాయణము

భాష అచ్చ తెనుగైనను సులభమగు వాడుకశైలిలో నుండి
చదువ్రకొలదిని వ్రాయరంజకముగ నుండును 5 అణాలచీట్లు పంపు
గ్రంథాలయముల కిది ఉచితముగ పంపబడును
వెల రు 1—4—0 చందాదాగ్లకు రు 1—0—0

మావద్ద విక్రియమునకుదొంగకు ఇతగగ్రంథములు

హిందీ - తెలుగునిఘంటువు

లేఖకులు. — పండిత జంధ్యాల శిష్య శాస్త్రిగారు

స్వయముగా హిందీనేర్చుకొనువారికి ఇదియున్న ఇంక నేనిఘం
టువును అక్కరలేదు దీనిమూలమున హిందీ గ్రంథములన్నియు
సులభముగ అర్థముచేసికొనవచ్చును ఇందు ౨౧ వేలకుపైగా హిందీ
ఉర్దూ షాద్దీ శబ్దములకు అకారాదికక్రిమముగ తెలుగుఅర్థము వ్రా
యబడినది మఱియు ప్రతిశబ్దమునకును పుంలింగ స్త్రీలింగ విశేష్య
విశేషణ అవ్యయాది భేదములు వ్రాయబడియున్నవి క్లేజు కాగిత
ములు, క్యాలికోచైండు వెల 2 రూపాయలు.

ఆంధ్ర హిందీనిఘంటువు

అకాదామిక్రమముగ తెలుగుమాట లన్నిటికిని హిందీ ఉద్ఘాత ప్రతిపదములు వ్రాయబడినవి హిందీలో వ్యాసరచనయు, గ్రంథ రచనయు, అనువాదముచేయు ఆంధ్రులకు దీనిఉపయోగము చెప్ప నలవికాదు. చక్కనిబైండు వెల 1 రూపాయి

హిందీ తెలుగువ్యాకరణము

హిందీప్రచారమునందు చిరకాలానుభవముగల పండిత శివన్న శాస్త్రిగారు దీనిని కడుసులభశైలిని వ్రాసిరి. హిందీసభ్యసించుఆంధ్రులకు సహజముగఁదోచు సందేహములు దీనిచే వారింపబడును. ఇది సర్వహిందీవ్యాకరణములయొక్కసారము. బహుకాల పరిశ్రమము యొక్క ఫలముఅని చెప్పవచ్చును దీని సహాయమున ఎట్టివారును సులభముగ హిందీ నభ్యసింపవచ్చును. వెల 14 అణాలు.

శ్రీమద్రామాయణాద్భుతోత్తర కాండము	రు 1—4—0
జగన్నాథీయము (అపూర్వ ప్రబంధము)	0—8—0
శ్రీకృష్ణల హనుమచ్ఛతకము	0—1—0
బాలశతకము (శ్రీనీతులు)	0—1—0
కన్యావిక్రయము	0—2—0
వరవిక్రయము	0—3—0
యోగసారము	0—4—0
పరమేశ్వరుని కదంబము	0—4—0
హరిస్తుతి కదంబము	0—2—0

చిరునామా:—

ఆంధ్రగ్రంథ రత్నాకరము,

గుడివాడ

కృష్ణాజిల్లా.

అ బాలభారతీ గ్రంథనిలయము

చాగలమఱి

కర్నూల్ (జిల్లా) — దత్తవంశము

స్థాపితము 1923

ఇందు వెలువడిన గ్రంథములు

(ప్రథమ రత్నము)

సువర్ణకేసరీకృష్ణసేన (నవల)

కథాచవత్కృతి అద్భుతము ఇందు సందర్భానుసారముగా పెక్కు సాంఘిక విషయములు చర్చింపబడినవి వేయ్యేల చదువు మొదలైన అంత్యనుగుణమును విడువరు

వెల చందాదారులకు	రు 0-12-0	} పోస్టేజీ వేరు
ఇతరులకు	1- 0-0	

ద్వితీయ రత్నము

కలియుగ దర్పణము (నాటకము)

పుర్ణ వివాహములు, అతిబాల్యవివాహములు, కలియుగానర్థములనియు—యవ్వనకంటకములనియు—ప్రదర్శించుటకు “కలియుగ దర్పణమే” దర్పణము.

వెల చందాదారులకు	రు 0-12-0	} పోస్టేజీ వేరు.
ఇతరులకు	1- 0-0	

తృతీయ రత్నము
మనోరమా విజయము (చరిత్రాత్మక నాటకము)

గ్రంథకర్త: గంధూరి నరసింహరావుగారు
 రిటయిర్డ్ రివిన్యూయిన స్పెక్టరు, జంబులమడుగు

వెల చందాదారులకు   రు 0-12-0
 ఇతరులకు   1- 0-0

ప్రేమ దర్శిని

చిత్రపట శోభితమును చరిత్రాత్మకమును నగు నవలా రాజము.
 మాగ్రంథకర్త: పాలపర్తి నూర్యనారాయణరావుగారు.

వెల చందాదారులకు రు 0-12-0   ఇతరులకు రు 1-0-0

గంధీ కోట

ఒకపురాతన పట్టణముయొక్క చరిత్రము చక్కగ చిత్రింపబడినది. చందాదారుల కుచితము. ఇతరులకు ౨ అణాలు మాత్రమే.

ప్రేమ.

భక్తియోగాది బహుగ్రంథకర్తలగు శ్రీబాబూఅశ్వనీ ఈ మారదత్తుగారి బంగారీ గ్రంథమునకు శ్రీమతి గుడిసేన నాగమణిదేవిగారి తేటతెల్లచుగు ఆంధ్రానువాదము. ఇందుప్రేమకు గూర్చి విశులముగ వ్రాయబడినది. వెల రు 0—6—0

ఆంధ్ర గ్రంథ రత్నాకరము, గుడివాడ.

